

อรรถศาสตร์ปริชานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย

ธีรรัตน์ จับใจนาย

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาศาสตร์
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

อรรถศาสตร์ปริชานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาศาสตร์
ปีการศึกษา 2564
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง "อรรถศาสตร์ปริธานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย"

ของ ชีรรัตน์ จับใจนาย

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาศาสตร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัทมา พัฒน์พงษ์)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

(ดร.อรทัย ชินอัครพงศ์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(ศาสตราจารย์ ดร.อัญชลี วงศ์วัฒนา)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์กรธรณ รอดทรัพย์)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรองกาญจน์ ชูทิพย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	อรรถศาสตร์ปริชานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัด เชียงราย
ผู้วิจัย	ธีรรัตน์ จับใจนาย
ประธานที่ปรึกษา	ดร.อรรถัย ชินอัครพงศ์
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. สาขาวิชาภาษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2564
คำสำคัญ	อรรถศาสตร์ปริชาน, คำเรียกชื่อสัตว์, ภาษาไทยถิ่นเหนือ, มโนทัศน์

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีจุดมุ่งหมาย 1) เพื่อศึกษาประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน และ 2) เพื่อศึกษามโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ จำนวน 3 ท่าน โดยใช้รูปภาพสัตว์และชื่อสัตว์ ซึ่งเป็นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จำนวน 200 คำ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้กรอบทฤษฎีของ Lakoff และ Johnson (1987) และแนวคิดของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2557)

ผลการวิจัยมีดังนี้ ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน พบว่า ประเภทความหมายชื่อเฉพาะ เป็นชื่อเฉพาะให้ความหมายตรงตามรูปลักษณะและคุณสมบัติเด่นของสัตว์พบมากที่สุด ร้อยละ 49.00 รองลงมาเป็นความหมายเชิงนามนัย ร้อยละ 30.50 พบจำนวน 17 ด้าน ได้แก่ กริยาอาการและพฤติกรรมรสชาติ สี สถานที่ สภาพผิว ลวดลาย การแข่งขัน ความหลงใหล จำนวน กลิ่น เพศสภาพ ความกลัว เสียง น้ำหนัก รูปทรง อุณหภูมิและวัย ความหมายเชิงอุปลักษณ์ ร้อยละ 18.50 พบจำนวน 5 ด้าน ได้แก่ สิ่งของ โรค พฤติกรรมกริยาอาการของคนหรือสัตว์ พืชและญาติ สิ่งที่ต้องหรือสัมผัสไม่ได้ และความหมายผสม เป็นความหมายทั้งอุปลักษณ์+นามนัยและนามนัย+อุปลักษณ์ พบน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 2.00 ตามลำดับ ส่วนในเรื่องมโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน พบมโนทัศน์ที่สะท้อนความหมายเชิงอุปลักษณ์ในคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ โดยเปรียบคำเรียกชื่อสัตว์กับ 8 สรรพสิ่ง ได้แก่ อวัยวะ พืช การเคลื่อนไหว สิ่งของ อาหาร ความเชื่อ ธรรมชาติและโรค นอกจากนี้มโนทัศน์ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบการจำแนกหมวดหมู่สัตว์แบบพื้นบ้านไทยตามโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทย

ถิ่นเหนือ แบ่งตามคำขึ้นต้นของคำเรียกชื่อสัตว์ 4 ประเภท คือ “จ๊ก” “แมง” “ตัว” และ “อี่/อื” แบ่งเป็นส่วนประกอบออกเป็น 2 กลุ่ม คือ คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์สัตว์ และ คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์สัตว์ + ส่วนขยาย เป็นต้น

Title	COGNITIVE SEMANTICS OF ANIMAL NAMES IN THE NORTHERN DIALECT, CHIANGRAI PROVINCE
Author	TEERARAT JABJAINAI
Advisor	Orathai Chinakhrapong, Ph.D.
Academic Paper	Ph.D. Dissertation in Linguistics - (Type 2.1), Naresuan University, 2021
Keywords	Cognitive somantics, Animal names, Northern Thai dialect, Concept

ABSTRACT

This dissertation consisted of two objectives, namely: 1) to study the semantic categories of animal names in the northern Thai dialect, Chiangrai province 2) to study the concepts reflected in the use of animal names in northern Thai dialect, Chiangrai province cognitive semantics was used for both objectives. The cognitive semantic approach in this qualitative research, 3 informants, animal pictures and animal names were used. Data was collected by interviewing in animal names of 200 words to follow the theories of Lakoff and Johnson (1987) and Unchalee Singnoi Wongwattana (2014) Present the research result by depiction.

The research results were found as follows: The studying the semantic categories of animal names in the northern Thai dialect, Chiangrai province cognitive semantics was used for both objectives are as follows: It was found that the unique name definition category is a unique name. It is a unique name, giving meaning exactly the appearance and distinctive features of the most common animal 49.00% second only to 30.50% of the metonymy meaning were found in 17 categories: characteristics and behaviors of a person or animal, taste, color, place, skin condition, patterns, competition, passion, number, smell, gender, fear, sound, weight, geometric forms, temperature and age. 18.50% of the metaphorical meaning were found in 5 categories: things, disease, characteristics and behaviors of a person or animal, plant

and ghost that are tangible or intangible. And the mixed meanings are both metaphorical + metonymy and metonymy + metaphorical for 2.00% least common, respectively. The concepts reflected in the use of animal names in northern Thai dialect, Chiangrai province cognitive semantics were found the metaphorical meaning of the animal names in 8 things : organs, plants, movements, food items, beliefs, nature and disease. In addition, the concept reflected the Thai folk animal names on the situation structure of the animal names in Northern Thai dialect by the commence word were found 4 categories: “Jak”, “Maeng”, “Tua”, and “Ei/E”, these are divided into 2 groups: the commence word + animal species name and the commence word + animal species name + extension, etc.

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะสำเร็จลุล่วงมิได้ถ้าปราศจากความกรุณาอย่างยิ่งจากประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ผู้วิจัยจึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของท่านอาจารย์ ดร. อรทัย ชินอักษรพงศ์ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ท่านได้ให้เกียรติและอุทิศสละเวลาอันมีค่าเพื่อเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับดุขุภีบัณฑิตนี้ พร้อมทั้งเป็นกำลังสำคัญในการช่วยหาคำแนะนำ คำปรึกษาในการพัฒนางานวิจัยตลอดระยะเวลาในการทำวิทยานิพนธ์จนกระทั่งวิทยานิพนธ์เสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการวิทยานิพนธ์ อันประกอบด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัทมา พัฒน์พงษ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ท่านได้ให้เกียรติและกรุณาให้คำแนะนำเพิ่มเติม และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณศาสตราจารย์ ดร. อัญชลี วงศ์วัฒนา ท่านเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาระดับดุขุภีบัณฑิต ท่านเป็นผู้ให้คำปรึกษาและคำแนะนำในการเรียนตั้งแต่ระดับมหาดบัณฑิตจนกระทั่งถึงระดับดุขุภีบัณฑิต และท่านยังให้การสนับสนุนและเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้วิจัยได้ประสบความสำเร็จในระดับปริญญาโท อีกทั้งเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้านภาษาศาสตร์และชี้แนะแนวทางในการสร้างหัวข้อในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณรงค์กรธร รอดทรัพย์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน ที่ท่านได้ให้เกียรติมาเป็นกรรมการสอบในครั้งนี้และอีกทั้งได้กรุณาให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์พร้อมเป็นกำลังใจอันมีค่าตั้งแต่การสอบโครงร่างจนกระทั่งถึงการสอบวิทยานิพนธ์ได้เสร็จสิ้นอย่างสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชมนาด อินทจามรรักษ์ หัวหน้าภาควิชาภาษาศาสตร์ คติชนวิทยา ปรัชญาและศาสนา และอีกทั้งท่านเป็นอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้านภาษาศาสตร์และให้คำแนะนำ สนับสนุนที่ดีในการเรียนตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณผู้ออกภาษาทุกท่านเป็นอย่างสูงที่ได้กรุณาให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

เหนือสิ่งอื่นใดขอกราบขอบพระคุณกำลังใจอันยิ่งใหญ่จากครอบครัวจ้บใจนาย โดยเฉพาะคุณพ่อสมบูรณ์ คุณแม่สายคำ จ้บใจนาย ด้วยพระคุณล้นพ้นของท่านทั้งสองที่มอบให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จ รวมถึงน้องโชติกา เศรษฐธัญญการ เพื่อนนิสิตร่วมรุ่นตั้งแต่ระดับปริญญาโทจนกระทั่งระดับดุขุภีบัณฑิต ที่คอยเป็นแรงใจอันสำคัญยิ่งในการเรียนมาโดยตลอด พี่วาริรัตน์ สีแดง เพื่อนนิสิตร่วมรุ่นระดับดุขุภีบัณฑิต ที่คอยสนับสนุนและเป็นแรงใจตลอดมาและน้องวรรณพัชร ไชยศักดิ์นเรศ เจ้าหน้าที่

ประจำคณะ ที่ดูแลและช่วยเหลือในทุกขั้นตอนระหว่างการศึกษา และที่ขาดไม่ได้ ขอบคุณทุกกำลังใจ และการสนับสนุนจากพี่ ๆ น้อง ๆ ที่โปรแกรมวิชาภาษาและวัฒนธรรมไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

คุณค่าและคุณประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอบและอุทิศแด่ผู้มีพระคุณ ทุกๆ ท่าน ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการใช้ภาษาไทยถิ่นโดยเฉพาะ ภาษาไทยถิ่นเหนือและผู้ที่มีสนใจงานทางด้านอรรถศาสตร์ปริชาน ในการนำความรู้ทางภาษาศาสตร์ไป พัฒนาศาสตร์ทางด้านการใช้ภาษาไทยถิ่นสืบไป

ธีรรัตน์ จับใจนาย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
ประกาศคุณูปการ.....	ช
สารบัญ.....	ฅ
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฌ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาของปัญหา.....	1
จุดมุ่งหมายของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของงานวิจัย.....	4
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	5
ทฤษฎีสำคัญ.....	5
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์.....	6
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์และคำเรียกชื่อต่าง ๆ.....	32
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย.....	45
แหล่งข้อมูลและข้อมูล.....	45
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	46
ขั้นตอนการวิจัย.....	48
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	48

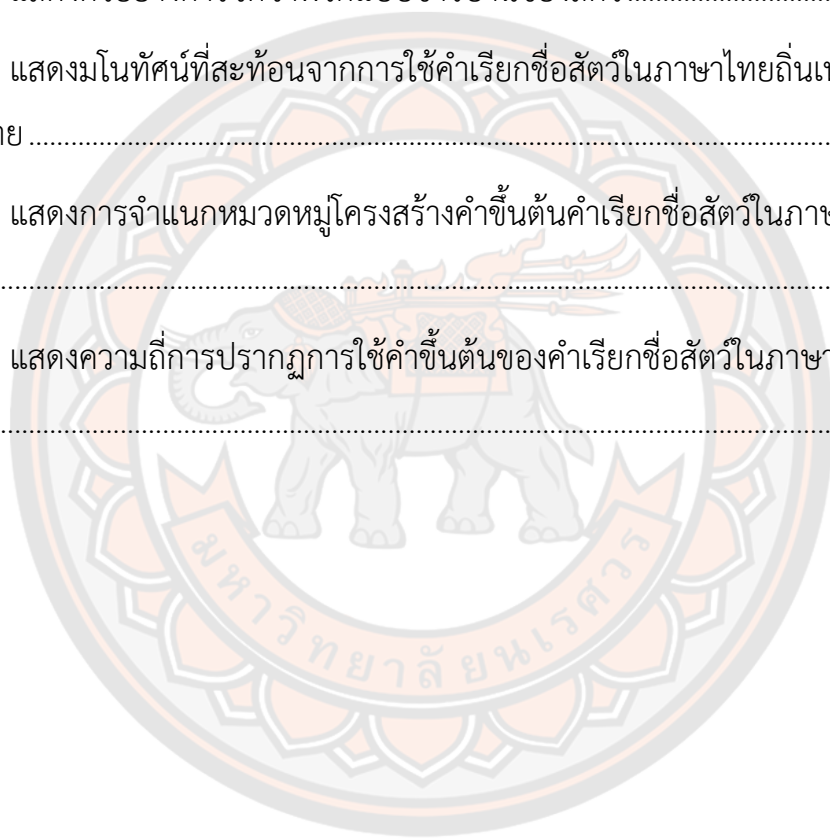
1. วิเคราะห์ข้อมูล	48
2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านสถิติ	49
บทที่ 4 ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ตามแนววรรณศาสตร์ปรีชาน. 50	
1. ความหมายชื่อเฉพาะ	51
2. ความหมายเชิงนามนัย	51
3. ความหมายเชิงอุปลักษณ์.....	58
4. ความหมายผสม	62
บทที่ 5 มโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ	64
1. อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ	64
2. การจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้าน (Folk Taxonomy).....	70
บทที่ 6 บทสรุป	75
สรุปผลการวิจัย.....	75
อภิปรายผล	79
ข้อเสนอแนะ	83
บรรณานุกรม.....	84
ภาคผนวก.....	91
ประวัติผู้วิจัย.....	103

สารบัญตาราง

	หน้า
ตาราง 1 แสดงมโนอุปลักษณ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ.....	35
ตาราง 2 แสดงเครื่องมือในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่น เหนือ จังหวัดเชียงราย.....	47
ตาราง 3 แสดงความถี่ของประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่น เหนือ จังหวัดเชียงรายตามแนววรรณศาสตร์ปรีชา.....	50
ตาราง 4 แสดงความหมายเชิงนามนัย.....	52
ตาราง 5 แสดงอัตราส่วนการปรากฏคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ในคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทย ถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายที่แสดงความหมายเชิงนามนัยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	52
ตาราง 6 แสดงอัตราส่วนการปรากฏคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย ที่แสดงความหมายเชิงอุปลักษณ์โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย	59
ตาราง 7 แสดงรายชื่อคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ.....	92

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความหมาย มโนทัศน์ และประสบการณ์.....	9
ภาพ 2 แสดงรูปแทนภาพร่างเส้นทาง	10
ภาพ 3 แสดงตัวอย่างการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของสัตว์.....	30
ภาพ 4 แสดงมโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัด เชียงราย	69
ภาพ 5 แสดงการจำแนกหมวดหมู่โครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ	73
ภาพ 6 แสดงความถี่การปรากฏการใช้คำขึ้นต้นของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ	74

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

“อรรถศาสตร์ปริชาน” (Cognitive Semantics) เป็นการศึกษาความหมายที่มีแนวคิดความเชื่อพื้นฐานว่าสามารถอธิบายความหมายของภาษาเป็นภาพสะท้อนความนึกคิด และการประมวลผลความคิดของมนุษย์ กล่าวคือ การใช้ภาษาของมนุษย์เกิดจากกระบวนการคิดที่สั่งสมมาจากประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม อารมณ์ การรับรู้ทางร่างกาย และประสาทสัมผัส มีการอธิบายความหมายเชิงเปรียบเทียบ การเชื่อมโยงมโนทัศน์ และการขยายความหมาย (semantics extension) ของคำเรียกชื่อได้เป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทางปริชานของมนุษย์ในการที่ถ่ายโยงเชิงมโนทัศน์ (conceptual mapping) จากมโนทัศน์ต้นทาง (source domain) ไปยังมโนทัศน์ปลายทาง (target domain) ทั้งแบบอุปลักษณ์ (metaphor) และนามนัย (metonymy) เป็นสำคัญ

การพิจารณาด้านอรรถศาสตร์ในงานวิจัยนี้อาศัยมุมมองของอรรถศาสตร์ปริชาน (Lakoff, & Johnson, 1980; Lakoff, 1987, 1995) ซึ่งมุ่งศึกษาความหมายโดยพิจารณาการจำแนกหมวดหมู่และโครงสร้างหมวดหมู่เป็นสำคัญ และผลของการศึกษาสามารถแสดงมโนทัศน์ของผู้คนในแต่ละวัฒนธรรม การศึกษาแนวนี้มีความเห็นว่าการที่จะทำความเข้าใจสรรพสิ่งใดก็ตามในโลกนี้ เราต้องทำความเข้าใจทั้งหมดหมู่ ไม่ใช่แต่สิ่งนั้น ๆ เพียงลำพัง เช่นเดียวกันนี้คำต่าง ๆ ในภาษาจะสามารถเข้าใจได้ดีต้องมีแนวคิดของการจัดหมวดหมู่ ซึ่งในทัศนะของอรรถศาสตร์ปริชานนั้นหมวดหมู่มีความซับซ้อนมากกว่าในแนวเดิมที่ผ่านมา ซึ่งเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกที่มีคุณสมบัติร่วมกันเท่านั้น ยังไม่สามารถแยกแยะคำที่มีความหมายคล้ายกันได้อย่างชัดเจน และไม่ได้แสดงการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแต่อย่างใด ทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานมองว่าหมวดหมู่เป็นวิธีที่ผู้คนจัดจำแนกสิ่งต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่ที่มีความสลับซับซ้อนซึ่งรวมเอาประสบการณ์ของผู้คนและภาพพจน์ที่เป็นการรับรู้กลไกกิจกรรมต่าง ๆ และวัฒนธรรมดังที่ปรากฏในการใช้ภาษาเชิงอุปลักษณ์ (metaphorical) นามนัย (metonymic) และมโนภาพอื่น ๆ ไว้ด้วย ซึ่งลักษณะที่เป็นจินตภาพ (imaginary) ของหมวดหมู่ดังกล่าวควรจะต้องให้ความสำคัญในฐานะ “แก่น” ของการศึกษาความหมายด้วยเช่นกัน ดังนั้นการให้คำจำกัดความของคำต่าง ๆ ในภาษาควรจะต้องมีเรื่องของ จินตภาพเป็นแก่นสารด้วยในการจัดจำแนกหมวดหมู่สรรพสิ่งนั้น นอกจาก Lakoff (1987) จะมองว่าการให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ ก็คือการจำแนกหรือจัดหมวดหมู่ให้กับสรรพสิ่งแล้ว ยังมองหมวดหมู่ในแนวของทฤษฎี

ต้นแบบ (Prototype Theory) อันเป็นแนวคิดที่ถือกำเนิดมาจากงานวิจัยของ Rosch (1973, 1977, 1978) ซึ่งหมวดหมู่มีลักษณะช่องว่างที่ยืดหยุ่น นั่นคือ A B C และ D เป็นหมวดหมู่ที่อาจเกิดทับซ้อนกันได้ ในแต่ละหมวดหมู่จะมีสมาชิกที่มีคุณสมบัติของหมวดหมู่ไม่เท่าเทียมกัน สมาชิกในส่วนที่ไม่ทับซ้อนจะสามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่ได้ดีที่สุด เพราะสามารถแสดงคุณสมบัติสำคัญของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ เรียกว่าเป็นสมาชิกต้นแบบ (prototypical members) ส่วนสมาชิกที่อยู่ในบริเวณทับซ้อนนั้นจะแสดงคุณสมบัติของหมวดหมู่ได้น้อยลง ในแนวคิดอรรถศาสตร์ปริชาน (Lakoff and Johnson, 1980) นั้น เห็นว่าอุปลักษณ์ (metaphor) เป็นเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความคิด (thought) การกระทำ(action) และคำพูด(speech) ล้วนอยู่บนพื้นฐานอุปลักษณ์ทั้งสิ้น ดังนั้นอุปลักษณ์จึงเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์วัฒนธรรม (cultural concepts) ของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ อุปลักษณ์ในแนวคิดนี้จึงเรียกว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) ส่วนนามนัย (Metonymy) อาจแยกเป็นปริชานขั้นพื้นฐานในอีกลักษณะหนึ่งด้วยการใช้ลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถเข้าใจได้ดีหรือรับรู้ได้ง่าย แทนอีกสิ่งหนึ่งที่สัมพันธ์กัน Lakoff and Johnson (1980) ด้านนำเสนอความสัมพันธ์ในลักษณะของนามนัยหลายรูปแบบ เช่น ส่วนแทนองค์รวม สถานที่แทนเหตุการณ์ สถานที่แทนองค์กร ผู้ควบคุมแทนสิ่งถูกควบคุม ฯลฯ การจำแนกหมวดหมู่ในอีกลักษณะหนึ่งคือ การจัดจำแนกหมวดหมู่แบบพื้นบ้าน (folk categorization) หรือหมวดหมู่แบบอนุกรมวิธาน (taxonomy) มีจุดมุ่งหมายเพื่อสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนที่ทำการศึกษามีมโนทัศน์หรือความคิด ค่านิยม ทักษะคติ (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2557)

เลคอฟ, และจอห์นสัน (1980) อธิบายว่าอุปลักษณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่พบในการใช้ภาษาเท่านั้น แต่อุปลักษณ์เป็นกระบวนการในระบบความคิด เพราะก่อนที่ผู้ใช้ภาษาจะมีการถ่ายทอดภาษาในเชิงอุปลักษณ์ออกมาจะต้องผ่านกระบวนการคิดเชิงเปรียบเทียบในระบบปริชานก่อน อุปลักษณ์จึงจำแนกได้ 2 ระดับ คืออุปลักษณ์ระดับรูปคำเรียกว่า “รูปคำอุปลักษณ์”(metaphorical expressions) คือรูปภาษาที่แสดงการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ผู้ใช้ภาษาสื่อสารกันในชีวิตประจำวันและอุปลักษณ์ในระดับความคิดเรียกว่า “อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์” (Conceptual Metaphor) หมายถึงความคิดเชิงเปรียบเทียบในระบบปริชานของผู้ใช้ภาษาเกิดจากกระบวนการ ทำความเข้าใจมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม ซึบซ้อนด้วยมโนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมมากกว่า ทั้งนี้ความคิดเชิงเปรียบเทียบจะสะท้อนผ่าน “รูปคำอุปลักษณ์” ดังจากตัวอย่างการปรากฏรูปคำที่มีความหมายเกี่ยวกับสัตว์มาเปรียบกับความฤติ/สิ่งที่จับต้องหรือสัมผัสไม่ได้จึงสะท้อนอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ [นกแก้ว (นกฮูก) คือ ลักษณะหน้าตาของนกเหมือนกับฤติผี น่าเกลียด น่ากลัว จับต้องหรือสัมผัสไม่ได้]

คำเรียกชื่อสัตว์ในแต่ละท้องถิ่นต่างมีความแตกต่างกันทั้งนี้ เนื่องจากในแต่ละท้องถิ่น สัตว์ประเภทเดียวกันคำที่ใช้เรียกชื่ออาจต่างกัน หรือคำเรียกชื่อเหมือนกันแต่ความหมายต่างกัน หมายถึงสัตว์คนละประเภทจึงทำให้เกิดความสับสนและเข้าใจผิดได้ การปรากฏคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ เช่น มุด (มุด) อีบั้ง (ค่างคาว) จิ้งหรีด (จิงกู๋) จิ้งก่า (กิ้งก่า) บ้วน (แมวน้ำ) ปล้าผา (ตะพานน้ำ) อีแล่น (กระรอก) เริ่มไม่ค่อยเป็นที่รู้จักในบางพื้นที่ แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาในท้องถิ่น ทั้งยังสะท้อนระบบความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของผู้ใช้ภาษาที่ให้เห็นถึงลักษณะสิ่งแวดล้อม ความเชื่อ การดำรงชีวิต และระบบความคิดของคนในท้องถิ่นที่มีความซับซ้อน อีกทั้งกลวิธีในการเรียกชื่อคำเรียกสัตว์โดยประกอบด้วยโครงสร้างทางภาษาและส่วนประกอบของภาษาที่หลากหลายแตกต่างจากคำไทยทั่วไปและการใช้ภาษาแสดงจินตภาพ (imaginative language) ในแง่มุมต่าง ๆ ประโยชน์การศึกษาความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ตามแนววรรณคดีปริธานเช่น นกเหลือง (นกขมิ้น) หมายถึงลักษณะของลำตัวนกมีสีเหลืองคล้ายกับขมิ้นซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่ง มดคันไฟ (มดแดง) หมายถึงสัตว์ตัวเล็กที่กัดแล้วจะมีอาการคันเป็นผื่นแดงคล้ายกับไฟที่มีลักษณะสีแดง ความร้อน อีบี (แมลงปอ) หมายถึงสัตว์ตัวเล็กที่สามารถขยี้ หรือบีจนละเอียด เป็นต้น การใช้นามนัยอีกลักษณะหนึ่ง คือการกล่าวถึงชื่อของสัตว์ที่แสดงความหมายเกี่ยวกับสถานที่แต่หมายถึงคำกริยา แสดงลักษณะการเขกหัว การตอย เช่น อีวัด (แมลงตัวอ่อน) ที่หมายถึงสัตว์ที่อาศัยในพื้นที่เขตวัด ลักษณะลำตัวอ่อน เหมือนกับการเข้าวัดที่จะต้องมีความอ่อนโยนนุ่มน่อม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้นามนัยอีกลักษณะหนึ่งที่กล่าวถึงชื่อพืชแต่หมายถึงเจ้าของ เช่น บัวหลวง หมายถึงพืชชนิดหนึ่งตามชื่อเจ้าของที่เป็นความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมา หรืออาจเป็นการให้เกียรติบุคคลต่าง ๆ เป็นต้น และนอกจากนี้เลคอฟ (Lakoff, 1980) ได้กล่าวถึงอุปลักษณ์และนามนัยว่าไม่ว่าอุปลักษณ์และนามนัยจะมีการถ่ายทอดความหมายจากวงความหมายเดียวกันหรือต่างกัน ทั้งอุปลักษณ์และนามนัยต่างก็เป็นการนำคำไปใช้ในเชิงเปรียบเทียบ ยังสะท้อนให้เห็นถึงระบบความคิดของคนในสังคมหรือกลุ่มคนในแต่ละพื้นที่ที่ใช้ภาษานั้น ๆ ด้วย ดังนั้นอุปลักษณ์จึงนับว่าเป็นรูปภาษาที่เกิดจากการนำเอาความหมายของรูปภาษาใดภาษาหนึ่งมาใช้เปรียบเทียบให้เป็นอีกความหมายหนึ่ง เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการสื่อสาร อธิบายความหมายของภาษาให้เข้าใจ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ใช้ภาษามีความสนใจและนำอุปลักษณ์มาใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ตลอดจนการนำรูปภาษาไปสร้างสรรค์ในงานประเภทต่าง ๆ อาทิ วรรณคดี วรรณกรรม บทกวี และอื่น ๆ ทั้งนี้ในปัจจุบันความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือก็มีความแตกต่างกับภาษาไทยกลางอยู่มาก บางคำหากไม่ใช่คนที่พูดภาษาถิ่นเป็นภาษาแม่แล้วก็ไม่อาจจะไม่ทราบถึงความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่เราได้ยินนั้นหมายถึงอะไร และมีความสำคัญอย่างไรต่อการเรียกชื่อในท้องถิ่นนั้น ๆ อาทิ ความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ภาษาไทยถิ่นกลาง ภาษาไทยถิ่นอีสานและภาษาไทยถิ่นใต้ ซึ่งต่างก็มีความแตกต่างกันใน

เรื่องถิ่นที่อยู่อาศัย รวมไปถึงแนวความคิดความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น การศึกษาอรรถศาสตร์ปริธานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายนั้นเป็นอีกงานวิจัยหนึ่งที่จะสามารถสะท้อนระบบความคิดของบุคคลในการเรียกชื่อ รวมถึงความสำคัญและความเป็นมา อีกทั้งความหมายตามความเชื่อของคนในท้องถิ่นของคำเรียกชื่อสัตว์ในท้องถิ่นของถิ่นเหนือได้อย่างชัดเจน มโนทัศน์ที่สะท้อนในรูปภาพที่ใช้อุปลักษณ์แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางมโนทัศน์หรือแนวคิดของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ ไม่ว่าจะด้านดีหรือด้านไม่ดีก็ตาม ซึ่งทำให้เห็นถึงมโนทัศน์ในรูปแบบของแนวทางในการเชื่อมโยงความหมายกับวิถีชีวิตในสังคม การดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นภาษาชาติพันธุ์ ธรรมชาติ ค่านิยมวิถีชีวิต ความเชื่อ อัตลักษณ์ความเป็นเจ้าของภาษา วัฒนธรรมและสังคมเพื่อจะนำไปสู่การปรับปรุงยุคที่ใช้ที่ทำให้เห็นถึงคนในท้องถิ่นเกิดความหวงแหนและรู้จักความรักสามัคคีในหมู่คณะต่อภาษาที่ใช้ในชุมชนและสังคมในจังหวัดเชียงราย อีกทั้งเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการสร้างจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของสิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติและเป็นการกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นมีความคิดที่ต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ชนิดต่าง ๆ ให้ยั่งยืนและอยู่ตลอดไป

จุดมุ่งหมายของการศึกษา

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงราย ตามแนวอรรถศาสตร์ปริธาน โดยแบ่งเป็นประเด็นย่อยที่จะศึกษาได้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายตามแนวอรรถศาสตร์ปริธาน
2. เพื่อศึกษามโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายตามแนวอรรถศาสตร์ปริธาน

ขอบเขตของงานวิจัย

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา แบ่งเป็นประเด็นดังนี้

1. พื้นที่ในการเก็บข้อมูล อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
2. ศึกษาคำเรียกชื่อสัตว์ จำนวน 200 คำที่มีการใช้และปรากฏจริงในพื้นที่จังหวัดเชียงราย โดยอ้างอิงข้อมูลของหน่วยงานกรมประมง และเอกสารสารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน (2557)
3. ผู้บอกภาษาหลัก จำนวน 3 คน และผู้บอกภาษาเสริม ในกรณีข้อมูลยังไม่เพียงพอและไม่ชัดเจนสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล จำนวน 3-4 คน อายุไม่ต่ำกว่า 50 ปี สื่อสารภาษาไทยถิ่นเหนือ
4. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลลงพื้นที่ทำวิจัย แบ่งออกเป็น 2 ช่วงของระยะเวลาการเก็บข้อมูลลงพื้นที่ภาคสนาม คือ

ช่วงแรก ปี พ.ศ. 2561 เป็นการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้บอกภาษาตลอดทั้งปี

ช่วงที่สอง ปี พ.ศ. 2562-2563 เป็นการลงพื้นที่สัมภาษณ์ผู้บอกภาษาในกรณีที่คำเรียกชื่อสัตว์บางคำยังมีความหมายที่ไม่ชัดเจนและข้อมูลไม่เพียงพอสำหรับการวิเคราะห์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

นิยามศัพท์เฉพาะ

คำเรียกชื่อ หมายถึง คำที่ตั้งขึ้นสำหรับเรียกคน สัตว์ สถานที่ และสิ่งของโดยทั่ว ๆ ไปหรือโดยเฉพาะเจาะจง

ภาษาไทยถิ่นเหนือ หมายถึง ภาษาไทยถิ่นที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันในจังหวัดภาคเหนือ 9 จังหวัด คือ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ลำพูนและอุตรดิตถ์

อรรถศาสตร์ปริชาน หมายถึง แนวคิดในการศึกษาความหมายโดยการอธิบายความหมายการใช้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิด พฤติกรรม ประสบการณ์ของบุคคลในแต่ละท้องถิ่น

มโนทัศน์ หมายถึง ภาพมุมมองในความคิด ความนึกคิดที่เปรียบเสมือนภาพตัวแทนหมวดหมู่ของสรรพสิ่งของแนวคิด หรือปรากฏการณ์

ทฤษฎีสำคัญ

งานวิจัยนี้ใช้แนวคิดและทฤษฎีสำคัญเพื่อเป็นแนวทางหลักในการวิเคราะห์ด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน (cognitive semantics) ของ Lakoff & Johnson (1980) และ Lakoff (1987) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความหมาย
2. แนวคิดทฤษฎีต้นแบบ (prototypical theory) ของ Givón (2001) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์และจำแนกหมวดหมู่ประเภททางความหมาย
3. แนวคิดการวิเคราะห์การสื่อความหมายและมโนทัศน์ในคำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทยในเชิงภาษาศาสตร์ ของ อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2557) เป็นแนวทางในการวิเคราะห์การสื่อความหมายและมโนทัศน์ที่สะท้อนการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ และรูปแบบของความรู้ด้วยภูมิปัญญาที่ถูกหล่อหลอมจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตในสังคมและวัฒนธรรม ประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถแยกออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์และคำเรียกต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์

1.1 แนวคิดและทฤษฎีสำคัญเกี่ยวกับอรรถศาสตร์ปริชาน

อรรถศาสตร์ปริชานเป็นการศึกษาความหมายตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน มีแนวคิดพื้นฐานที่สำคัญว่าความหมายในภาษามีความสัมพันธ์กับระบบปริชานของมนุษย์และสามารถสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของมนุษย์ที่มีต่อสรรพสิ่งได้ (Lakoff, & Johnson, 1980) การศึกษาทางอรรถศาสตร์ปริชานจึงมุ่งศึกษากระบวนการทางปริชานของมนุษย์ ตั้งแต่ขั้นตอนการรับรู้สรรพสิ่งรอบตัวด้วยประสาทสัมผัสทางกาย เกิดเป็นประสบการณ์ที่ถูกสร้างขึ้น (embodied experience) ขั้นตอนการคิดประมวลผลการรับรู้ในสมองการเรียนรู้และเข้าใจจนเกิดเป็นมโนทัศน์ต่อสิ่งนั้น ๆ ขั้นตอนการเชื่อมโยงมโนทัศน์หนึ่งเข้ากับมโนทัศน์อื่น ๆ กลายเป็นระบบมโนทัศน์ ขั้นตอนการจัดระบบมโนทัศน์ที่ได้เรียนรู้เป็นองค์ความรู้เกิดเป็นปริชานที่ถูกสร้างขึ้น (embodied cognition) การจดจำปริชานที่ถูกสร้างขึ้นไว้ในสมองในลักษณะของผังภาพ (image schema) และในที่สุดผังภาพจะก่อให้เกิดมโนทัศน์ต้นทางในกระบวนการ ถ่ายโยงเชิงมโนทัศน์เข้ากับมโนทัศน์ปลายทาง เกิดเป็นความหมายขยายที่เป็นนามธรรมมากขึ้น และโครงสร้างภาษาได้รับอิทธิพลจากการทำงานของกระบวนการปริชานต่าง ๆ มากมาย

ปริชาน (cognition) หมายถึง กิจกรรมทางจิตใจในเชิงการจัดการกับความรู้หรือข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ การได้รับ การเก็บ การเรียก และการใช้ข้อมูล ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการมากมาย เช่น การรับรู้การจดจำ และการใช้เหตุผล เป็นต้น (Matlin, 1983, p. 2) ดังนั้นศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปริชาน เช่น จิตวิทยาปริชาน ภาษาศาสตร์ปริชาน ฯลฯ จึงเป็นศาสตร์ที่นำปัจจัยเรื่องจิตใจและกระบวนการทางจิตมาศึกษา ซึ่งมีแนวคิดพื้นฐานว่าความหมายในภาษามีความสัมพันธ์กับระบบปริชานของมนุษย์และสามารถสะท้อนให้เห็นมโนทัศน์ของมนุษย์ที่มีต่อสรรพสิ่งได้ (Lakoff and Johnson, 1980) กระบวนการทางปริชานของมนุษย์ตั้งแต่ขั้นตอนการรับรู้สรรพสิ่งรอบตัวด้วยประสาทสัมผัสทางกาย เกิดเป็นประสบการณ์ที่ถูกสร้างขึ้น (embodied experience) ขั้นตอนการ

คิดประมวลผลการรับรู้ในสมอง การเรียนรู้และเข้าใจจนเกิดเป็นมโนทัศน์ต่อสิ่งนั้น ๆ ขั้นตอนการเชื่อมโยงมโนทัศน์หนึ่งเข้ากับมโนทัศน์อื่น ๆ กลายเป็นระบบมโนทัศน์ ขั้นตอนการจัดระบบมโนทัศน์ที่ได้เรียนรู้เป็นองค์ความรู้เกิดเป็นปริชาณที่ถูกสร้างขึ้น (embodied cognition) การจดจำปริชาณที่ถูกสร้างขึ้นไว้ในสมองในลักษณะของผังภาพ (image schema) และในที่สุดผังภาพจะก่อให้เกิดมโนทัศน์ต้นทางในกระบวนการ ถ่ายโยงเชิงมโนทัศน์เข้ากับมโนทัศน์ปลายทางเกิดเป็นความหมายขยายที่เป็นนามธรรมขึ้น

งานวิจัยนี้ได้พิจารณาด้านอรรถศาสตร์โดยอาศัยมุมมองของอรรถศาสตร์ปริชาณของ (Lakoff, & Johnson, 1980; Lakoff, 1987) ซึ่งมุ่งศึกษาความหมายโดยพิจารณาการจำแนกหมวดหมู่และโครงสร้างหมวดหมู่เป็นสำคัญ และผลของการศึกษาสามารถแสดงมโนทัศน์ของผู้คนในแต่ละวัฒนธรรม การศึกษาแนวนี้มีความเห็นว่าการที่จะทำความเข้าใจสรรพสิ่งใดก็ตามในโลกนี้ เราต้องทำความเข้าใจทั้งหมวดหมู่ไม่ใช่แต่สิ่งนั้น ๆ เพียงลำพังอย่างเดียว เช่นเดียวกันนี้ คำต่าง ๆ ในภาษาจะสามารถเข้าใจได้ดีต้องมีแนวคิดของการจัดหมวดหมู่ ซึ่งในทัศนะของอรรถศาสตร์ปริชาณนั้น หมวดหมู่มีความซับซ้อนมากกว่าในแนวเดิมที่ผ่านมา ซึ่งเป็นเพียงการรวมกันของสมาชิกที่มีคุณสมบัติร่วมกันเท่านั้น ยังไม่สามารถแยกแยะคำที่มีความหมายคล้ายกันได้อย่างชัดเจน และไม่ได้แสดงการเปลี่ยนแปลงทางความหมายแต่อย่างใด แนวคิดและทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาณมองว่าหมวดหมู่เป็นวิถีที่ผู้ใช้ภาษาจัดจำแนกสิ่งต่าง ๆ เป็นหมวดหมู่ที่มีความสลับซับซ้อนซึ่งรวมเอาประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษาและภาพพจน์ที่เป็นการรับรู้ กลไกกิจกรรมต่าง ๆ และวัฒนธรรมดังที่ปรากฏในการใช้ภาษาเชิงอุปลักษณ์ นามนัย และมโนภาพอื่น ๆ ไว้ด้วย ซึ่งลักษณะที่เป็นจินตภาพของหมวดหมู่ดังกล่าวควรจะต้องให้ความสำคัญในสาระสำคัญของความหมายที่สื่อหรือถ่ายทอดออกมาของการศึกษาความหมายด้วยเช่นกัน

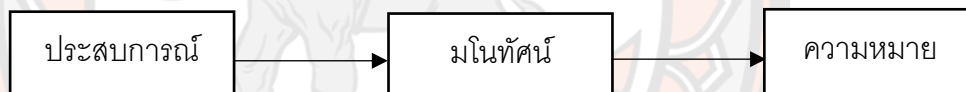
ดังนั้นการให้คำจำกัดความของคำต่าง ๆ ในภาษาควรจะต้องมีเรื่องของการจินตนาการ หรือจินตภาพเป็นแก่นสารด้วยในการจัดจำแนกหมวดหมู่สรรพสิ่งนั้น นอกจาก Lakoff (1987) จะมองว่าการให้ความหมายกับสิ่งต่าง ๆ ก็คือการจำแนกหรือจัดหมวดหมู่ให้กับสรรพสิ่งแล้วยังมองหมวดหมู่ในแนวของทฤษฎีต้นแบบ (Prototype Theory) อันเป็นแนวคิดที่ถือกำเนิดมาจากงานวิจัยของ Rosch (1973, 1977, 1978) ซึ่งหมวดหมู่มีลักษณะช่องว่างที่ยืดหยุ่น นั่นคือ A B C และ D เป็นหมวดหมู่ที่อาจเกิดทับซ้อนกันได้ ในแต่ละหมวดหมู่จะมีสมาชิกที่มีคุณสมบัติของหมวดหมู่ไม่เท่าเทียมกัน สมาชิกในส่วนที่ไม่ทับซ้อนจะสามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่ได้ดีที่สุด เพราะสามารถแสดงคุณสมบัติสำคัญของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ เรียกว่าเป็นสมาชิกต้นแบบ (prototypical members) ส่วนสมาชิกที่อยู่ในบริเวณทับซ้อนนั้นจะแสดงคุณสมบัติของหมวดหมู่ได้น้อยลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงอุปลักษณ์และจะต่อเนื่องลัดหล่นกันไปไม่ขาดตอน (non-discrete continuum) จนกระทั่งไม่สามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่เดิมได้ หรือขาดไปเป็นสมาชิกของ

หมวดหมู่อื่น ในแนวคิดที่เกี่ยวกับโครงสร้างความหมายนั้น (Lakoff, 1987) ได้นำเสนอตัวแบบปริชา
 เเชิงอุดมคติ (Idealized Cognitive Models: ICMs) ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดเรื่องกรอบบรรณศาสตร์
 (frame semantics) ของนักภาษาศาสตร์ปริชาที่นำโดย Fillmore (1982b) โดย ICMs นี้จะทำให้
 เกิดผลพลอยได้เป็นลักษณะของโครงสร้างหมวดหมู่และผลกระทบที่เกิดจากความเป็นต้นแบบของ
 สมาชิกหมู่มาก ซึ่งแต่ละ ICM มีลักษณะที่ซับซ้อนประกอบด้วยโครงสร้างหลัก 4 ประการได้แก่
 โครงสร้างประพจน์ (propositional) โครงสร้างกรอบจินตภาพ (image-schematic) คู่อุปลักษณ์
 (metaphoric mappings) และคูนามนัย (metonymic mappings) ส่วนในแนวคิดบรรณศาสตร์ปริ
 ชา (Lakoff and Johnson, 1980) นั้น เห็นว่าอุปลักษณ์ (metaphor) เป็นเรื่องของการใช้
 ชีวิตประจำวัน ซึ่งไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความคิด (thought) การกระทำ (action) และคำพูด
 (speech) ล้วนอยู่บนพื้นฐานอุปลักษณ์ทั้งสิ้น ดังนั้นอุปลักษณ์จึงเป็นเรื่องธรรมชาติของมนุษย์
 ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์วัฒนธรรม (cultural concepts) ของคนกลุ่มต่าง ๆ ได้ อุปลักษณ์
 ในแนวคิดนี้จึงเรียกว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (conceptual metaphor) ส่วนนามนัย (Metonymy)
 อาจแยกเป็นปริชาขั้นพื้นฐานในอีกลักษณะหนึ่งด้วยการใช้ลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถเข้าใจได้
 ดีหรือรับรู้ได้ง่าย แทนอีกสิ่งหนึ่งที่สัมพันธ์กัน Lakoff and Johnson (1980) ได้นำเสนอ
 ความสัมพันธ์ในลักษณะของนามนัยหลายรูปแบบ เช่น ส่วนแทนองค์รวม สถานที่แทนเหตุการณ์
 สถานที่แทนองค์กร ผู้ควบคุมแทนสิ่งถูกควบคุม ฯลฯ ซึ่งต่อมา Lakoff (1987; 78) ได้นำเสนอเกณฑ์
 ที่ชัดเจนขึ้น คือ “There is a ‘stand for’ relation that may hold between two elements A
 and B, such that one element of the ICM, B, may stand for another element A.” อัญชลี
 สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, (2563) กล่าวว่ากรจําแนกหมวดหมู่ในอีกลักษณะหนึ่งคือการจําแนก
 หมวดหมู่แบบพื้นบ้าน (folk categorization) หรือหมวดหมู่แบบอนุกรมวิธาน (taxonomy)
 มีจุดมุ่งหมายเพื่อสะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มคนที่ทำการศึกษามีมโนทัศน์หรือความคิด ค่านิยม ทศนคติ
 และมีการมองโลกอย่างไร มีการศึกษาที่เป็นการศึกษาบุกเบิก อาทิ Brown (1958) Rosch, & Miller
 (1976) และ Kay, & Mcdaniel (1978) ซึ่งเป็นพื้นฐานของการศึกษาเกี่ยวกับมโนทัศน์และการจํา
 จําแนกหมวดหมู่แบบพื้นบ้านในเวลาต่อมา การจําแนกแบบอนุกรมวิธานนี้ก่อให้เกิดแนวคิดเรื่อง
 ระดับพื้นฐาน (basic level) เริ่มโดย Brown (1958) ที่กล่าวว่ากรจําแนกหมวดหมู่มีระดับที่เป็น
 พื้นฐาน ซึ่งสิ่งที่จัดอยู่ในระดับพื้นฐานนี้จะอยู่ในระดับกลางที่พอดี กล่าวคือ ไม่กว้างหรือไม่แคบ
 จนเกินไป และจะต้องเป็นสิ่งหรือเป็นคำที่เรียนรู้ได้เร็ว จดจําได้ง่าย และใช้บ่อย ระดับซึ่งอยู่สูงกว่า
 ระดับกลางจะเป็นระดับที่กว้างเกินไป และระดับซึ่งอยู่ต่ำกว่าระดับกลางจะเป็นระดับที่แคบเกินไป
 เช่น สัตว์ เป็นระดับที่สูงกว่า หมา/สุนัข เป็นระดับกลาง และ โกลเด้นรีทริฟเวอร์ เป็นระดับต่ำกว่า
 ซึ่งคำว่า หมา/สุนัข เป็นคำที่จัดให้อยู่ระดับพื้นฐานเนื่องจากเป็นคำที่สั้น จดจําได้ง่าย และใช้บ่อยใน
 บริบทต่าง ๆ มากกว่า สัตว์ หรือโกลเด้นรีทริฟเวอร์

อรรถศาสตร์ปริชานมีแนวคิดสอดคล้องกับความเชื่อที่ว่าความหมายเกี่ยวข้องกับจิตใจ และประสบการณ์ของมนุษย์ กล่าวคือ ความหมายเชื่อมโยงกับโครงสร้างมโนทัศน์ซึ่งสร้างจาก ประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ (Lakoff, & Johnson, 1980, pp. 196-197) เราเข้าใจความหมาย ของสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยการสร้างมโนทัศน์ แต่มโนทัศน์จะมีความหมายก็ต่อเมื่อมันสัมพันธ์กับ ประสบการณ์ เนื่องจากประสบการณ์มีความหมายกับเราโดยตรง (Lakoff, 1987, pp. 267-268)

คำว่า ประสบการณ์ ตามแนวคิดนี้ไม่ได้หมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์คนใดคน หนึ่ง แต่มีความหมายกว้างกว่านั้นคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์เกี่ยวข้อง ซึ่งเกิดจากธรรมชาติของ ร่างกายมนุษย์เอง เช่น การรับรู้การเคลื่อนไหวอารมณ์ เป็นต้น และเกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม (Johnson, 1987, p. xvi; Lakoff, 1987, p. XV) เลคอฟและ จอห์นสัน เรียกประสบการณ์ดังกล่าวว่า ประสบการณ์ทางกาย (bodily experience) เนื่องจาก ประสบการณ์ทั้งหลายล้วนมีแหล่งกำเนิดมาจากร่างกายมนุษย์ทั้งสิ้น

ความสัมพันธ์ระหว่างความหมาย มโนทัศน์ และประสบการณ์ ที่แสดงได้โดยแผนภูมิ ข้างล่างนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเมื่อมนุษย์มีประสบการณ์ต่าง ๆ ในโลก มนุษย์จะสร้างมโนทัศน์จาก ประสบการณ์เหล่านั้น ทำให้สิ่งต่าง ๆ มีความหมาย

ภาพ 1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความหมาย มโนทัศน์ และประสบการณ์

ที่มา: ดัดแปลงจาก Dirven, & Verspoor, 1998, p. 15

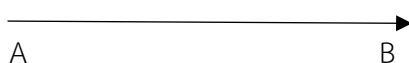
จากแผนภูมินี้ มโนทัศน์ถือว่าเป็นศูนย์กลางของการศึกษาความหมาย เราเข้าใจ ความหมาย ของสิ่งต่าง ๆ โดยการสร้างมโนทัศน์ เลคอฟ (Lakoff, 1987, pp. 280-281) กล่าวว่า มนุษย์มีความสามารถในการสร้างโครงสร้างมโนทัศน์ที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ โครงสร้างมโนทัศน์ อย่างหนึ่งที่สำคัญในระบบมโนทัศน์คือ ภาพร่าง (image schema) ภาพร่างเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่ สร้างจากประสบการณ์ทางกายโดยตรงและมีความหมาย โครงสร้างพื้นฐานนี้สามารถเชื่อมโยงสู่ โครงสร้างมโนทัศน์อื่นโดยกระบวนการปริชาน อาทิ อุปลักษณ์ และนามนัย

ตัวอย่างภาพร่างภาชนะ (container) ภาพร่างนี้เป็นโครงสร้างของประสบการณ์ มากมายต่อไปนี้ เราเริ่มรู้จักภาชนะจากร่างกายของเราเอง เรารับรู้ว่าร่างกายเป็นภาชนะที่บางสิ่ง สามารถเข้าและออกได้ (เราหายใจเอาอากาศเข้าและออกจากร่างกาย เรากินอาหารเข้าไปและถ่าย

ของเสียออกมา) นอกจากนี้ เรายังรู้ว่าสิ่งแวดล้อมที่เราเกี่ยวข้อง เช่น อาคาร ยานพาหนะ เป็นต้น เป็นภาษาและตัวเราเป็นสิ่งที่อยู่ในนั้น ไม่เพียงเท่านั้น การกระทำกับวัตถุรอบตัวของเราหลายอย่างในชีวิตประจำวันก็เกี่ยวข้องกันกับภาษา เช่น เมื่อเราเอาหนังสือใส่กระเป๋า เรายังรู้ว่ากระเป๋าเป็นภาษา ในประสบการณ์เหล่านี้จะเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ เช่น ร่างกาย ยานพาหนะ หรือกระเป๋า มีลักษณะร่วมกันคือ ประกอบด้วยพื้นที่ภายใน พื้นที่ภายนอก และขอบเขต ลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนที่จำเป็นในการ สร้างภาพร่างภาษา ภาพร่างนี้ทำให้เราสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์อื่นที่มีลักษณะร่วมกันได้อีกมากมาย (Johnson, 1987, pp. 21-22)

ภาพร่างเป็นโครงสร้างที่พื้นฐานมากในระบบมโนทัศน์ จะเห็นได้จากการที่เราอาศัยภาพร่าง ในการเข้าใจมโนทัศน์ต่าง ๆ โดยเฉพาะมโนทัศน์นามธรรมและซับซ้อน เช่น สภาพ เนื่องจากสภาพเป็นมโนทัศน์ที่เข้าใจได้ยาก เราจึงเปรียบเทียบกับภาษาซึ่งเป็นภาพร่างที่ได้จากประสบการณ์โดยตรง ความเข้าใจเช่นนี้สะท้อนให้เห็นในการใช้ภาษา เช่นในประโยค *I'm in love* เราใช้คำบุพบท *in* กับสภาพความรักได้เช่นเดียวกับภาษา แสดงให้เห็นว่าเราเข้าใจสภาพเป็นเหมือนภาษา และภาพร่างแตกต่างจากภาพ (image) ด้วยเหตุผลดังนี้ เมื่อเปรียบเทียบระหว่างภาพร่างและภาพ ภาพเป็นสิ่งที่เรารู้โดยประสาทสัมผัส ได้แก่ การมองเห็น การได้ยิน การดมกลิ่น และการสัมผัส (Lakoff, 1987, p. 444; Turner, 1993, หน้า 296) ดังนั้นภาพจะมีรายละเอียดของโลกตามความเป็นจริง แต่ภาพร่างเป็นโครงสร้างที่ย่อรายละเอียดของภาพให้มีแต่ลักษณะทั่วไปที่ภาพต่าง ๆ มีร่วมกัน ยกตัวอย่างเช่น ภาพร่างภาษามีเพียงส่วนประกอบสำคัญคือพื้นที่ภายใน พื้นที่ภายนอก และขอบเขต ซึ่งเป็นโครงสร้างของภาพสิ่งของ เช่น อาคาร หรือกระเป๋า เป็นต้น (Johnson, 1987, pp. 23-26)

คุณสมบัติที่สำคัญของภาพร่างคือมีโครงสร้างภายในที่ไม่ซับซ้อน โดยทั่วไปภาพร่างจะมีองค์ประกอบและความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ องค์ประกอบของภาพร่างมีจำนวนน้อย เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีความสัมพันธ์กันแบบไม่ซับซ้อน ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างภาพร่างเส้นทาง (path) ภาพร่างนี้ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ จุดเริ่มต้น (Source point) จุดสิ้นสุด (terminal point) และทิศทาง (vector) ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งสามส่วนนี้ทำให้เกิดการเคลื่อนที่เป็นเส้นจากจุดเริ่มต้นสู่จุดสิ้นสุด ภาพร่างเส้นทางสามารถแสดงได้ในรูปที่ 1 ในรูปนี้ จุด A แสดงจุดเริ่มต้น จุด B แสดงจุดสิ้นสุด และลูกศรแสดงทิศทาง (Johnson, 1987, p. 28)

ภาพ 2 แสดงรูปแบบภาพร่างเส้นทาง

ที่มา: ดัดแปลงจาก Johnson, 1987, p. 28

ถึงแม้ว่าภาพร่างประกอบด้วยส่วนประกอบต่าง ๆ แต่ภาพร่างมีโครงสร้างแบบองค์รวม (gestalt) กล่าวคือ องค์ประกอบทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันและไม่สามารถแยกกันเป็นอิสระ การแยกองค์ประกอบออกจากกันหรือการขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งจะทำให้เอกภาพของโครงสร้างเสียไป เช่น ภาพร่างภาชนะประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นที่ภายใน พื้นที่ภายนอก และขอบเขต หากขาดองค์ประกอบใดไป โครงสร้างทั้งหมดก็ปราศจากความหมาย และไม่ใช่วิวภาพร่างภาชนะอีกต่อไป (Johnson, 1987, p. xix, 41; Lakoff, 1987, p. 284)

ในความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของภาพร่าง องค์ประกอบบางองค์ประกอบอาจเด่นกว่าองค์ประกอบอื่น แนวคิดเช่นนี้ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดเรื่องการแยกวัตถุและพื้น (figure/ground segregation) ในทางจิตวิทยา ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเรามองพื้นที่สีดำเด่นกว่าสีขาว จะเห็นแฉกสีดำอยู่บนพื้นสีขาว แต่เมื่อมองพื้นที่สีขาวเด่นกว่าสีดำ จะเห็นหน้าคนสีขาวอยู่บนพื้นสีดำ แฉกหรือหน้าคนที่เราเห็นต่างเป็นวัตถุที่เราเห็นแยกจากพื้น จากตัวอย่างนี้ จะเห็นว่าวัตถุ (figure) มีรูปร่างชัดเจนและมีโครงสร้างต่อเนื่อง แต่พื้น (ground) ไม่มีรูปร่างและโครงสร้าง (Ungerer, & Schmid, 1996, p. 157)

การกำหนดศัพท์เฉพาะสำหรับเรียกองค์ประกอบของภาพร่างแทนวัตถุและพื้น เนื่องจากวัตถุมักเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ จึงเรียกวัตถุว่า สิ่งโคจร (trajector) และพื้นมักเป็นสิ่งที่วัตถุอ้างอิง จึงเรียกพื้นว่า สิ่งอ้างอิง (landmark) ดังนั้น ในภาพร่าง สิ่งโคจรเป็นองค์ประกอบที่เด่นซึ่งมีความสัมพันธ์กับสิ่งอ้างอิง และสิ่งอ้างอิงเป็นองค์ประกอบที่สิ่งโคจรอ้างอิงในความสัมพันธ์นั้น (Ungerer, & Schmid, 1996, p. 161)

1.2 การศึกษามโนทัศน์ในทางภาษาศาสตร์

ในภาษาไทยมีคำเรียกมโนทัศน์หลายคำ เช่น มโนภาพ ความคิดรวบยอด ภาพในจิต มโนคติญาณทัศน์ ซึ่งมีที่มาจากภาษาอังกฤษว่า concept, mental image หรือ idea แต่ไม่ว่าจะเรียกด้วยคำใด มโนทัศน์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของการรับรู้นับตั้งแต่ในวัยเด็ก โดยใช้ประสาทสัมผัสรับข้อมูลจากสรรพสิ่งรอบตัว รวมทั้งการรับรู้ความรู้สึกอารมณ์ของตนเองและเกิดเป็นความรู้ความเข้าใจขึ้นในสมองหรือความคิดความทรงจำ มโนทัศน์คือความเข้าใจเกี่ยวกับ เรื่องใดเรื่องหนึ่งในภาพรวม เป็นเพียงกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องหนึ่ง ๆ ไม่มีความจำเพาะเจาะจงแต่จะเข้าใจได้ว่าหมายถึงอะไร เช่น เมื่อพูดถึง “คน” เราจะเข้าใจว่าหมายถึงอะไร โดยไม่จำเป็นต้องคิดถึงบุคคลที่เรารู้จักคนใดคนหนึ่ง แต่เราจะแยกแยะความแตกต่างระหว่างคนกับสิ่งอื่นได้ว่าไม่ใช่พืช ไม่ใช่สัตว์ เป็นต้น โดยนัยนี้มโนทัศน์ต่าง ๆ ที่อยู่ใสมองหรือความคิดจึงถูกแทนที่ด้วย “คำ” หรือ “ข้อความ” ตามบริบทที่คนในสังคมสามารถเข้าใจร่วมกันได้ อย่างไรก็ตาม มโนทัศน์ที่ถูกแทนที่ด้วยคำหนึ่ง ๆ จะแตกต่างกันไปในแต่ละคนขึ้นอยู่กับการนิยามหรือให้รายละเอียดเกี่ยวกับมโนทัศน์นั้นว่ามีขอบเขตความหมายครบถ้วนเพียงใด เช่น มโนทัศน์ของ “นก” อาจมีนิยามว่าเป็นสัตว์ปีก ปากมักแหลม มีขน

บุคคลุม บินได้ นิยามเช่นนี้อาจจะผิดหรือไม่ตรงกับหลักการจำแนกที่ยอมรับกันโดยทั่วไปก็ได้ และเมื่อเราเห็นนกเพนกวิน เราก็อาจบอกว่าเพนกวินไม่ใช่นก เนื่องจากบินไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้ หากเรานิยามมโนทัศน์ของนกได้ครบถ้วน ก็ย่อมจะสามารถจำแนกลักษณะทั่วไปของนกออกจากสัตว์ประเภทอื่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 4-8) ตรงกันข้ามหากมีนิยามเกี่ยวกับมโนทัศน์ของสัตว์อื่นที่ชัดเจนกว่านี้ก็อาจจัดเพนกวินให้เป็นสัตว์ชนิดอื่นที่ไม่ใช่ได้เช่นกัน

มโนทัศน์หนึ่ง ๆ จึงเสมือนต้นแบบ (prototype) หรือตัวแทน ที่เราถอดความนามธรรมจากสิ่งต่าง ๆ เก็บไว้เป็นมโนทัศน์ในสมองและแทนที่ด้วยภาษาเพื่อการสื่อสารจดจำเรียนรู้ที่สะดวก และเมื่อประสาทสัมผัสรับข้อมูลใหม่เข้ามา ก็จะเปรียบเทียบข้อมูลใหม่กับต้นแบบที่มีอยู่เพื่อจัดหมวดหมู่สรรพสิ่ง มโนทัศน์หนึ่ง ๆ จึงเป็นที่รวมของนิยามหรือคุณลักษณะของสรรพสิ่งนั่นเอง ทั้งนี้ มโนทัศน์แต่ละมโนทัศน์อาจสัมพันธ์กันทั้งในเชิงประสมประสาน สับเปลี่ยนหรือตัดทอนและเกิดเป็นมโนทัศน์ใหม่อีกมโนทัศน์หนึ่งได้ด้วย ซึ่งเป็นเหตุให้มนุษย์มีความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งที่ไม่เคยเห็นหรือไม่มีอยู่จริงในโลกได้

มโนทัศน์จึงนับเป็นพื้นฐานในการเข้าใจสิ่งรอบตัว และหากมีมโนทัศน์เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ มากเท่าใดก็จะช่วยสร้างความคุ้นเคยและความรู้สึกมั่นคงในการสนองตอบต่อสิ่งที่รับรู้ ช่วยในการตีความวินิจฉัยและตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเท่านั้น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2549, น. 8)

ความเกี่ยวข้องระหว่างภาษากับมโนทัศน์ข้างต้นนี้ ทำให้การศึกษาภาษาศาสตร์สมัยใหม่สนใจเรื่องของมโนทัศน์ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายในภาษา ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้คือ การศึกษาของเฟอร์ดินานด์ เดอโซซูร์ (Ferdinand de Saussure) และชาร์ล เคย์ ออกเดน และไอ.เอ.ริชาร์ดส์ (Charles Kay Ogden, & I. A. Richards) ดังนี้

Saussure (1916, pp. 49-52) กล่าวถึงความหมายในภาษาว่าไม่ได้เกิดขึ้นจากการที่ “สัญลักษณ์ทางภาษา” หรือคำในภาษา (le signe linguistique) ช่วยเชื่อมโยงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้ากับชื่อของสิ่งนั้น แต่การที่คำในภาษาสามารถสื่อความหมายได้เกิดจากการสอดประสานมโนทัศน์ (concept) เข้าไว้กับสัทภาพ (image acoustique) หรือรูปที่ปรากฏเป็นเสียงในภาษานั้นเอง ทั้งนี้ สัทภาพไม่ใช่เป็นเพียงเสียงหรือวัตถุธรรมทางกายภาพเท่านั้น แต่เป็นรอยประทับของเสียงลงบนจิตของเรา และสามารถกระทบผัสสะของเราได้ ด้วยเหตุผลนี้ สัทภาพจึงมีความเป็นรูปธรรมส่วนมโนทัศน์เป็นสิ่งนามธรรม การสอดประสานของมโนทัศน์เข้ากับสัทภาพ ซึ่งช่วยให้สัญลักษณ์ทางภาษาหรือคำสื่อความหมายได้

ส่วน ออกเดนและริชาร์ดส์ (Ogden, & Richards, 1946 อ้างถึงใน สุริยา รัตนกุล, 2544, น. 52-57) กล่าวถึง ความหมาย ว่าคือมโนทัศน์ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ในความคิด (Thought) และเป็นความหมายอ้างอิง (Reference) โดยเกิดขึ้นจากการรับรู้สิ่งอ้างอิง (Referent) และจะแทนที่ด้วย

สัญลักษณ์หรือรูปภาพ (Symbol) ซึ่งแสดงด้วยรูปสามเหลี่ยม สัญลักษณ์ (Symbol) คือ รูปในภาษา ทั้งในระดับคำ ประโยค และข้อความต่อเนื่อง ส่วนสิ่งอ้างอิง (Referent) คือ วัตถุสิ่งของ กิริยาอาการ คุณสมบัติต่าง ๆ ฯลฯ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมที่มีอยู่ในโลก สัญลักษณ์และสิ่งอ้างอิงนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นโดยตรง กล่าวคือ สัญลักษณ์หรือรูปภาพกับสิ่งอ้างอิงหรือสรรพสิ่งต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะสมมุติซึ่งแสดงด้วยเส้นประ แต่สัญลักษณ์กับความคิดหรือความหมาย อ้างอิงมีความสัมพันธ์กันโดยตรงซึ่งแสดงด้วยเส้นทึบ กล่าวคือ เมื่อเราได้ยินหรือเห็นรูปภาพจะทำให้ เกิดความคิดหรือเข้าใจความหมายได้ เช่น เมื่อได้ยินคำว่า “แมว” เราก็จะนึกถึงแมวที่เคยได้รู้ได้เห็น ว่ามีภาพรวมที่เป็นลักษณะเด่นอะไรบ้าง ความคิดที่สรุปภาพรวมของลักษณะเด่นนี้จะปรากฏในมโนทัศน์ของเรา มโนทัศน์ที่เกิดขึ้นจากการได้ยินคำนี้ในความคิดของแต่ละคนจะมีลักษณะร่วมกันแม้ว่าแมวที่แต่ละคนนึกถึงอาจแตกต่างกันไป ด้วยเหตุนี้ มโนทัศน์กับรูปภาพจึงมีความสัมพันธ์กันโดยตรง ส่วนรูปภาพกับสิ่งอ้างอิงไม่ใช่ความสัมพันธ์โดยตรง เราจึงยังสามารถ แทนที่คำว่า “แมว” ด้วยรูปภาพอื่นได้อีกเพื่อให้เข้าใจมโนทัศน์เดียวกันได้ เช่น วิหาร cat กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสื่อสารด้วยภาษาและเข้าใจความหมายได้นั้น เพราะมีมโนทัศน์ที่อยู่ในสมองในความคิดของผู้ใช้ภาษาแต่ละคน แต่ละภาษาไม่ใช่อยู่ในโลกภายนอก ความหมายที่คำในแต่ละภาษามีนั้นเกิดจากนำไปสมมุติเรียกสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับมโนทัศน์นั่นเอง

มโนทัศน์กับการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ ความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของภาษากับมโนทัศน์ ไม่เพียงพบได้จากการศึกษาใน ระดับคำเท่านั้น การศึกษาการใช้รูปภาพในเชิงเปรียบเทียบก็สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์นี้ด้วยการศึกษาความสัมพันธ์ลักษณะนี้จะมุ่งเน้นไปที่ 3 ประเด็น คือ

1. ประสบการณ์ซึ่งเป็น “ต้นแบบ” ที่ทำให้เกิดมโนทัศน์
2. การเชื่อมโยงมโนทัศน์หรือความหมายมโนทัศน์ของสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะคุณสมบัติที่เป็นลักษณะเด่น
3. ภาษากับการสะท้อนสังคม วัฒนธรรม และโลกทัศน์หรือทัศนคติของผู้ใช้ภาษา

ความสำคัญของประเด็นเหล่านี้ นอกจากจะโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของภาษากับมโนทัศน์แล้ว ยังช่วยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความหมายประจำรูปและความหมายตามบริบทที่มีร่วมกันอีกด้วย กล่าวคือ ต้นแบบมีผลต่อการเกิดมโนทัศน์ เป็นความหมายที่เป็นแกนกลางเป็นนามธรรม ซึ่งเป็นความหมายที่ความหมายตามบริบทและความหมายประจำรูปมีร่วมกัน และจะแสดงออกมาให้เห็นได้เมื่อใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบ โดยมักจะมุ่งเน้นไปที่คุณสมบัติซึ่งเป็นลักษณะเด่นของมโนทัศน์นั่นเอง (Miller, 1996; Rollins, 1998; Lucy, 1999 อ้างถึงใน โชคชัย ห่วงถนอม, 2548, น. 20)

ความหมายประจำรูป (literal meaning, definitional meaning หรือ denotational meaning) คือ ความหมายที่เป็นคุณสมบัติประจำของคำหรือประโยค ไม่เกี่ยวข้องกับปัจจัยว่า ผู้พูดหรือผู้ฟังเป็นใคร เป็นความหมายที่รู้จักกันโดยทั่วไป เช่น คำที่ขีดเส้นใต้ในประโยคด้านล่างนี้ทุกคำมีความหมายประจำรูปที่ผู้พูดผู้ฟังทั่วไปเข้าใจได้ตรงกัน (เพียรศิริ วงศ์วิภาณนธ์, 2539, น. 301,304)

(12) “หูก็เจ็บตาก็เจ็บต้องไปหาหมอ”

“ใจคนเปลี่ยนได้เป็นธรรมดา”

“ต้นไม้ต้นนี้เปลือกสวย”

“ลมพัดยอดไม้ลู่ไปเลย”

ส่วนความหมายตามปริบท (figurative meaning, metaphorical meaning หรือ connotational meaning) เป็นความหมายที่ขึ้นอยู่กับผู้พูดผู้ฟัง กล่าวคือเป็นความหมายที่สัมพันธ์กับเจตนาของผู้พูด และต้องใช้ความเข้าใจของผู้ฟังเป็นปัจจัยเกี่ยวข้องด้วย ทั้งนี้เจตนาของผู้พูดที่แฝงอยู่ในความหมายนั้น จะดึงเอาคุณสมบัติเด่นของมโนทัศน์ในคำนั้นมาใช้ให้เข้ากับปริบทที่สื่อสาร ซึ่งจะมีความหมายไม่ตรงไปตรงมาเหมือนรูปคำ เช่น คำที่ขีดเส้นใต้ในประโยคด้านล่างนี้ (เพียรศิริ วงศ์วิภาณนธ์, 2539, น. 301, 304)

(13) “เด็กพวกนี้เป็นหูเป็นตาแทนพ่อแม่ได้”

“ใจความของเรื่องนี้คืออะไร”

“เศรษฐีพวกนี้รวยแต่เปลือก”

“ภรรยาคุณเป็นยอดหญิงจริง ๆ”

ความหมายตามปริบทนี้ เพียรศิริ วงศ์วิภาณนธ์ (2539, น. 357-358) ได้แบ่ง ออกเป็น 2 ชนิด คือ ความหมายอุปมาและความหมายชวนคะนิง

ความหมายอุปมา คือ ความหมายใหม่ของคำใดคำหนึ่ง ซึ่งเกิดจากนำเอาลักษณะเด่นของสิ่งที่ใช้เรียกด้วยคำ ๆ นั้นมาใช้เป็นความหมาย เช่น

แม่คำ ลักษณะเด่นคือ ความไม่เรียบร้อย ขาดมารยาท เอะอะ และก้าวร้าว เอามาใช้ในประโยค เช่น “อย่ามาทำเป็นแม่คำกับฉันนะ” “เมียน้อยเขานะ แม่คำเต็มตัวเลย”

ในภาษาไทยมีคำที่มีความหมายอุปมามากมาย เช่น อึก ใช้เปรียบกับคนใจดำ หงส์ ใช้เปรียบกับคนชั้นสูง ลิง ใช้เปรียบกับความซุกซน (นาง)วันทอง ใช้เปรียบกับหญิงหลายใจ บ้านเล็ก ใช้เปรียบกับภรรยาน้อย เป็นต้น

ความหมายชวนคะนึ่ง คือ ความหมายของคำหนึ่ง ที่เกิดขึ้นเมื่อได้ยินหรือได้เห็นคำอีกคำหนึ่ง ซึ่งเป็นเพราะเสียงของคำทั้งสองนั้นพ้องหรือใกล้เคียงกัน โดยทั่วไปแล้วความหมาย ชวนคะนึ่ง มักเกี่ยวข้องกับความเชื่อของคนในสังคม เช่น

ระกว่า ซึ่งเป็นชื่อผลไม้ชนิดหนึ่ง จะมีความหมายชวนคะนึ่งไปถึงคำว่า ระกว่า ซึ่งแปลว่า ความทุกข์

ลั่นทม เป็นชื่อไม้ดอกพันธุ์หนึ่ง แต่มีเสียงบางส่วนของคำไปพ้องกับกับคำว่า ระทม ซึ่งชวนให้คะนึ่งถึงความเศร้าโศก คนไทยจึงไม่นิยมนำมาปลูกในบริเวณบ้าน เพราะเกรงว่าคนในบ้าน จะมีความเศร้าระทม

ความหมายประจำรูปกับความหมายตามปริบท แม้ว่าจะมีความแตกต่างกัน แต่ก็ล้วนอาศัยมโนทัศน์หรือความคิดรวบยอดของสิ่งที่คำนั้น ๆ อ้างถึงซึ่งเป็นคุณลักษณะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในมโนทัศน์นั่นเองมาใช้สื่อความหมาย ขณะเดียวกันมโนทัศน์ที่ใช้อ้างถึงโดยรูปร่างภาษายังมีอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้ใช้ภาษาอีกด้วย

กล่าวได้ว่า หลักการของอุปลักษณ์สัมพันธ์อยู่กับเรื่องของมโนทัศน์ เนื่องจากอุปลักษณ์ คือ การพยายามเข้าใจมโนทัศน์หนึ่งที่เป็นนามธรรมด้วยอีกมโนทัศน์หนึ่งที่เป็นรูปธรรมหรือเป็นมโนทัศน์ที่เข้าใจง่ายกว่าหรือคุ้นเคยกว่า โดยมโนทัศน์ทั้งสองมีมิติทางความคิดต่าง ๆ (mental spaces) เชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ หรือมีองค์ประกอบบางอย่างทางความคิดสัมพันธ์กันหรือคล้ายคลึงกันนั่นเอง

1.3 อุปลักษณ์และนามนัย

1.3.1 อุปลักษณ์

ตามแนวความคิดของภาษาศาสตร์ปริชาน อุปลักษณ์เป็นกระบวนการทางปริชานที่เชื่อมโยงวงความหมายมโนทัศน์ (conceptual domain) สองวง โดยการเชื่อมโยงนี้มีจุดประสงค์เพื่อเข้าใจวงมโนทัศน์หนึ่งเรียกว่า วงเป้าหมาย (target domain) โดยอาศัยวงความหมายอีกวงหนึ่งที่เรียกว่าวงต้นเค้า (source domain) (Lakoff, & Johnson, 1980, p. 5; Johnson, 1987, p. 15) วงเป้าหมายมีความเป็นนามธรรมและซับซ้อน เช่น ความรู้สึก สังคม เป็นต้น ส่วนวงต้นเค้ามักมีความเป็นรูปธรรมมากกว่าและซับซ้อนน้อยกว่า เช่น ร่างกาย พืช สัตว์ เป็นต้น ดังนั้นเราจึงเข้าใจวงเป้าหมายโดยอาศัยวงต้นเค้า

อุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์

Lakoff (1987), Lakoff and Johnson (1980) ได้กล่าวถึงอุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์ว่าอุปลักษณ์ มีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการที่ควรกล่าวถึง ได้แก่ ความเป็นธรรมเนียม (conventionality) ความเท่ากัน (systematicity) ความไม่เท่ากัน (asymmetry) และความเป็นนามธรรม (abstraction) ซึ่งสามารถสรุปความได้ดังต่อไปนี้

อุปลักษณ์เป็นธรรมเนียมนิยม หมายถึง รูปภาษาที่ใช้ในเชิงเปรียบเทียบที่ติดอยู่ในภาษาซึ่งมีมานานจนเป็นที่ยอมรับ โดยแทรกซึมเข้าไปในภาษาจนไม่สามารถที่จะหาร่องรองของรูปภาษานั้น ๆ ว่าเป็นอุปลักษณ์ โดยรูปภาษาธรรมเนียมนี้ปรากฏการใช้ภาษาพูดทั่วไปที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้ใช้ภาษาจะไม่รู้สึกตัวว่ารูปภาษาดังกล่าวนั้นเป็นอุปลักษณ์ การเกิดอุปลักษณ์ในลักษณะนี้เกิดจากการตีความหมายใหม่ของกลุ่มนักภาษาศาสตร์ปริชานว่า อุปลักษณ์ในลักษณะนี้สามารถที่จะแสดงมโนทัศน์ของคนในสังคมได้ โดยเรียกอุปลักษณ์ในลักษณะนี้ว่า dead metaphor หรือ fossilized เป็นต้น Lakoff, Turner, & Kövecses (1980 as cited in Ungerer, & Schmid, 1996, 1999, p. 118) มีความเห็นว่า อุปลักษณ์ตาย (dead metaphor) นี้เป็นผลมาจากอิทธิพลทางความคิดของมนุษย์ โดย Persson (1990, p. 172) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับอุปลักษณ์ตายว่ามีความเกี่ยวข้องกับการค้นหารากเดิมของศัพท์ที่ปรากฏในพจนานุกรมอุปลักษณ์ (Metaphors Dictionary) โดยพจนานุกรมอุปลักษณ์นั้นจะไม่กล่าวถึงความหมายประจำรูปแต่จะกล่าวถึงความหมายที่ใช้ในการเปรียบเทียบเท่านั้น ส่วนคำทั่ว ๆ ไปจะให้ความหมายของศัพท์ประจำรูป เช่น คำว่า absence ความหมายประจำรูป หมายถึง ไม่อยู่ หรือ ลายขาด แต่ absence ในพจนานุกรมอุปลักษณ์นั้น หมายถึง การแยกกัน (separation) ดังตัวอย่าง

... Absene ... the dark-room in which lovers develop negatives
 ... Absene ... the pain without the peace of death
 ... Absene ... that common cure of love
 ... Absene is death, or worse, to them that love

(Sommer, & Weiss, 1996, p. 2)

จะเห็นได้ว่าตัวอย่างทั้ง 4 ประโยคนี้ ไม่ได้อธิบายความหมายประจำรูปศัพท์ของคำว่า absence แต่อธิบายความหมายเชิงเปรียบเทียบซึ่งหมายถึงการแยกทางกัน ซึ่งการอธิบายในลักษณะนี้อาจเป็นร่องรอยในการสืบประวัติของคำหรือต้นกำเนิดของอุปลักษณ์ได้ตามแนวคิดของ Persson (1990) ในภาษาไทยนั้นยังไม่มีการรวบรวมพจนานุกรมอุปลักษณ์อย่างเป็นระบบ แต่ก็สามารถที่จะพบกลุ่มคำประเภทนี้ได้

อุปลักษณ์เป็นความเท่ากัน ซึ่งเกิดจากกระบวนการถ่ายโยงทางความหมาย (mapping) อุปลักษณ์ตามทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชานจะกล่าวถึงการถ่ายโยงทางความหมาย โดยการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทาง (source domain) ไปยังวงความหมายปลายทาง (target domain) ซึ่งมีความสัมพันธ์ที่เท่ากันในกระบวนการอุปลักษณ์ตามเหตุผลทางตรรกศาสตร์ (logic) เช่นอุปลักษณ์ +ชีวิตคือการเดินทาง+ มโนทัศน์ดังกล่าวนี้เป็นความเท่าเทียมกันระหว่างชีวิต

You disagree? Okay, **shoot!**

If you use that **strategy**, he'll **wipe you out**.

He **shot down** all of my arguments.

(Lakoff, & Johnson, 1980, p. 4)

จากตัวอย่าง แสดงให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษาอังกฤษมีโน้ตทัศน์เกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นเป็นสงคราม โดยวิเคราะห์จากรูปภาษาที่ปรากฏในบริบทของประโยคการแสดงความคิดเห็นพบว่ามีคำศัพท์ที่ใช้เกี่ยวกับสงครามหรือการสู้รบกันในสมรรถภูมิ

Lakoff (1987) อธิบายว่า ภาษาสามารถที่จะสะท้อนการรับรู้ ความเข้าใจ โลก ซึ่งสัมพันธ์กับประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยประสบการณ์ที่ใกล้ตัวมากที่สุดก็คือ ประสบการณ์ทางร่างกาย ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ประสบการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึก ประสบการณ์ทางสังคม และประสบการณ์ทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเอาประสบการณ์ทางร่างกายมาใช้เป็นอุปลักษณ์ ซึ่ง Kövecses (2002, p. 16) เรียกว่า อุปลักษณ์สร้างรูป (Embodiment metaphor) มาช่วยในการอธิบายถึงมโนทัศน์หรือระบบความคิดของผู้ใช้ภาษา King (1989, pp. 10 - 13) Johnson, & Lakoff (2002, p. 249) ได้อธิบายเกี่ยวกับ อุปลักษณ์สร้างรูปว่าเป็นการทำให้สิ่งที่เป็นามธรรมเป็นรูปเป็นร่างโดยนำเอาประสบการณ์ที่ปรากฏอยู่จริงมาใช้ เช่น อวัยวะร่างกาย วัตถุ สิ่งแวดล้อม เป็นต้น สิ่งแวดล้อมหนึ่งว่าซึ่งสามารถสร้างความเข้าใจอุปลักษณ์ได้อย่างเป็นกระบวนการและเป็นลำดับ คือ ประสบการณ์ ความหมาย และความคิด ซึ่งจะเห็นว่า ประสบการณ์เป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ แต่ไม่ได้หมายถึงความรู้เป็นที่มาของประสบการณ์

นอกจากนี้ Haser (2003, pp. 171 – 187) ได้กล่าวถึงการกำเนิดและความสำคัญของการศึกษาอุปลักษณ์ว่า อุปลักษณ์ส่วนหนึ่งมาจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความหมาย ยกตัวอย่างรูปภาษาในภาษาอังกฤษเช่นตัวอย่างกริยาแสดงการมองเห็น “see” มีสองความหมายคือ ความหมายพื้นฐานร่างกาย หมายถึง ‘Perceiving with the eyes’ และความหมายอุปลักษณ์หมายถึง ‘understanding’ เช่น I **see** what you mean (Saeed, 2003, p. 348) ในภาษาไทยมีคำกริยาแสดงการรับรู้ในลักษณะนี้เช่นกัน ตัวอย่างคำว่า “เห็น” หมายถึง อาการของตาที่ประสพรู้ และความหมายอุปลักษณ์ หมายถึง คิดรู้ เช่น ผม**เห็น**ว่าควรมีการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับนี้เป็นต้น

อุปลักษณ์แบบภาษาและวรรณคดี

อุปลักษณ์แบบภาษาและวรรณคดี หมายถึง รูปภาษาที่มีการใช้ภาษาในเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งปรากฏในงานวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ บางครั้งอาจเรียกว่า novel metaphor, traditional metaphor หรือ classical metaphor ซึ่งการศึกษาอุปลักษณ์แบบภาษาและวรรณคดี

นี้เป็นเรื่องของการแทนที่กับการเปรียบเทียบ โดยมีพื้นฐานความคิดว่า อุปลักษณ์เป็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปภาพที่นำมาเปรียบเทียบกับความหมายที่ต้องการเปรียบเทียบ ต่อมา Ullmann (1962) ได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับอุปลักษณ์ว่า อุปลักษณ์เป็นการขยายความหมายของคำออกไปจากความหมายตรงหรือความหมายประจำรูปของคำ ส่วนการพิจารณาว่ารูปภาพใดเป็นอุปลักษณ์หรือไม่นั้นจะพิจารณาจากการปรากฏร่วมกันของคำแสดงการเปรียบเทียบกับรูปภาพที่นำมาใช้เปรียบเทียบ โดย Ullmann (1962, pp. 212 – 218) ได้แบ่งโครงสร้างของอุปลักษณ์ในลักษณะนี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ สิ่งที่ถูกเปรียบ (Tenor) กับ แบบเปรียบ (Vehicle) กล่าวคือ สิ่งที่ถูกเปรียบหมายถึง ความคิดที่ต้องการนำเสนอหรือเนื้อหาที่นำมาเปรียบเทียบ ส่วนแบบเปรียบ หมายถึง รูปภาพที่ใช้เปรียบเทียบเพื่อสื่อให้เห็นถึงความคิดที่นำเสนอ

ส่วนการศึกษาอุปลักษณ์ในภาษาไทยพบว่าได้จัดอุปลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของภาษาภาพพจน์ โดยให้ความหมายของภาพพจน์เอาไว้ว่า

...ภาพพจน์ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Figure of speech คือถ้อยคำที่ทำให้เกิดภาพในใจ โดยใช้กลวิธีหรือชั้นเชิงในการเรียบเรียงถ้อยคำให้มีพลังที่จะสัมผัสอารมณ์ของผู้อ่านจนเกิดความประทับใจ เกิดความเข้าใจลึกซึ้ง และเกิดอารมณ์สะเทือนใจมากกว่าถ้อยคำที่กล่าวอย่างตรงไปตรงมา

(จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, และบาหยัน อิมสำราญ, 2548, น. 53)

วิภา กงกะนันทน์ (2537, น. 20 - 23) จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, และบาหยัน อิมสำราญ (2548, น. 53 – 56) กล่าวถึงการศึกษาภาษาภาพพจน์หรือโวหารต่าง ๆ ออกเป็นหลายประเภท สามารถสรุปได้ดังนี้

อุปลักษณ์ / สมณัย (Metaphor) หมายถึง การเปรียบเทียบด้วยการกล่าวถึงสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยใช้คำว่า “เป็น คือ” บางตำรารวมเอาคำว่า “เท่า เสมอ” ไว้ด้วย มาใช้ในการเปรียบเทียบ เช่น ถนนและ**เป็น**สังขยา รักเธอ**เท่า**ลมหายใจ ปัญญา **คือ** ดาบผู้ดีสกร แสงสว่าง **เสมอ**ด้วยปัญญาไม่มี เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบอุปลักษณ์อีกประเภทหนึ่งที่นิยมใช้กันมากในวรรณคดีและสำนวนไทยคือ อุปลักษณ์โดยนัย (Implicit Metaphor) ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบคล้ายอุปลักษณ์ แต่ต่างกันตรงที่อุปลักษณ์โดยนัยจะไม่ปรากฏคำเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบ “เป็น คือ เท่า เสมอ” อยู่ในข้อความ โดยยกมาแต่สิ่งที้นำไปเปรียบเทียบให้ผู้อ่านตีความเอาเองว่าสิ่งที่นำไปเปรียบนั้นคืออะไร โดยสังเกตจากเนื้อความในปริบท เช่น เขาไม่ยอมทำงานอะไรเลย รอให้**ราชรถมา**เกยหรืออย่างไร คำว่า **ราชรถมาเกย** หมายถึง โชคดีมาถึงเข้าเอง โชคดีมาถึงโดยไม่รู้ตัว ประสบโชคดีทั้ง ๆ ที่ไม่ได้ชวนขวดยหรือไม่ได้ทำอะไรเลย ซึ่งความเป็นมาของราชรถมาเกยนั้นมาจากราชประเพณี

โบราณ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตไม่มีผู้รับราชสมบัติ เสนาอำมาตย์ก็พร้อมกันเอาราชรถมาเสี่ยงให้ราชรถแล่นไป ราชรถไปหยุดที่บุคคลผู้ใดก็เชิญผู้นั้นมาครองราชย์สมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินสืบไป โดยถือว่าผู้นั้นเป็นผู้มีบุญบารมีสมควรที่จะได้เป็นกษัตริย์ต่อไป เรื่องเล่าเกี่ยวกับราชรถมาเกษมีหลายสำนวน ผู้วิจัยขอยกตัวสำนวนจากเขมรและสำนวนจากพงศาวดารเหนือมาเป็นตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

...1. พงศาวดารเขมรโบราณมีเรื่องหนึ่งว่าตาเคเหเก็บกุมารมาเลี้ยงไว้ “ฝ่ายพระมหากษัตริย์ทรงประชวรหนักถึงแก่พิราลัย เสนาพฤตมาตย์ราชบุโรหิต ก็ประชุมพร้อมกันให้หาโหรทำนายดูก็รู้ว่าผู้มีบุญนั้นยังอยู่ จึงปรึกษากันเสี่ยงราชรถไป ราชรถก็ตรงไปยังฝั่งแม่น้ำก็หยุดอยู่ ฝ่ายอำมาตย์ราชบุโรหิต ซึ่งตามราชรถไปนั้นก็ชวนกันเอาราชรถนั้นข้ามแม่น้ำไปถึงปากข้างโน้น ราชรถตรงไปถึงที่ใกล้พระกุมาร เสนาอำมาตย์ราชบุโรหิตเห็นพระราชมารต้องด้วยลักษณะควรจะเป็นพระมหากษัตริย์ครอบครองควรจะเป็นพระมหากษัตริย์ครอบครองราชย์สมบัติ...ก็ให้ประโคมดุริยางดนตรีขึ้นพร้อมกัน เชิญเสด็จพระกุมารขึ้นทรงราชรถ แห่แห่นไปสู່ยังพระนครจักรมขพนมเพ็ญเป็นสมมตีกษัตริย์ทรงพระนาม พระเจ้าปักษีกำกง” ตามศิลาจารึกของเขมร พระเจ้าปักษีกำกงนี้ คือพระเจ้าไชยวรมันที่ 4 ทรงราชย์เมื่อ พ.ศ. 1471 ถึง พ.ศ. 1484 ตามพงศาวดารเขมรต่อไปก็มีอีก กษัตริย์สืบวงศ์จากพระเจ้าปักษีกำกงองค์หนึ่ง เสด็จไปขโมยแดงเขากิน เจ้าของฟุ้งด้วยหอกสวรรคต ไม่มีผู้รับราชสมบัติ เสนาอำมาตย์เสี่ยงราชรถราชรถตรงไปหยุดที่เจ้าของไร่แดงที่ฟุ้งหอกถูกพระเจ้าแผ่นดินก็เชิญเจ้าของแดงนั้นมาให้ครอบครองราชสมบัติให้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน มีพระนามว่า พระเจ้าแดงหวาน

2. ในพงศาวดารเหนือมีเรื่องเสี่ยงเรือเอกไชยไปหยุดที่เด็กเลี้ยงจ้วเลยเชิญเด็กเลี้ยงจ้วนั้นมาเป็นพระเจ้าแผ่นดิน คือพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ที่ไปได้นางสร้อยดอกหมากพระราชธิดาพระเจ้ากรุงจีน แล้วมาทำกระบิดกระบวนกลันใจตาย จนได้สร้างวัดพนัญเชิง คือพระนางเชิง ที่กรุงเก่าขึ้น

(สง่า กาญจนาคพันธุ์, 2539, น. 476)

จะเห็นได้ว่าอุปลักษณะโดยนัยนอกจากจะอาศัยการตีความจากปริบทแล้ว ผู้อ่านหรือผู้ฟังจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของคำหรือสำนวนนั้นด้วย จึงจะเข้าใจอุปลักษณะโดยนัยได้อย่างแท้จริง

อุปมา / อุปนัย (Simile) หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับสิ่งหนึ่ง โดยธรรมชาติและมีสภาพที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นร่วมกัน โดยใช้คำว่า “เหมือน คล้าย ดุจ ดูราว กล ประหนึ่ง เพียง ดั่ง ราวกับ แฉก ปาน” ฯลฯ เช่น คุณเอกแกเป็นคนยุติธรรมเหมือน เปาบุ้นจิ้น เพลงนี้ไพเราะราวกับเพลงสวรรค์ หวานปานน้ำผึ้งเดือนห้า เป็นต้น

สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง การเปรียบเทียบที่เรียกสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยใช้คำอื่นแทน คำที่ใช้เรียกนั้นเกิดจากการเปรียบและตีความ ซึ่งใช้กันมานานจนเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไป เช่น สิ่งโต หรือ สิ่งท่ หมายถึง ผู้มีอำนาจ ตราขู หมายถึง ความยุติธรรม สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ และ ดอกกุหลาบสีแดง หมายถึง ความรัก เป็นต้น

นามนัย (Metonymy) หมายถึง การกล่าวถึงสิ่งหนึ่งแต่ให้มีความหมายเป็นอย่างอื่นหรือการใช้คำหรือวลีที่บ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาแสดงความหมายแทนสิ่งนั้น เช่น ฉันทนา หมายถึง สาวโรงงาน มงกุฎ หมายถึง กษัตริย์ มือขวา หมายถึง คนสนิทที่ไว้วางใจ ดาราจอกแก้ว หมายถึง ดาราทางโทรทัศน์ ดาราจ่อเงิน หมายถึง ดาราภาพยนตร์ เป็นต้น การใช้นามนัยอีกลักษณะหนึ่ง คือการกล่าวถึงชื่อของสถานที่แต่หมายถึงคน เช่น ไม่มีคำตอบจากทับแก้ว คำว่า ทับแก้ว หมายถึง อาจารย์และนักศึกษาของมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการใช้นามนัยอีกลักษณะหนึ่งที่กล่าวถึงชื่อคนแต่หมายถึงผลงานของเขา เช่น ฉันทชอบหมยันตีมากกว่าบุษยมาส หมายถึง ฉันทชอบอ่านนวนิยายของหมยันตีมากกว่านวนิยายของบุษยมาส เป็นต้น

อติพจน์ (Hyperbole) หมายถึง การกล่าวเกินจริงเพื่อเน้นความรู้สึก มิใช่เพื่อหลอกลวง ซึ่งเป็นความรู้สึกหรือความคิดของผู้กล่าวที่ต้องการย้ำความหมายให้ผู้ฟังรู้สึกว่ามันหนักแน่นจริงจัง เช่น ฉันทหัวไล่จะขาดแล้วนะ, ขาดหน้าตอนบ่ายๆ จึงจะได้พบคุณเช่นนี้อีก, ฉันทรอคุณตั้งโกฏิปีแล้ว เป็นต้น

บุคลาธิษฐาน / บุคคลวัต (Personification) หมายถึง สมมติให้สิ่งที่ไม่มีชีวิตไม่มีความคิด สิ่งที่เป็นนามธรรมหรือสัตว์ หรือสรรพสิ่งทั้งหลายที่ไม่ใช่มนุษย์ให้มีสติปัญญา อารมณ์ หรือแสดงออกปฏิกิริยาต่าง ๆ ราวกับเป็นมนุษย์ เช่น เห็นไอ้ก้านยาวคนนั้นไหม ตู้ไปรษณีย์หันมาถาม ... เสาไฟฟ้าพุดถึงชายหนุ่มผู้เป็นทายาทโคตรเศรษฐี, ทะเลไม่เคยหลับไหล เธอตอบได้ไหมเฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ เป็นต้น

ปฏิทรรศน์ / ปฏิภาคพจน์ (Paradox) หมายถึง ข้อความที่มีความหมายขัดกันมากกล่าวเปรียบเทียบเพื่อให้เกิดความชัดเจน โดยผู้ใช้ภาษาจะจงใจหรือไม่ก็ตาม เป็นข้อความที่กล่าวถึงสิ่งที่แปลกแต่จริงหรือไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปได้แล้ว เช่น “ดิฉันทเป็นคนที่แอนตี้การพูดภาษาไทยปนฝรั่ง, คุณโทแกเป็นเศรษฐีอนาถา, เป็นความมิดที่เว้งว่างสว่างไสว, ไอ้พ่อใจบุญของเมียเอ๋ย แปะค้ำพ่อเคยเฉียดคอไก่ เป็นต้น

ปฏิพจน์ / ปฏิวาทะ (Oxymoron) หมายถึง การใช้คำที่ผสมขึ้นด้วยการนำคำที่มีความหมายตรงข้ามหรือค้ำกันมารวมกันเพื่อให้เกิดคำซึ่งมีความหมายใหม่หรือมีความหมายที่ให้ความรู้สึกขัดแย้งหรือเพิ่มน้ำหนักให้แก่ความหมายของคำแรก เช่น น้อยมาก ไอศกรีมร้อน ไฟเย็น ชัยชนะของผู้แพ้ เป็นต้น

คำถามเชิงวาทศิลป์ / ปฏิพจน์ (Rhetorical question) หมายถึง ศิลปะของการใช้คำถามคือ เป็นคำถามที่มีได้หวังคำตอบ ผู้ถามมีเจตนาจะมีคำตอบ คำตอบนั้นก็มักจะเป็นคำตอบปฏิเสธ แม้ผู้ที่นิยมใช้โวหารประเภทนี้คือ นักการเมือง แต่คนทั่วไป กวีและนักประพันธ์ก็ใช้ด้วยเหมือนกัน

การเลียนเสียงธรรมชาติ (Onomatopoeia) หมายถึง การใช้คำที่เลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงดนตรี เสียงร้องของสัตว์ หรือเลียนเสียงกิริยาอาการต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น เสียงระฆังดังห่าห่าแว้งแว้ง เป็นต้น

สมพจน์ (Synecdoche) หมายถึง การกล่าวถึงส่วนย่อยของสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่ต้องการให้มีความหมายถึงส่วนเต็มหรือทั้งหมด เช่น เขากินหมาก คำว่า หมาก รวมถึง พลู ปูน และมีส่วนผสมอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ไม่ใช่กินหมากเพียงอย่างเดียว, ในหมู่บ้านนี้ทุกหลังคาเรือนมีแต่คนแก่ คำว่า หลังคาเรือน หมายถึง บ้านทั้งหลังมิใช่แต่หลังคาบ้าน เป็นต้น

ปฏิรูปพจน์ / การกล่าวอ้างถึง (Allusion) หมายถึง การใช้ข้อความที่ดัดแปลงมาจากข้อความอันเป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว เช่น วาทะของนักปราชญ์ รัฐบาลุช กวี หรือสุภาษิต คำพังเพย หรือผลงานของผู้อื่น เช่น “ในเมืองพิสดาระ ในน้ำไม่มีปลา ในนามีสนามกอล์ฟ ใครใคร่ค้าช้างค้า ค้าม้าค้า ค้าเฮโรอินค้า ค้าคนค้า” จากตัวอย่างเป็นการกล่าวอ้างถึงหลักศิลาจารึกหลักที่หนึ่งของพ่อขุนรามคำแหง หรือ “อย่าถามว่ามหาวิทยาลัยจะให้อะไรกับท่าน แต่จงถามว่าท่านจะให้อะไรกับมหาวิทยาลัย” เป็นการกล่าวอ้างถึงสุนทรพจน์ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาที่ว่า “อย่าถามว่าสหรัฐจะให้อะไรกับท่าน แต่จงถามว่าท่านจะให้อะไรแก่สหรัฐฯ” เป็นต้น

อวาตพากย์ (Synesthesia) หมายถึง การใช้คำแทนผลของสัมผัสที่ผิดไปจากธรรมดา เช่น รสเป็นผลของสัมผัสด้วยลิ้น กลิ่นเป็นผลของสัมผัสจากจมูก การใช้โวหารแบบนี้จะใช้ข้อความ เช่น “รสของความสุข” โดยปกติความสุขเป็นผลของสัมผัสด้วยใจ ซึ่งคำเหล่านี้พบมาก เช่น คำหวาน ปากหวาน เส้นหวาน เสียงหวาน คนหัวแหลม สีอ่อนโยน เสียงเขียว กลิ่นสะอาด คำคม นิสัยเปรี้ยว กินใจ เป็นต้น

อุทาหรณ์ (Analogy) หมายถึง วิธีการเปรียบเทียบเรื่องราว เหตุการณ์หรือความคิดสองอย่างที่ไม่จำเป็นต้องเปรียบเทียบกันว่าคล้ายกัน โดยการยกข้อความที่เชื่อว่าง่ายแก่การเข้าใจเปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เขียนหรือผู้พูดต้องการจะอธิบาย ดูคล้ายวิธีใช้อุปมา ความแตกต่างอยู่ที่ว่า

อุปมาเป็นการเปรียบเทียบด้วยคำขณะที่อุทาหรณ์เป็นการเปรียบเทียบข้อความ คำที่ใช้ในการเปรียบเทียบวิธีนี้ที่คุ้นเคยคือคำว่า “อุปมา” กับ “อุปไมย” ซึ่งมักใช้คู่กัน เช่น

...อันว่านายช่างผู้เชี่ยวชาญ ก่อสร้างปราสาทมโหฬารย่อมเพิ่มรูปศิลาจำหลักไว้ในที่สมควรตามทำนอง มิใช่จะใช้เป็นเครื่อง-ประดับเท่านั้น แต่ยังใช้ประโยชน์รองรับหรือค้ำจุนที่บางแห่งนั้นไว้ด้วย ความข้อนี้อุปมาฉันใด พระศาสดาในบางคราวย่อมทรงชักเอาเรื่องเปรียบเทียบเป็นภาพิตที่น่าฟังและสมด้วยกาลสมัยขึ้นแสดง ก็อุปไมยฉันเดียวกัน
(จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ, และบาหยัน อิมสำราญ, 2548, น. 156)

กล่าวโดยสรุปการศึกษาอุปลักษณ์แบบภาษาและวรรณคดีจะมุ่งความสนใจไปที่สุนทรียภาพทางภาษาและชั้นเชิงในการประพันธ์ของกวีเป็นสำคัญ โดยจะกล่าวถึงอุปลักษณ์ในแง่มุมของภาษาภาพพจน์ อย่างไรก็ตามยังสามารถสรุปแนวคิดออกเป็น 2 กลุ่มย่อย ๆ คือ แนวคิดของ Ullmann (1962) และการศึกษาของ วิภา กงกะนันทน์ (2537) จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และ บาหยัน อิมสำราญ (2548) กล่าวคือ อุปลักษณ์ตามแนวคิดของ Ullmann ได้รวมเอา อุปลักษณ์ (Metaphor) และ อุปมา (Simile) เข้าด้วยกัน และเรียกรูปภาษานี้ว่า อุปลักษณ์ หรือ “Metaphor” ซึ่ง Ullmann (1962) กล่าวถึง “อุปลักษณ์” หมายถึง ข้อความที่แสดงการเปรียบเทียบของสองสิ่งที่มีคุณสมบัติหรือลักษณะที่เหมือนและต่างกัน ส่วนแนวคิดของวิภา กงกะนันทน์ (2537) จูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และ บาหยัน อิมสำราญ (2548) จะแยกแยะระหว่างอุปลักษณ์ (Metaphor) กับ อุปมา (Simile) ออกจากกันโดยเด็ดขาด ซึ่งพิจารณาจากการปรากฏคำเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบคือ อุปมา จะปรากฏคำเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบ “เหมือน คล้าย ดุจ ดูราว กลประหนึ่ง เพียง ดัง ราวกับ เฉก ปาน ฯลฯ” ส่วน อุปลักษณ์จะปรากฏคำเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบ “เป็น คือ เท่า เสมอ” เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาอุปลักษณ์แบบภาษาและวรรณคดีแล้ว ปัจจุบันยังนิยมศึกษาอุปลักษณ์โดยการศึกษาความหมายใหม่ของกลุ่มนักภาษาศาสตร์ปริชานโดยเรียกอุปลักษณ์ในลักษณะนี้ว่า อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์

กล่าวโดยสรุปอุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์ จะมุ่งความสนใจไปที่ภาษาที่ใช้สนทนาในชีวิตประจำวัน โดยผู้พูดไม่รู้ตัวว่ารูปภาษาดังกล่าวเป็นอุปลักษณ์ ความน่าสนใจของอุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์สามารถที่จะแสดงมนทัศน์หรือระความคิดของผู้ใช้ภาษาได้ด้วย

ดังนั้นการศึกษาเกี่ยวกับอุปลักษณ์ทั้งสองแนวทางจะเห็นได้ว่าทั้งอุปลักษณ์แบบภาษาและวรรณคดี และอุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์ต่างก็ศึกษารูปภาษาในเชิงเปรียบเทียบเหมือนกัน แต่มีสิ่งที่แตกต่างกันสองประการหลักๆ คือ **ประการแรก** อุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์มีความหมายกว้างกว่าอุปลักษณ์แบบวรรณคดี โดยอุปลักษณ์แบบภาษาศาสตร์ได้รวมเอา อุปลักษณ์

อุปมา และ อารัตพากย์ ฯลฯ รวมเข้าเป็นอุปลักษณะแบบภาษาศาสตร์ด้วย โดยไม่ได้คำนึงหรือพิจารณาจากคำเชื่อมแสดงการเปรียบเทียบ **ประการที่สอง** คือ มุ่งความสนใจต่างกัน กล่าวคือ อุปลักษณะแบบภาษาและวรรณคดีจะมุ่งความสนใจไปที่ภาษาเชิงภาพพจน์หรือโวหาร ซึ่งเป็นกลวิธีในการใช้ถ้อยคำให้มีพลังเพื่อให้ผู้อ่านได้สัมผัสถึงสุนทรียภาพอันงดงามของภาษาและก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ส่วนอุปลักษณะแบบภาษาศาสตร์นั้นจะมุ่งความสนใจไปที่รูปภาษาที่มีการใช้สนทนาในชีวิตประจำวันซึ่งสามารถแสดงมโนทัศน์หรือระบบความคิดของผู้ใช้ภาษาในสังคม โดยนำภาษาวัฒนธรรม ประสบการณ์ การรับรู้ การมองโลกมาเชื่อมโยงกัน ดังนั้น การศึกษาระดับนี้จึงไม่ได้ให้ความสำคัญของโครงสร้างทางภาษา แต่จะให้ความสำคัญของการเปรียบเทียบโดยการถ้อยทอดความหมายของอุปลักษณะเป็นสำคัญ

1.3.2 นามนัย

นามนัยเป็นกระบวนการทางปริชานที่มีความเชื่อมโยงกันอยู่สองส่วนที่แต่ละส่วนอยู่ใกล้ชิดกันหรือคู่กันในวงมโนทัศน์หรือวงความหมายเดียวกัน โดยส่วนหนึ่งทำให้เรานึกถึงอีกส่วนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กัน (Lakoff และ Johnson, 1980) เช่นนามนัย ผู้ผลิตแทนผลิตภัณฑ์ แสดงถึงการเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตและผลิตภัณฑ์ซึ่งอยู่ในวงการผลิต ในวงมโนทัศน์นี้ผู้ผลิตทำให้เรานึกถึงผลิตภัณฑ์ เช่น Picasso ไม่เพียงแต่เป็นศิลปินผู้สร้างผลงานศิลปะแต่ยังทำให้เรานึกถึงผลงานของเขาด้วย (กาจบัณฑิต วงศ์ศรี, 2547) เช่นเดียวกับอุปลักษณะ นามนัยไม่ใช่เครื่องมือทางภาษาและไม่ใช้รูปภาษา แต่เป็นกระบวนการทางปริชานที่มีอิทธิพลต่อการกระทำหรือกิจกรรมทุกประเภทที่เราเกี่ยวข้องทั้งการคิดและการกระทำ (Lakoff, & Johnson, 1980, p. 37) และภาษาก็สะท้อนกระบวนการนี้ได้เป็นอย่างดี

นอกจากนั้น Ungerer และ Schmid (2006) ได้เสนอไว้ว่าเป็นระบบมโนทัศน์และมีกระบวนการเชื่อมโยงความหมายเช่นเดียวกับอุปลักษณะ (metaphor) แต่จะแตกต่างกันตรงที่นามนัยเป็นการเชื่อมโยงความหมายในแวดวงความหมายเดียวกัน ซึ่งประเภทของการเชื่อมโยงความหมายเชิงนามนัยที่เราจะพบได้ในชีวิตประจำวัน ยกตัวอย่างได้ เช่น การเชื่อมโยงความหมายแบบส่วนย่อย-ส่วนใหญ่ (part-whole) ส่วนใหญ่-ส่วนย่อย (whole-part) สถานที่แทนคน (place for person) วัสดุแทนสิ่งของ(material for object) ดังตัวอย่างประโยคต่อไปนี้

- (1) All hands on deck.
- (2) The university needs more clever heads.
- (3) The White House has launched a tax-cutting campaign.

ในตัวอย่างที่ (1) และ (2) คำว่า hands และ heads ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของร่างกายถูกใช้แทนตัวคน ส่วนตัวอย่างที่ (3) นั้นคำว่า White House ซึ่งเป็นสถานที่ถูกใช้แทนตัวคน นั่นก็คือ ประธานาธิบดี อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงความหมายของนามนัย เป็นการเชื่อมโยงความหมายแบบสาเหตุสู่ผลลัพธ์ (cause for effect) เนื่องจากการใช้คำเพื่อแสดงความหมายที่สื่อถึงความคิด ความรู้สึกนั้นเกิดจากกระบวนการเชื่อมโยงความหมายแบบผลลัพธ์ทางกายภาพ (physical effect) ซึ่งเป็นวงความหมายต้นทาง (source) ไปสู่อารมณ์ (emotion) ซึ่งเป็นวงความหมายปลายทาง (target) ตามที่ Ungerer และ Schmid (2006, p. 134)

เช่นเดียวกับอุปลักษณนามนัยไม่ใช่เครื่องมือทางภาษาและไม่ใช้รูปภาษา แต่เป็นกระบวนการทางปริชาณที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมทุกประเภทที่เราเกี่ยวข้อง ทั้งการคิดและการกระทำ (Lakoff และ Johnson, 1980: 37) และภาษาก็สะท้อนกระบวนการนี้ได้เป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่น นามนัย THE FACE FOR THE PERSON (หน้าแทนบุคคล) สะท้อนให้เห็นโดยคำที่ขีดเส้นใต้ในประโยคต่อไปนี้ She's just a pretty face และ We need some new faces around there เป็นต้น ในประโยคตัวอย่าง face ไม่ได้หมายถึงหน้าแต่หมายถึงคน

เนื่องจากนามนัยเชื่อมโยงสิ่งที่ใกล้ชิดกันในมโนทัศน์เดียวกัน ฐานประสบการณ์ของนามนัยจะเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางกายภาพและความสัมพันธ์แบบเหตุและผล (Lakoff, & Johnson, 1980, p. 39) เช่น นามนัย OBJECT USED FOR USER (อุปกรณ์แทนผู้ใช้) เกิดจากประสบการณ์ของเราที่รับรู้ความสัมพันธ์ทางกายภาพระหว่างผู้ใช้และอุปกรณ์ และนามนัย PRODUCER FOR PRODUCT ข้างต้นมีฐานมาจากเหตุผลที่ว่าผู้ผลิตเป็นสาเหตุของผลิตภัณฑ์

กระบวนการนามนัยสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความหมายได้ ผู้วิจัยจะยกตัวอย่างการศึกษาความหมายของ over (Brugman, 1981 as cited Taylor, 1995, p. 127) กรณีที่ยกมานี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างความหมาย “เหนือและข้าม” เช่นในประโยค (10) และความหมาย “เหนือ” เช่น ในประโยค

(10) The plane flew over the city.

(11) The helicopter hovered over the city.

ความหมาย “เหนือและข้าม” ในประโยค (10) แสดงเส้นทางการเคลื่อนที่ของสิ่งโคจรจากด้านหนึ่งสู่อีกด้านหนึ่งเหนือสิ่งอ้างอิง แต่ความหมาย “เหนือ” ในประโยค (11) แสดงเพียงตำแหน่งหนึ่งบนเส้นทางของความหมายแรก ความสัมพันธ์ระหว่างสองความหมายนี้เกิดจากนามนัยที่เชื่อมโยงเส้นทางและตำแหน่งบนเส้นทาง เนื่องจากเมื่อสิ่งหนึ่งเคลื่อนที่ตามเส้นทาง สิ่งนั้นย่อมมีตำแหน่งอยู่บนเส้นทางนั้น เส้นทางและตำแหน่งบนเส้นทางเป็นสิ่งที่เกิดเคียงคู่กันในวงมโนทัศน์การ

เคลื่อนที่ เราจึงเชื่อมโยงเส้นทางและตำแหน่งบนเส้นทาง ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ความหมายทั้งสองสัมพันธ์กัน

เนื่องจากรงานวิจัยนี้เกี่ยวกับภาษาไทยถิ่นเหนือที่สะท้อนให้เห็นการสื่อความหมายและมโนทัศน์จากผู้ออกภาษาด้วยถ้อยคำและสำเนียงที่มีลักษณะเฉพาะของภาษาถิ่น ซึ่ง วิไลศักดิ์ กิ่งคำ (2556) ให้ความหมายของภาษาถิ่น (Dialect) ว่าภาษาที่ใช้พูดกันในถิ่นหนึ่งหรือชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งโดยเฉพาะมีลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากภาษาที่ใช้อยู่เป็นมาตรฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาที่มีความแตกต่างทางสังคมและทางภูมิศาสตร์ อาจศึกษาภาษาถิ่นได้อย่างเป็นระบบ นั่นคือ เริ่มต้นด้วยการเก็บข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์และจัดหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ที่จะศึกษา เช่น การศึกษาเสียงที่ใช้อยู่ในภาษา การศึกษาเพื่อจัดหมวดหมู่และดูโครงสร้างของภาษา ความแตกต่างเรื่องหน่วยเสียง ความแตกต่างเรื่องการใช้คำของภาษาถิ่น หรือความแตกต่างเรื่องการใช้คำในภาษาถิ่นเป็นภาษาย่อยที่ใช้พูดจากันในท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการใช้ภาษาเพื่อการสื่อความหมาย ความเข้าใจกันระหว่างผู้คนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งอาจจะแตกต่างไปจากมาตรฐาน หรือภาษาที่คนส่วนใหญ่ของแต่ละประเทศใช้กัน และอาจจะแตกต่างจากภาษาในท้องถิ่นอื่นทั้งทางด้านเสียง คำและการใช้คำ และนอกจากนี้ภาษาถิ่นจะแสดงถึงเอกลักษณ์ ลักษณะความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของผู้คน ในท้องถิ่นของแต่ละภาค ของประเทศไทย บางทีเรียกว่า ภาษาท้องถิ่น และหากพื้นที่ของผู้ใช้ภาษานั้นกว้างก็จะมีภาษาถิ่นหลากหลาย และมีภาษาถิ่นย่อย ๆ ลงไปอีก เช่น ภาษาถิ่นใต้ ก็มีภาษาสงขลา ภาษานคร ภาษาตากใบ ภาษาสุราษฎร์ เป็นต้น ภาษาถิ่นทุกภาษาเป็นภาษาที่สำคัญในสังคมไทย เป็นภาษาที่บันทึกเรื่องราวประสบการณ์ และวัฒนธรรมทุกแขนงของท้องถิ่น เราจึงควรรักษาภาษาถิ่นทุกถิ่นไว้ใช้ให้ถูกต้อง เพื่อเป็นสมบัติมรดกของชาติต่อไป ซึ่งภาษาถิ่นจะเป็นภาษาพูด หรือภาษาท่าทางมากกว่าภาษาเขียนภาษาถิ่นของไทยจะแบ่งตาม ภูมิศาสตร์หรือท้องถิ่นที่ผู้พูดภาษา นั้นอาศัยอยู่ในภาค ต่าง ๆ แบ่งได้เป็น 4 ถิ่นใหญ่ ๆ คือ ภาษาถิ่นกลาง ภาษาถิ่นเหนือ ภาษาถิ่นอีสานและภาษาถิ่นใต้

ดังนั้นงานวิจัยนี้ศึกษาภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย ซึ่งสอดคล้องกับภาษาไทยถิ่นที่ใช้สื่อสารอยู่ในบางจังหวัดของภาคเหนือตอนบน หรือภาษาในอาณาจักรล้านนาเดิม (คำเมือง) มักจะพูดกันมากในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงราย พะเยา ลำปาง น่าน ลำพูน ตาก แพร่ เป็นต้นการศึกษาภาษาถิ่นนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในเรื่องของภาษาถิ่น และอาจจะมีภาษาถิ่นย่อย ๆ อีกหลายภาษาเพื่อให้ผู้ศึกษาเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของภาษา เป็นสื่อชักนำให้เกิดความเข้าใจในผู้ที่พูดภาษาถิ่น และใช้ความรู้แก้ไขปัญหาการเรียนการสอนอันเกิดจากภาษา ภาษาถิ่นตระกูลไทยเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชนชาติไทย ดังนั้นการศึกษาภาษาถิ่นต่าง ๆ จึงเป็นการศึกษาวัฒนธรรมของชนชาติไทย เพราะเป็นการศึกษาภาษาแต่ละถิ่นสิ่งที่ผู้ศึกษาจะได้รับนอกจากวัฒนธรรมทางภาษา แล้วยังได้เรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีอื่น ๆ จาก

เจ้าของภาษาไทยถิ่นนั้น ๆ ด้วย อีกทั้งยังทำให้สามารถติดต่อกับเจ้าของภาษาไทยถิ่นนั้นได้ดี มีความเข้าใจต่อกัน และมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าของภาษาไทยถิ่น ไม่เกิดการดูถูก ให้ประโยชน์ต่อการศึกษาวรรณคดีไทย และภาษาไทยได้เป็นอย่างดี เพราะภาษาไทยที่เราใช้อยู่ในปัจจุบันนั้น ใช้ภาษาถิ่นอยู่ดั้งเดิมมานานมาแล้ว นักภาษาศาสตร์เชื่อว่า ชนชาติไทยดั้งเดิมนั้นมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่เดียวกัน ไม่กระจัดกระจายเหมือนในปัจจุบัน เมื่อชนชาติไทยอยู่ที่เดียวกันจะต้องมีภาษาพูดเป็นภาษาเดียวกันคือภาษาไทย มีวัฒนธรรมประเพณี และความเชื่อที่เหมือนกัน ต่อมายุคหนึ่งเกิดอุปถัมภ์ขึ้นกับโลก ทำให้พื้นผิวโลกเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ เกิดน้ำท่วม แผ่นดินไหว ศึกสงครามระหว่างบ้านเมืองต่าง ๆ ทำให้ชนชาติไทยซึ่งเป็นชนชาติเดียวกัน ต้องหาวิธีเอาตัวรอดด้วยการอพยพหลบภัยไปอยู่ตามถิ่นต่าง ๆ ที่ปลอดภัย และอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ภาษามีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เกิดสำเนียงใหม่ในหมู่ชนชาติไทยที่ย้ายถิ่นฐาน ไปอยู่ในถิ่นต่าง ๆ นักภาษาศาสตร์เรียกว่า “ภาษาไทยถิ่น”

1.4 แนวคิดและทฤษฎีสำคัญเกี่ยวกับทฤษฎีต้นแบบและการจำแนกหมวดหมู่ประเภท

ทฤษฎีต้นแบบ (prototype theory) เป็นทฤษฎีการจัดหมวดหมู่ในวิทยาศาสตร์ ความรู้ความเข้าใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านจิตวิทยาและภาษาศาสตร์ ซึ่งมีระดับการจัดหมวดหมู่อย่างช้า ๆ ของการเป็นส่วนหนึ่งของหมวดหมู่ แนวคิดและสมาชิกของบางสิ่งเป็นศูนย์กลางมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ซึ่ง แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่ทฤษฎีต้นแบบหลัก ๆ อาทิ Rosch (1977, 1978) Lakoff, & Johnson (1980) Givón (2001) อัญชลี สิงห์น้อย (2551) ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีต้นแบบไว้ดังนี้

ในทฤษฎีต้นแบบของเอลิเนอร์ รอสช (Rosch, 1973, หน้า 320-350) เป็นผู้บุกเบิกวิธีการจำแนกประเภทโดยใช้แนวคิดสมาชิกต้นแบบ ในช่วงแรกแนวคิดนี้ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางจิตวิทยา ต่อมาในภายหลังก็แพร่ขยายไปสู่ศาสตร์แขนงอื่น ๆ ได้อธิบายว่าความหมายของรูปคำนั้นเกิดจากการจัดหมวดหมู่หรือประเภทแต่ละความหมายในคำ ๆ นั้น โดยในการจัดประเภทนี้ ความหมายของกลุ่มสมาชิกทุกประเภทจะมีคุณสมบัติร่วมหรือลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกัน แต่มีส่วนหนึ่งที่เป็นความหมายในกลุ่มสมาชิกต้นแบบ โดยที่ความหมายของคำในสมาชิกกลุ่มนี้จะเป็นพื้นฐานหรือใจความหลักของความหมายในคำ ๆ นั้นหรือที่เรียกว่า ความหมายหลัก ซึ่งมีบทบาทที่สำคัญ เพราะมนุษย์จะใช้กลไกทางมโนทัศน์เข้าใจความหมายหลักเป็นพื้นฐานก่อนจนนำไปสู่การเข้าใจความหมายที่หลากหลายของคำ ๆ นั้น ซึ่งสอดคล้องกับ Taylor (1980) ที่กล่าวว่าความหมายของคำในกลุ่มสมาชิกต้นแบบจะมีลักษณะที่คนส่วนใหญ่ยอมรับและนึกถึงได้ง่าย การที่จะเรียนรู้และเข้าใจความหมายของคำในระดับนี้เป็นสิ่งแรกก่อน ทั้งยังเป็นพื้นฐานของความหมายที่หลากหลายในรูปคำนั้นอีกด้วย กล่าวคือความหมายหลักเป็นพื้นฐานของความหมายคำในระดับที่สูงขึ้น ฉะนั้นการเรียนรู้ความหมายหลักหรือความหมายในระดับพื้นฐานก่อน ถือเป็นสิ่งสำคัญของการเรียนรู้และเข้าใจความหมายของคำ ซึ่งทั้งนี้ Rosch ได้เสนอแนวคิดสมาชิกต้นแบบไว้หลักการ 4 ประการ ดังนี้

1.4.1 การที่สิ่งใดจะเป็นสมาชิกของประเภทใด ๆ มักจะไม่ตัดสินได้ด้วยเพียงว่าสิ่งนั้นมีลักษณะที่จำเป็นต่อการการเป็นสมาชิกครบถ้วน

1.4.2 คนเราจำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยการนำสิ่งต่าง ๆ มาเปรียบเทียบกับกับต้นแบบของประเภทนั้น ๆ

1.4.3 ประเภทของสิ่งใดก็ตามมีขอบเขตไม่แน่ชัด (fuzzy boundary)

1.4.4 สมาชิกแต่ละตัวในประเภทมีฐานะความเป็นสมาชิกที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกตัวใดเข้าใกล้ความเป็นต้นแบบมากกว่าสมาชิกอื่น ๆ (prototypical member) ในประเภทเดียวกัน

Givón (2001) ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของแนวคิดเรื่องการจัดหมวดหมู่ก่อนที่จะมีการพัฒนามาถึงแนวคิดทฤษฎีต้นแบบไว้ว่า มีความพยายามที่จะจัดหมวดหมู่ของสรรพสิ่งต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยเพลโตและอริสโตเติลสื่อทอดต่อมาเป็นมุมมองในการจัดหมวดหมู่ที่เรียกกันว่าแบบดั้งเดิมหรือแบบเพลโต ลักษณะหมวดหมู่ในแนวคิดนี้เป็นแบบเบ็ดเสร็จแยกขาดจากกัน คือ A เป็นหมวดหมู่หนึ่งที่มีคุณสมบัติจำเป็นสำหรับสมาชิกในหมวดหมู่ มี B เป็นสมาชิกของหมวดหมู่ ส่วน C ไม่นับว่าเป็นสมาชิกของหมวดหมู่ ซึ่ง B และ C มีคุณสมบัติที่แตกต่างแยกขาดจากกัน เนื่องจากอยู่กันคนละหมวดหมู่ เมื่อมาถึงในราวศตวรรษที่ 20 ได้มีแนวคิดใหม่แตกต่างจากแนวคิดดั้งเดิมอย่างมาก นำโดยนักปรัชญา เช่น Willgenstein ซึ่งมีแนวคิดในเรื่องของหมวดหมู่สรรพสิ่งในลักษณะที่เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันเป็นแนวนอน โดยไม่มีช่องว่างระหว่างหมวดหมู่ต่าง ๆ คือ A B C และ D เป็นสมาชิกของหมวดหมู่ต่าง ๆ ซึ่งแต่ละหมวดหมู่มีความแตกต่างที่ไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ เกิดส่วนที่เป็นการทับซ้อนกัน เป็นบริเวณที่ถือว่ายังสับสนไม่ชัดเจน เกิดระหว่างหมวดหมู่ต่าง ๆ ต่อเนื่องซ้อนทับต่อกันไปเป็นลูกโซ่ในลักษณะนี้ A และ D จึงอาจไม่เหมือนกันเลยก็เป็นได้ และสมาชิกทุกตัวของแต่ละหมวดหมู่มีความเป็นสมาชิกเท่าเทียมกัน ไม่มีสมาชิกใดเด่นหรือด้อยไปกว่ากัน

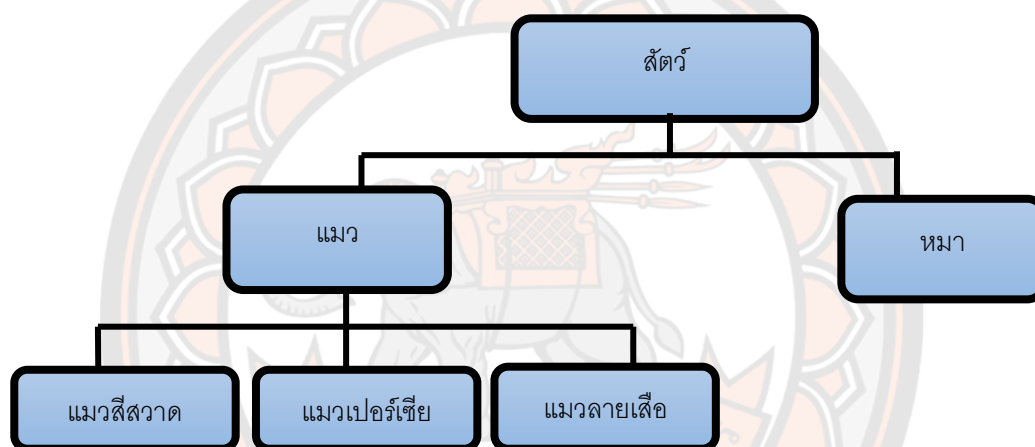
และจากแนวคิดทั้งสองแนวคิดที่เสมือนอยู่กันคนละขั้วดังกล่าว เป็นช่องทางที่นำมาสู่แนวคิดที่เป็นกลาง หรือเป็นการประนีประนอมจากทั้งสองแนวคิด และเป็นที่มาของทฤษฎีต้นแบบซึ่งมีลักษณะของหมวดหมู่ที่มีช่องว่างที่ยืดหยุ่น คือ A B C และ D เป็นหมวดหมู่ที่อาจเกิดการทับซ้อนกันหลายหมวดหมู่ได้ ในแต่ละหมวดหมู่จะมีสมาชิกที่มีคุณสมบัติของหมวดหมู่ไม่เท่าเทียมกัน สมาชิกในส่วนที่ไม่ทับซ้อนจะสามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่ได้ดีที่สุด สามารถแสดงคุณสมบัติสำคัญของสมาชิกส่วนใหญ่ได้ดีที่สุด หรือเป็นสมาชิก ต้นแบบ (prototype) ส่วนสมาชิกในส่วนที่อยู่ในบริเวณทับซ้อนกันจะแสดงคุณสมบัติของหมวดหมู่ได้น้อยลง ยิ่งเป็นสมาชิกที่มีการทับซ้อนกันของจำนวนหมวดหมู่มากเท่าใดแล้วก็จะเป็นตัวแทนของหมวดหมู่นั้นได้ด้น้อยลงไปเท่านั้น ไล่ระดับต่อเนื่อง จากการเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดไปหาการเป็นตัวแทนที่ไม่ดีจนกระทั่งไม่สามารถเป็นตัวแทนของหมวดหมู่เดิมได้หรือเป็นสมาชิกของหมวดหมู่อื่นนั่นเอง

เลคอฟ (Lekoff, 1995, p. 95) ก็กล่าวว่า การจำแนกประเภทจะถูกกำหนดตามวัฒนธรรมในแต่ละสังคม ตัวอย่าง เช่น ชาวพื้นเมืองเผ่าเดียร์บอล (Dyirbal) ในประเทศออสเตรเลียจัดให้ “woman” (ผู้หญิง), “fire” (ไฟ), “dangerous things” (สิ่งอันตราย เช่น แมงป่อง งู สุนัข) จัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน หลักฐานมาจากการใช้วิภัติ (prefix) “balan-” ซึ่งหมายถึงอันตรายเหมือนกัน การจำแนกประเภทในลักษณะนี้แตกต่างจากวัฒนธรรมตะวันตกจึงเข้าใจได้ยาก เนื่องจากมีความรู้ ความคิด ประสบการณ์ และสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ทำให้คนทั้งสองกลุ่มมีโลกทัศน์ที่ต่างกันจึงส่งผลต่อการจัดประเภทของสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน

ในแนวคิดที่สอดคล้องกันนี้ เคย์และแมคเดเนียล (Kay, & Mcdaniel, 1978, pp. 26-30) เสนอ fuzzy set theory ที่ว่า คำบางคำอาจไม่สามารถจำแนกประเภทได้เด็ดขาด ตัวอย่างเช่น การจัดประเภทสีว่า สีบางสีไม่อาจจัดให้อยู่ในประเภทพื้นฐานประเภทใดประเภทหนึ่งได้เด็ดขาด เช่น สีส้ม เป็นสีที่มีความคลุมเครือในการจัดประเภท อาจจัดอยู่ในสีเหลืองหรือสีแดงก็ได้ รวมถึงสีอ่อนหรือสีผสมอื่น ๆ ด้วยเช่นกันที่จัดประเภทได้ยาก

แนวคิดทฤษฎีการจัดจำแนก หมวดหมู่ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทยเชิงภาษาศาสตร์พฤษศาสตร์ชาติพันธุ์นับเป็นแนวคิดทฤษฎีใหม่ในจัดประเภททางการสื่อความหมายแบบอนุกรมวิธาน สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของคำเรียกชื่อพืชจากทรัพยากรทางธรรมชาติ ลักษณะพืชพรรณ จุดเด่นของท้องถิ่นของพืชแต่ละชนิด ซึ่งอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2557) ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีการจัดจำแนกคำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทย โดยมุ่งเน้นโครงสร้างและความหมายของชื่อพืชที่สะท้อนมโนทัศน์พื้นบ้าน และนอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระบบการจัดจำพวกพืชแบบอนุกรมวิธานพื้นบ้านไทยแล้ว ยังรวมถึงรูปแบบของความรู้ที่เป็นอุดมคติหรือเหมาะสมที่สุดเกี่ยวกับความคิดและการปฏิบัติต่อพืชของคนไทย อันเป็นแนวความคิดหรือมโนทัศน์พื้นบ้านที่หล่อหลอมมาจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วิธีการดำเนินชีวิตในสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนประสบการณ์ต่าง ๆ จากการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาของชนชาติไทย ซึ่งมโนทัศน์พื้นบ้านไทยที่สะท้อนจากคำเรียกชื่อนั้นยังเป็นการศึกษาถึงการสื่อความหมายของคำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทย คือเป็นความหมายของหน่วยศัพท์หรือหน่วยความหมายที่แสดงความหมายในลักษณะต่าง ๆ ส่วนประกอบในคำเรียกชื่อพืชที่มีสถานภาพเป็นหน่วยศัพท์ ได้แก่ แก่นชื่อพืชและส่วนขยาย (ส่วนคำบ่งกลุ่มพืชและตัวบ่งกลุ่มพืชจัดเป็นหน่วยไวยากรณ์ ไม่ใช่หน่วยศัพท์) ยกตัวอย่าง คำเรียกชื่อพืช มะเขือกรอบลาย มีจำนวนหน่วยศัพท์ปรากฏ 3 หน่วย คือ เขื่อ ซึ่งเป็นแก่นชื่อ กรอบ ซึ่งเป็นส่วนขยายอันดับแรก และ ลาย ซึ่งเป็นส่วนขยายลำดับถัดไป การสื่อความหมายแต่ละประเภทต่างมีอัตราส่วนที่ต่างกันเพื่อให้สอดคล้องกับระบบโครงสร้างทางความหมายและ รวมถึงการจำแนกหมวดหมู่ประเภททางความหมายที่สื่อความหมายเฉพาะ ความหมายเชิงนามนัย และความหมายเชิงอุปลักษณ์

หรือการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน (folk taxonomy) อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549, น. 75-86) กล่าวว่าวิธีการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน เป็นอีกวิธีที่มีการวิเคราะห์คำหรือชื่อที่มีประเภทซ้อนกันเป็นลำดับชั้น เช่น ชื่อพืช ชื่อสัตว์ ชื่ออาหาร ชื่อโรค เป็นต้น หลักการสำคัญของการจัดจำพวกแบบชาวบ้านคือ แนวคิดเรื่องการเปรียบเทียบ (contrast) คำที่อยู่ในระดับเดียวกันจะเปรียบเทียบกันหรือตรงข้ามกัน เช่นคำว่า แมว กับ หมา อยู่ในระดับเดียวกันและตรงข้ามกัน ส่วนคำในระดับบนจะรวมคำที่อยู่ในระดับต่ำ ลงมาไว้ ซึ่งเป็นหลักการของการรวมไว้เป็นพวก (inclusion) เช่น คำว่า สัตว์ อยู่ในระดับเหนือ แมว กับ หมา จึงรวมแมวกับหมาไว้เป็นพวกสัตว์ ส่วนคำว่า แมวสีสวาด แมวเปอร์เซีย และ แมวลายเสือ เป็นชื่อที่อยู่ภายใต้แมว ดังภาพ 3

ภาพ 3 แสดงตัวอย่างการจัดจำพวกแบบชาวบ้านของสัตว์

ที่มา: ดัดแปลงจากผลงานของ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2549, น. 36

เฟรค (Frake, 1980, p. 2) กล่าวเกี่ยวกับการจัดจำพวกแบบชาวบ้านว่า คนในแต่ละสังคม มีการแจกแจงสรรพสิ่งแตกต่างกัน ทำให้คนเหล่านั้น มีการจัดประเภทของสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไปด้วย ดังนั้น การศึกษาระบบคำจึงแสดงให้เห็นถึง ความคิด ความเข้าใจโลก รวมถึงประสบการณ์ในการจำแนกคุณสมบัติของประเภทของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจะแสดงให้เห็นผ่านภาษา โดยคุณสมบัติที่คนในสังคมเห็นว่าสำคัญในการแยกความแตกต่างของสิ่งต่าง ๆ ได้นั้นจะต้องมีการสื่อสารบ่อยครั้ง การที่เราจะสามารถเข้าใจถึงระบบคำได้นั้น ต้องทราบว่า กลุ่มคนเหล่านี้มีคำและจัดประเภทของคำต่าง ๆ โดยที่ประเภทของคำเหล่านั้นมีคุณสมบัติร่วมกันหรือแตกต่างกันอย่างไร ตามโครงสร้างของการจัดลำดับชั้น หรือที่เรียกว่า “จัดจำพวกแบบชาวบ้าน” (taxonomy) เฟรคเชื่อว่าการจัดจำพวกแบบชาวบ้านสามารถแสดงให้เห็นถึงความคิดของคนในสังคมได้ เพราะการจัดลำดับชั้น เป็นการจัด

ประเภทของสิ่งในรูปแบบของโครงสร้างที่ชัดเจนคือ มีประเภท(category) และประเภทย่อย (Subcategory) โดยประเภทย่อยจะถูกแสดงตามแนวตั้ง และประเภทที่ต่างกัน (contrast) จะถูกแสดงในแนวนอน โดยสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกจัดให้เป็นประเภทย่อย (subcategory) จะแตกต่างกันอย่างไรขึ้นอยู่กับบริบททางวัฒนธรรมในสังคมนั้น ๆ

เฟรคศึกษาโนทัศน์การวินิจฉัยโรคของชาวสุบานม (Frake, 1961 as cited in Hymes, 1964) เป็นการวิเคราะห์ชื่อโรคในชุมชนชาวบ้าน สุบานม เกาะมินดาเนา ประเทศฟิลิปปินส์ เฟรครวบรวมชื่อโรคด้วยการสังเกตคำถามที่ชาวสุบานมถามเมื่อตกทายกัน คำที่ใช้มักเกี่ยวกับอาการ และชื่อของโรคและนำมาวิเคราะห์โดยการจัดจำพวกแบบชาวบ้าน เฟรคพบว่า การจัดจำพวกชื่อโรคของชาวสุบานมมีระบบต่างจากระบบชื่อโรคของคนตะวันตก ดังเช่น การวินิจฉัยโรคและอาการป่วยของชาวสุบานมก็ไม่เหมือนกับคนตะวันตก จากการจัดประเภทของคำนี้ทำให้ทราบถึงระบบโนทัศน์เกี่ยวกับโรคที่มีความเฉพาะเจาะจงในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมได้

เบอร์นัท เบอร์ลิน (Berlin, 1992) กล่าวว่า การจัดจำพวกแบบชาวบ้านคือการจัดความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งออกเป็นลำดับชั้นในรูปแบบเดียวกันกับการจัดประเภททางชีววิทยา หรืออนุกรมวิธาน (taxonomy) นั่นเอง เป็นการจำแนกและจัดรูปแบบของสิ่งมีชีวิตออกเป็นพืชและสัตว์ อาทิ การจัดอนุกรมวิธานของสัตว์ มีการจัดลำดับชั้นดังนี้ อาณาจักร (kingdom) ไฟลัม (phylum) ชั้น (class) วงศ์สกุล (family) สายพันธุ์ (species) แต่การจัดจำพวกแบบชาวบ้านมิได้จัดตามเกณฑ์วิวัฒนาการแบบวิทยาศาสตร์ สำหรับวิธีจัดนั้นมีหลักการพื้นฐานเช่นเดียวกับที่ อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2549, น. 86) กล่าวไว้ คือ หลักการการเปรียบเทียบ (Contrast set) และ หลักการรวมเข้าไว้เป็นพวก (inclusion) การจัดจำพวกแบบชาวบ้านแตกต่างจากแบบวิทยาศาสตร์อย่างมาก เพราะเน้นที่ประสบการณ์ที่ชาวบ้านประสบเป็นหลักแทนที่เลือกจัดข้อมูลจากการทดลองหรือทฤษฎีพัฒนาการต่าง ๆ แดเนียล อเบอร์รา (Aberra, 2006) กล่าวว่า การจัดจำพวกแบบชาวบ้านเป็นระบบการจำแนกประเภทหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความนึกคิดของผู้พูดในการจัดกลุ่มให้กับประสบการณ์ที่พบเห็น ตัวอย่างเช่น จงจิตร นีระนาทเมธิกุล (2536:13 อ้างถึงใน มนสิการ เสงสุวรรณ 2550) กล่าวว่าผู้พูดภาษาไทยถิ่นกลาง เรียกพะยูน (dugong) ว่า “ปลาพะยูน” และผู้พูดภาษาไทยถิ่นใต้เรียกว่า “ปลาดูหยง” นั่นเป็นเพราะชาวบ้านมองว่าพะยูนเป็นปลา เนื่องจากอาศัยอยู่ในน้ำ แต่หากแบ่งตามการจำแนกตามวิทยาศาสตร์ พะยูนไม่ได้เป็นปลาแต่เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ในน้ำ ที่อยู่ในชั้น (class):mammalian

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโน้ตศัพท์และคำเรียกชื่อต่าง ๆ

จากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือพบงานวิจัยในประเทศไทยซึ่งประกอบด้วยคำเรียกชื่อต่าง ๆ กับภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ รวมถึงงานวิจัยทางด้านมโนทัศน์ การสื่อความหมายของภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ (2535) ศึกษาคำเรียกสีในภาษาเย้า (เมี่ยน) มีการเก็บข้อมูลที่บ้านเย้า 6 หมู่บ้านในจังหวัดเชียงราย พะเยา น่าน และลำปาง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากผู้บอกภาษาเพศหญิง จำนวน 48 คน อายุระหว่าง 20-30 ปี โดยใช้เกณฑ์การวิเคราะห์เพื่อหาสีพื้นฐานจากคุณสมบัติดังนี้ 1) เป็นคำพยางค์เดียว 2) ความหมายที่สำคัญของคำศัพท์จะต้องไม่รวมกับคำศัพท์อื่น ๆ ที่เป็นคำเรียกสีนั้น 3) การใช้คำศัพท์จะต้องไม่จำกัดเฉพาะกับสิ่งของบางจำพวก 4) เป็นคำศัพท์ที่มีความโดดเด่นในความรู้สึกของเจ้าของภาษา ซึ่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ภาษาเย้ามีคำเรียกสีพื้นฐาน 6 คำ คือ ขาว ดำ แดง เหลือง เขียวและน้ำเงิน ซึ่งมีวิธีการสร้างคำโดยใช้คำเรียกสีพื้นฐานคำใดคำหนึ่งใน 6 คำมาประสมกับคำขยาย คำขยายนี้อาจเป็นคำเรียกสีพื้นฐาน อีกคำหนึ่งหรือ คำนามที่ใช้เรียกสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติ หรือคำคุณศัพท์ คำเรียกสีประเภทคำเรียกสีพื้นฐาน + คำเรียกสีพื้นฐานและคำเรียกสีพื้นฐาน + คำคุณศัพท์ มีเป็นจำนวนมากในเรื่องการวิวัฒนาการของคำเรียกสี

สุรางคณา แก้วน้ำดี (2536) ศึกษาการแปรของคำเรียกชื่อพืชในภาษาถิ่นย่อยของภาษาคำเมืองภาษาถิ่นย่อยของภาษาอีสาน ภาษาถิ่นย่อยของภาษาไทยถิ่นกลางและภาษาถิ่นย่อยของภาษาไทยถิ่นใต้ ว่ามีการใช้คำศัพท์เรียกชื่อพืชเหมือนกันหรือต่างกันในลักษณะใดบ้าง และนำผลการศึกษามาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยถิ่นและภาษาถิ่นย่อย ข้อมูลในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยเดินทางไปเก็บจากผู้บอกภาษาซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่จะทำการศึกษา ซึ่งได้แก่จังหวัดเชียงใหม่แพร่ เลย อุบลราชธานี พระนครศรีอยุธยา ระยอง สุราษฎร์ธานี และสงขลา ทั้งนี้สามารถรวบรวมคำเรียกชื่อพืชที่ปรากฏครบทั้ง 8 ถิ่นได้ทั้งสิ้น 174 หน่วยย่อย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การแปรตามถิ่นของคำเรียกชื่อพืช สามารถแบ่งศึกษาได้เป็น 2 ส่วนคือส่วนที่เป็นคำนำกับส่วนที่เป็นชื่อพืช การแปรในแต่ละส่วนสามารถอธิบายความสัมพันธ์ในมุมมองที่ต่างกัน คือ การแปรของคำนำหน้า ดูเหมือนจะแบ่งภาษาไทยถิ่นออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มที่อยู่ทางตอนบนของประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ภาษาคำเมืองและภาษาอีสาน กับกลุ่มที่อยู่ตอนล่างของประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ภาษาไทยถิ่นกลางและภาษาไทยถิ่นใต้ ทั้งนี้ ภาษาในกลุ่มแรกมีความสัมพันธ์กับภาษาไทยถิ่นกลางมากกว่าภาษาไทยถิ่นใต้ ในขณะที่การแปรของชื่อพืชแสดงให้เห็นว่าภาษาคำเมืองมีความสัมพันธ์กับภาษาไทยถิ่นอื่น ๆ น้อยมาก นอกจากนี้การแปรของคำนำหน้าและการแปรของชื่อพืชยังได้ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาษาถิ่นย่อยในภาษาไทยถิ่นต่างภาษา สำหรับความสัมพันธ์ข้ามภาษาถิ่นในระดับถิ่นย่อยนั้น พบว่า ภาษาถิ่นย่อยของ

ภาษาถิ่นเดียวกัน มีความสัมพันธ์กับภาษาถิ่นย่อยของภาษาถิ่นอื่น ๆ ใกล้เคียงกัน ยกเว้นภาษาถิ่นย่อยของภาษาคำเมือง

จิตติมา จารยะพันธ์ (2539) ศึกษาเรื่อง “อุปลักษณะสงครามในข่าวกีฬาในหนังสือพิมพ์ภาษาไทย” โดยศึกษาจากกีฬาประเภทต่าง ๆ คือ มวย บาสเกตบอล ฟุตบอล ฟันดาบ รักบี้ ตะกร้อ วอลเลย์บอล เทนนิส ยูโด และ กอล์ฟ ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า คนไทยมีมโนทัศน์เกี่ยวกับกีฬาเป็นสงคราม โดยปรากฏความถี่ของการใช้รูปภาพที่เป็นอุปลักษณะสงครามมากน้อยแตกต่างกันไปตามการกระทบกระทั่งของชนิดกีฬาแต่ละประเภท และการแข่งขันแบบเป็นทีมก็มีผลต่อการใช้อุปลักษณะสงครามด้วย ดังตัวอย่าง “ไทยถล่มพม่ายับเยิน” โดยคำว่า “ถล่ม” มีความหมายเป็นเรื่องเกี่ยวกับสงคราม หมายถึง การใช้กำลังทำให้เสียสภาพ แต่ความหมายในบริบท หมายถึง การใช้กำลังฝีมือความสามารถในการทำคะแนนเพื่อให้มีชัยชนะเหนือทีมฝ่ายตรงข้ามอย่างเต็มที่ ส่วน “ยับเยิน” ความหมายที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับสงคราม หมายถึง สภาพของการทำลายให้เกิดความเสียหายหมดสภาพ แต่ความหมายในบริบท หมายถึง สภาพของการทำคะแนนมีชัยชนะเหนือทีมฝ่ายตรงข้ามอย่างเต็มที่ ความหมายที่วิเคราะห์ได้จากบริบทของข่าวกีฬาดังตัวอย่าง ช่วยแสดงให้เห็นว่ากีฬาเป็นสงครามในระบบปริชานของคนไทย

อุทุมพร มีเจริญ (2542) ศึกษาเรื่อง “ความหมายเปรียบเทียบของคำศัพท์อวัยวะร่างกายในภาษาไทย” ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า คำศัพท์เกี่ยวกับอวัยวะร่างกายจำนวน 19 คำ มีความหมายในเชิงเปรียบเทียบนอกเหนือไปจากความหมายประจำคำ ได้แก่ หัว หน้า ตา ปาก คอ หู ไหล่ ออก นม แขน มือ นิ้ว เนื้อ ผิว ท้อง หลัง ขา ก้น ตีน เป็นต้น อุทุมพร กล่าวว่า ความเปรียบเทียบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการเทียบประสบการณ์พื้นฐานของมนุษย์ที่มีอยู่หรือที่มีความคุ้นเคย มาโยงเข้ากับประสบการณ์ใหม่ที่ยังไม่คุ้นเคยมาก่อน ประสบการณ์เรื่องหนึ่งที่มนุษย์มีความใกล้ชิด มีความคุ้นเคย และนำมาเป็นแนวทางในการกล่าวถึงสิ่งที่ไม่คุ้นเคยหรือแสดงความคิดในเรื่องที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ประสบการณ์เรื่องร่างกายของมนุษย์ โดยมนุษย์จะมีความเข้าใจในร่างกายของตน รู้หน้าที่ของอวัยวะร่างกายแต่ละส่วน และรู้ตำแหน่งของอวัยวะร่างกายที่สัมพันธ์กับโลกภายนอก เช่น มโนทัศน์เรื่องร่างกายเป็นพื้นที่ (BODY IS SPACE) ดังตัวอย่าง “เมื่อทำเสร็จแล้ว เทียนไขที่ละลายจะจับที่ก้นกระป๋อง” จากตัวอย่าง คำว่า “ก้น” เป็นตำแหน่งที่อยู่ด้านล่างของกระป๋อง ตำแหน่งนี้เป็นการบอกตำแหน่งที่แน่นอนได้จากคุณสมบัติของกระป๋อง ที่มีด้านของกระป๋องที่ชัดเจน สามารถบอกได้ว่าด้านใดคือด้านล่างของกระป๋อง หรือ ก้นกระป๋อง คำว่า “ก้น” แสดงความสัมพันธ์ของพื้นที่โดยใช้คำศัพท์อวัยวะร่างกายในการบอกตำแหน่ง โดยมีแนวคิดพื้นฐานที่ว่า “ก้น” ซึ่งเป็นอวัยวะส่วนล่างของร่างกายมาเป็นแนวทางพื้นฐานในการเรียกชื่อด้านล่างของกระป๋อง ซึ่งทำให้ทราบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาไทยในเรื่องพื้นที่ว่าร่างกายเป็นพื้นที่ (BODY IS SPACE) เป็นต้น

Ukosakul (2542) ศึกษาเรื่อง “มโนอุปลักษณ์ ซึ่งเป็นที่มาของการใช้คำว่า ‘หน้า’ ในภาษาไทย” (Conceptual Metaphor Motivating the Use of Thai ‘Face’) โดยการศึกษาที่ผ่านมาเกี่ยวกับสำนวนที่มีคำว่าหน้านั้นไม่สามารถที่จะวิเคราะห์ได้อย่างมีหลักเกณฑ์ ซึ่งงานวิจัยฉบับนี้สามารถที่จะอธิบายได้โดยใช้แนวคิดทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ปริชานมาอธิบาย กล่าวคือ Ukosakul ได้อธิบายว่าสิ่งที่เป็นที่มาของความสัมพันธ์ระหว่างความหมายตามตัวอักษรกับความหมายของสำนวนนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมโนอุปลักษณ์ (Conceptual metaphor) โดยมีมโนอุปลักษณ์นี้เป็นพื้นฐานของการร่างรูปแบบของกระบวนการความคิดจากขอบเขตหนึ่ง สู่กระบวนการความคิดของอีกขอบเขตหนึ่ง หรือเรียกว่า วงความหมาย (Domain) กล่าวคือ วงความหมายต้นทางเป็นความหมายเดิมก่อนที่จะนำรูปภาพไปใช้ในการเปรียบเทียบในความหมายใหม่ซึ่งเรียกว่าวงความหมายปลายทาง เช่น สำนวนไทยที่ว่า ลอยหน้า เสนอหน้า หน้าตัวเมีย หน้าเป็น หน้าม้าซึ่งคำว่า ลอย เสนอ ตัวเมีย เป็น **ม้า** เมื่อปรากฏกับคำว่า “หน้า” ซึ่งเป็นสำนวนแล้ว ทำให้ “หน้า” หมายถึง บุคลิกภาพ (The Face Stands for One’s Personality) เป็นต้น สำหรับที่มาของสำนวนไทยเกี่ยวกับคำว่า “หน้า” มาจากไหนนั้น Ukosakul ได้อธิบายโดยใช้รูปวัฒนธรรม (Folk model) ซึ่งเป็นการอธิบายภาษาโดยใช้ศาสตร์ทางด้านมานุษยวิทยามาใช้ในอธิบายถึงกระบวนการความคิดที่เกี่ยวกับความละอาย (shame) ของคนไทย โดยสาเหตุสำคัญที่คนไทยมีสำนวนปรากฏเกี่ยวกับคำว่า “หน้า” จำนวนมาก สามารถสรุปได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. สาเหตุของความละอาย (Offending Events) ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเองหรือการกระทำของผู้อื่น ปรากฏสำนวนในลักษณะนี้ เช่น ฉีกหน้า ข้ามหน้า หักหน้า เสียหน้า เป็นต้น
2. การสูญเสียเกียรติยศ (Loss of Honor) ซึ่งเกิดภายหลังจากเหตุการณ์ที่ทำให้รู้สึกละอาย ปรากฏสำนวนในลักษณะนี้ เช่น หน้าแตก หน้าหงาย หน้าเกือ หน้าแหก เป็นต้น
3. แสดงการโต้ตอบ (Recovering Honor) เป็นการแสดงการโต้ตอบเมื่อเกิดความรู้สึกละอาย ปรากฏสำนวนในลักษณะนี้ เช่น มองหน้ากันไม่ติด ไม่กล้าสู้หน้า ลูบหน้าลูบตา ตีหน้าตาย เป็นต้น
4. รักษาเกียรติยศ (Preservation of Honor) เป็นการรักษาเกียรติยศ ชื่อเสียงของตนเองให้กลับคืนมา ปรากฏสำนวนในลักษณะนี้ เช่น กู้หน้า แก้น้ำ ซื่อหน้า เป็นต้น
5. ท้นเหตุภาวะปกติ (Deviations from the Norm) เป็นการเรียกเกียรติยศ ชื่อเสียงของตนเองกลับคืนมาเพื่อให้ได้รับการยอมรับคงเดิมหรือมากขึ้น ปรากฏสำนวนในลักษณะนี้ เช่น ได้หน้า ได้ตา เชิดหน้าชูตา มีหน้ามีตา เป็นหน้าเป็นตา เป็นต้น

และนอกจากนี้ยังได้เปรียบเทียบหน้าเหมือนกับภาชนะที่ใช้บรรจุเกียรติยศ ชื่อเสียง (THE FACE IS THE CONTAINER FOR HONOR) กล่าวคือ เมื่อภาชนะได้รับความเสียหาย ย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งที่บรรจุอยู่ภายใน ทำให้เจ้าของภาชนะเกิดความละอาย แต่เมื่อภาชนะได้รับการซ่อมแซม ผู้เป็น

เจ้าของภาษาก็จะได้รับสิ่งที่บรรจุอยู่ในภาษาขณะกลับคืนมา (ภาษา คือ “หน้า” ของที่บรรจุภายใน คือ “เกียรติยศ” ภาษาเสียหาย คือ หน้าเสียหาย ซ่อมภาษา คือ ซ่อมหน้าหรือได้รับเกียรติยศคืนมา) การแสดงออกถึงความรู้สึกละเอียด พิถีพิถันที่ปรากฏที่แสดงความละเอียด การปกป้องความละเอียด หรือปฏิบัติการตอบสนองต่อความละเอียด สิ่งเหล่านี้เป็นความหมายที่มีรากฐานมาจากประสบการณ์ของคนในสังคมซึ่งมีนัยว่า ภาษาและความคิดมีความสัมพันธ์กัน

Kvalheim (2543) ศึกษาเรื่อง “อุปลักษณ์เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องเวลาในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ” (Conceptual Metaphor of Time in Thai and English) โดยเก็บข้อมูลจากนวนิยายภาษาอังกฤษเรื่อง 3001: A Space Odyssey ของ Arthur C. Clarke ส่วนข้อมูลภาษาไทยเป็นฉบับแปลของลักษณะรงค์ ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า อุปลักษณ์กับเวลาของคนไทยและคนอังกฤษมีอุปลักษณ์เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ตาราง 1 แสดงมโนอุปลักษณ์ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

มโนอุปลักษณ์	ตัวอย่างประโยคภาษาไทย	ตัวอย่างประโยคภาษาอังกฤษ
เวลาคือผู้สังเกตการณ์ที่เคลื่อนที่	-	“...transported across the centuries...”
เวลาคือขณะบรรจุสิ่งของ	ในศตวรรษที่ยี่สิบเอ็ด	“...in my own time...”
เวลาคือทรัพยากร	เวลาที่เสียไป	“...takes weeks.”
เวลาคือผู้ครอบครอง	บันทึกอมตะของยุคอวกาศ	“...the people of 2001...”
เวลาคือสถานที่	ถึงยุคโบราณ	“...at the same time...”
เวลาคือเงินทอง	-	“...spend much time together...”

ที่มา: Kvalheim, Dale, 2000, pp. 115 – 165

จากงานวิจัยข้างต้นพบว่าภาษาไทยไม่ปรากฏมโนทัศน์เวลาคือเงินทอง ซึ่งเกิดจากการแปลภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทยคือ รูปศัพท์ที่แสดงมโนทัศน์เวลาคือเงินทองในคำว่า use และ spend เมื่อแปลเป็นภาษาไทยจะใช้คำว่า “ใช้” ดังตัวอย่าง “use time to stay together” แปลเป็นไทยคือ “ใช้เวลาอยู่ด้วยกัน” จึงทำให้มโนทัศน์เวลาคือเงินตราในภาษาอังกฤษ (TIME IS MONEY) กลายมาเป็น เวลาคือทรัพยากร (TIME IS RESOURCE) ในภาษาไทย จากมโนทัศน์เรื่องเวลาพบว่า เวลาคือขณะบรรจุสิ่งของพบความถี่ในการใช้มากที่สุดภาษาไทย ส่วนมโนทัศน์เรื่อง

เวลาของภาษาอังกฤษคือ เวลาคือวัตถุเคลื่อนที่ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นวัฒนธรรมที่ต่างกัน ประสบการณ์ที่ต่างกันทำให้มีโน้ตศน์ของผู้ใช้ภาษาแตกต่างกันไปด้วย

อุษา พงษ์ชัยวิบูลย์ (2544) ศึกษาเรื่อง “การศึกษาอุปลักษณ์เรื่องการเมืองในภาษาไทยตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน” ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า คนไทยมีการใช้อุปลักษณ์การเมือง และมีมีโน้ตศน์ทางการเมือง 10 ประเภท คือ สงคราม แข่งขัน พนัน ธุรกิจ การแสดง การศึกษา การเดินทาง การโจรกรรม เครื่องเรือน และ สิ่งมีชีวิต ดังตัวอย่าง อุปลักษณ์การเมืองเป็นสงคราม เช่น “พรรคความหวังใหม่จึงกลายสภาพเป็นเหมือนกองทัพที่มีผู้นำแต่ก็เหมือนไม่มีผู้นำ” จากตัวอย่างแสดงให้เห็นมีโน้ตศน์ทางการเมืองของคนไทยว่า สถาบันทางการเมืองเป็นกองทัพ โดย กองทัพ หมายถึง พรรคการเมืองซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองและการนำคำว่า “กองทัพ” มาใช้ในบริบททางการเมือง เนื่องจากมีการถ้อยความหมายจากวงความหมายต้นทางซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับสงครามมายังวงความหมายปลายทางซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมือง เป็นต้น

Ngamjitwongsakul (2003) ศึกษาเรื่อง การศึกษาอุปลักษณ์ความรักจากบทเพลงไทยสากล (A Study of Love Metaphor in Modern Thai Songs) โดยนำทฤษฎีความหมายโดยนัยของ Grice (1975) และอุปลักษณ์เชิงมีโน้ตศน์ของ Lakoff (1987, 1993) Lakoff, & Johnson (1980) Lakoff, & Turner (1989) ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า ทฤษฎีความหมายโดยนัยมีบทบาทสำคัญในการจำแนกอุปลักษณ์ภาษาตามตัวอักษร และช่วยในการอธิบายความหมายให้มีความสัมพันธ์กับบริบทนั้น ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการละเมิดหลักเกณฑ์ของ Grice โดยนักประพันธ์มีเจตนาที่จะสื่อความหมายนอกเหนือจากความหมายตามตัวอักษร ส่วนทฤษฎีอุปลักษณ์เชิงมีโน้ตศน์ช่วยอธิบายการถ้อยความหมายระหว่างวงความหมายต้นทางและวงความหมายปลายทาง มีโน้ตศน์อุปลักษณ์แสดงความรักที่ปรากฏในบทเพลงไทยสากล เช่น ความรักเป็นภานะ ความรักเป็นต้นทางเป้าหมาย และความรักเป็นสายสัมพันธ์ เป็นต้น

วรรณภา ชินวิทย์ (2546) ศึกษาเรื่อง “ความหมายเปรียบเทียบ ‘หน้า’ เปรียบเทียบภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่น” ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า คำว่า “หน้า” ในภาษาไทยนอกจากจะแปลเป็น kao แล้ว ยังสามารถแปลจากคำอื่นๆ ได้อีก เช่น tsura, men, mentsu และ menmoku เมื่อนำคำว่า “หน้า” ของทั้งสองภาษามาเปรียบเทียบกันพบว่า มีโน้ตศน์ของคนไทยและคนญี่ปุ่นส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกัน คือ มีการใช้ตีความขยายจากสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปจนถึงสิ่งที่เป็นนามธรรม โดยมีโน้ตศน์แสดงความรู้สึกปรากฏมากที่สุด ส่วนสาเหตุที่มีโน้ตศน์มีความแตกต่างกันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมทางความคิดของคนที่อยู่ต่างสังคม เช่น มีโน้ตศน์แสดงความรู้สึกของสำนวนที่ว่า “หน้าใส” ในภาษาไทย และ “harebare toshita kao” ในภาษาญี่ปุ่นพบว่า คนไทยเปรียบหน้าใสเหมือนกับกระจก ส่วนคนญี่ปุ่นเปรียบหน้าใสเหมือนกับท้องฟ้า เป็นต้น

มิรินด้า บูรรุงโรจน์ (2548) ศึกษาเรื่อง “อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย” ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า อุปลักษณะเกี่ยวกับผู้หญิงที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งไทยมี จำนวน 528 อุปลักษณะ แบ่งเป็นอุปลักษณะผู้หญิงในเพลงที่ขับร้องโดยนักร้องชายจำนวน 360 อุปลักษณะ และอุปลักษณะผู้หญิงในเพลงที่ขับร้องโดยนักร้องหญิงจำนวน 168 อุปลักษณะ จากอุปลักษณะทั้งหมดสามารถจัดประเภทตามความหมายของอุปลักษณะเป็น 4 ประเภท คือ อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต อุปลักษณะธรรมชาติ และอุปลักษณะการเดินทาง เช่น อุปลักษณะผู้หญิงเป็นสิ่งมีชีวิตซึ่งจัดประเภทย่อยเป็นสัตว์ ดังตัวอย่าง “เจ้าผู้วาสนาซาตาสูงส่ง เธอเป็นหงส์อยู่ฟ้าที่เป็นหญ้ายูติน” จากตัวอย่าง หงส์ ความหมายตามรูปศัพท์หมายถึง ชื่อนกจำพวกเป็ด ลำตัวใหญ่ คอยาว เป็นนกในนิยายถือว่าเป็นนกในตระกูลสูงมีเสียงไพเราะ เป็นพาหนะของพระพรหม ในตัวอย่างที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นการกล่าวเปรียบเทียบผู้หญิงกับหงส์ ซึ่งหมายถึง ผู้หญิงที่มีลักษณะบางประการเหมือนกับหงส์ คือมีวาสนาอยู่ในตระกูลที่สูงศักดิ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่าอุปลักษณะเกี่ยวกับผู้หญิงดังกล่าวนี้สามารถที่จะสะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้ โดยผลที่ได้จากการศึกษาพบว่ามโนทัศน์ที่สะท้อนออกมา ได้แก่ มโนทัศน์ผู้หญิงเป็นสิ่งมีชีวิต มโนทัศน์ผู้หญิงเป็นสิ่งไม่มีชีวิต มโนทัศน์ผู้หญิงเป็นธรรมชาติ และมโนทัศน์ผู้หญิงเป็นการเดินทาง ดังตัวอย่างมโนทัศน์ผู้หญิงเป็นสิ่งมีชีวิตประเภทพืช กล่าวคือ อุปลักษณะที่นำเอาพืชมาใช้ในการเปรียบเทียบที่กล่าวถึงผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นชนิดของพืช ส่วนประกอบของพืช ลักษณะของพืช และอาการที่เกี่ยวกับพืช ในงานวิจัยฉบับนี้พบว่าปรากฏการเปรียบเทียบผู้หญิงเป็นพืชจำพวกดอกไม้เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้หญิงว่า ผู้หญิงคือสิ่งที่สวยงาม เช่น “กุหลาบเวียงพิงค์ดอกนี้มีเจ้าของ เพิ่งแรกแย้มบมีไผ่จอง เป็นเจ้าของครองใครเด็ดดม” เป็นต้น

สุกัญญา รุ่งแจ้ง (2548) ศึกษาเรื่อง อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ของการใช้คำว่า “ใจ” ในภาษาไทย ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า คำว่า “ใจ” นอกจากจะเป็นสิ่งที่ทำหน้าที่รู้ รู้สึก นึกและคิดแล้ว “ใจ” ยังมีความหมายอื่น ๆ ซึ่งเป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ โดยมีทั้งหมด 5 ความหมายด้วยกัน คือ 1) ความหมายแสดงถึงคน 2) ความหมายแสดงการกระทำ 3) ความหมายแสดงสภาพ 4) ความหมายแสดงความรู้สึก และ 5) ความหมายแสดงลักษณะนิสัย ดังตัวอย่างคำว่าใจแสดง ความหมายหมายถึงคน เช่น หวานใจ โดยคำว่าหวานนั้น หมายถึง มีรสอย่างรสน้ำตาล ไม่ขม เมื่อปรากฏร่วมกับคำว่า “ใจ” จะกลายเป็นคำว่า “หวานใจ” ซึ่งหมายถึง ที่รัก เป็นต้น นอกจากนี้แล้วสุกัญญา ยังแสดงให้เห็นว่า คำว่า “ใจ” ในภาษาไทยนั้นสามารถที่จะอธิบายให้เห็นถึงมโนทัศน์ของคนไทยได้ โดยคำว่า “ใจ” เป็นมนุษย์ และคุณสมบัติของมนุษย์ เช่น ใจที่เป็นมนุษย์ เช่นคำว่า คุใจ หวานใจ ดวงใจ ส่วนใจเป็นคุณสมบัติของมนุษย์ เช่นคำว่า กวนใจ เข้าใจ เต็มใจ และใจบุญ เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างที่กล่าวมานี้เป็นการแสดงคุณสมบัติของมนุษย์ คือ การกระทำ สภาพ ความรู้สึก และนิสัยตามลำดับ

Saralamba (2005) ศึกษาอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ของอารมณ์ในภาษาไทย ซึ่งศึกษาเฉพาะอารมณ์พื้นฐาน 5 อารมณ์ คือ อารมณ์รัก อารมณ์โกรธ อารมณ์สุข อารมณ์ทุกข์ และอารมณ์กลัว ผลที่ได้จากการศึกษาพบว่าคนไทยมีมโนทัศน์เกี่ยวกับอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งมโนทัศน์ทางอารมณ์ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน เช่น อารมณ์รักกับอารมณ์โกรธเป็นไฟ อารมณ์สุขกับอารมณ์ทุกข์เป็นของเหลวที่บรรจุอยู่ในภาชนะ อารมณ์รักกับอารมณ์สุขเป็นพลังเหนือธรรมชาติ เป็นต้น

ศุภชัย ต๊ะวิชัย (2549) ศึกษาเรื่อง อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย โดยวิเคราะห์รูปภาพที่เป็นอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทยตามแนวทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน โดยศึกษาข้อมูลการใช้ภาษาไทยจากนวนิยายไทยที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2542-2546 ผลการวิจัยพบว่า รูปภาพที่เป็น อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย มี 13 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะไฟ อุปลักษณะพืช อุปลักษณะสี อุปลักษณะอาหาร อุปลักษณะโรค อุปลักษณะของเหลว อุปลักษณะแก๊ส อุปลักษณะมนุษย์ อุปลักษณะสัตว์ อุปลักษณะทรัพย์สิน อุปลักษณะปรากฏการณ์ธรรมชาติ อุปลักษณะสงครามและอุปลักษณะวัตถุ ซึ่งอุปลักษณะที่กล่าวมาทั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์อารมณ์โกรธของผู้ใช้ภาษาไทย โดยแสดงผลจากกระบวนการถ่ายโยงความหมายจากวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง ซึ่งกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบ่งออกเป็น 2 กระบวนการ คือ กระบวนการถ่ายโยงทางความหมายแบบภวสัมพันธ์กับกระบวนการถ่ายโยงความหมายแบบญาณสัมพันธ์ และงานวิจัยชิ้นนี้ยังพบว่า มโนทัศน์อารมณ์โกรธในภาษาไทยมีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ร่างกาย สังคมและวัฒนธรรม

จรัลวิไล จรุงโรจน์ (2552) ศึกษาภาษาและภาพสะท้อนของวัฒนธรรมจากชื่อเล่นของคนไทย โดยกล่าวว่า การมีชื่อเล่นเป็นเรื่องปกติธรรมดาในวัฒนธรรมไทย ชื่อเล่นในภาษาไทยไม่ใช่เพียงเป็นรูปย่อของชื่อจริง แต่ชื่อทั้งสองมักได้รับการตั้งขึ้นโดยอิสระจากกัน แม้ว่าชื่อ เล่นจะมีความเป็นทางการน้อยกว่าชื่อจริง แต่บางคนก็ชอบมากกว่าที่จะนำชื่อเล่นมา ใช้ในบางสถานการณ์ที่ค่อนข้างเป็นทางการ อย่างในชั้นเรียนหรือบนป้ายหาเสียง เลือกตั้ง ซึ่งงานวิจัยนี้มีศึกษาวิเคราะห์ชื่อเล่นของคนไทย ได้แก่ จำนวนพยางค์ ภาษาที่ใช้ตั้งชื่อ เหตุผลที่ตั้งชื่อเป็นภาษานั้น ๆ ความหมาย ที่มาของชื่อผู้ตั้งชื่อ และ ทศนคติต่อชื่อเล่น เพื่อสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมไทย ข้อมูลที่ใช้นำมาจากการแจกแบบสอบถาม ชื่อเล่นของกลุ่มตัวอย่างมีความยาว 1-4 พยางค์ ค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 1.28 พยางค์ ชื่อเล่นของกลุ่มอายุมากมีจำนวนพยางค์น้อยกว่าชื่อเล่นของกลุ่มอายุน้อย ชาวมุสลิมมี ชื่อเล่นที่มีความยาวมากกว่าชาวคริสต์และชาวพุทธ ภาษาที่ใช้ตั้งชื่อเล่นมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับศาสนา เพศ และอายุ ของเจ้าของชื่อชื่อเล่นของกลุ่มอายุน้อยมีความหลากหลายของภาษาและเหตุผลในการเลือกภาษามากกว่ากลุ่มอายุมาก ชื่อเล่นของกลุ่มอายุน้อยยังได้รับการตั้งโดยคำนึงถึงความเป็นสากลและความโดดเด่นมากกว่ากลุ่มอายุมากด้วย ชาวมุสลิมใช้ภาษาอาหรับ แสดงเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มโดยทั่วไปชื่อเล่นของคนไทยส่วนมากมักเป็นชื่อที่มีความหมายเกี่ยวกับสัตว์ มากเป็นอันดับหนึ่ง และ

ลักษณะทางกายภาพเป็นอันดับสอง ความหมายทั้งสองนี้พบ ในกลุ่มอายุมากกว่าในกลุ่มอายุน้อย อย่างไรก็ตาม ไม่พบว่ามี การตั้งชื่อที่มี ความหมายเกี่ยวกับสัตว์ในกลุ่มชาวมุสลิมเลย ชาวมุสลิมนิยมตั้งชื่อเล่นที่หมายถึง ธรรมชาติและชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ชาวคริสต์มีชื่อเล่นที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับ ศาสนามากกว่าชาวพุทธแต่น้อยกว่าชาวมุสลิม ชื่อเล่นของเพศหญิงมีความหมายเกี่ยวกับพืชและความรักความสุขมากกว่าเพศชาย แต่เพศชายมีชื่อเล่นที่เกี่ยวกับ ความรู้ความสามารถมากกว่าเพศหญิง ที่มาหลักของการตั้งชื่อเล่นของคนไทยคือการตั้งชื่อตามลักษณะทางกายภาพ ของเจ้าของชื่อ และการตั้งชื่อที่มีความสอดคล้องทางเสียงกับสมาชิกคนอื่นในครอบครัว การที่กลุ่มอายุน้อยตั้งชื่อด้วยเหตุผลเกี่ยวกับลำดับการเกิดในครอบครัวน้อยกว่ากลุ่ม อายุมากช่วยสะท้อนว่าครอบครัวในสังคมไทยมีขนาดเล็กและมีบุตรน้อยกว่าในอดีต ชื่อเล่นของกลุ่มอายุน้อยยังมีความสัมพันธ์กับชื่อจริงน้อยกว่ากลุ่มอายุมากทั้งในด้าน ความหมายและรูปคำ โดยทั่วไปคนที่ตั้งชื่อเล่นให้เด็กคือแม่ ยกเว้นในกลุ่มมุสลิมซึ่งพ่อมักจะเป็นคน ตั้งชื่อเล่นให้ลูก ญาติฝ่ายแม่มีบทบาทในการตั้งชื่อมากกว่าญาติฝ่ายพ่อ นิสิตนักศึกษาไทยส่วนมากชอบชื่อเล่นของตนมากกว่าชื่อจริงและอยากได้รับ การเรียกขานด้วยชื่อเล่นมากกว่าชื่อจริง แต่เมื่อต้องบอกชื่อของตนให้กับคนไม่รู้จัก เป็นครั้งแรก ส่วนมากจะบอกชื่อจริง แสดงให้เห็นทัศนคติที่ดีต่อชื่อเล่นและการเน้น ความสุภาพเชิงบวกในสังคมไทย

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างการศึกษาการตั้งชื่อใหม่ของสาวประเภท 2 งานวิจัยของน้ำทิพย์ แสงอ่อน (2554) สะท้อนความคิดผู้หญิงในทัศนะของสาวประเภทสองต่าง ๆ ได้แก่ ผู้หญิงต้องมีความงามและอ่อนหวานจากการตั้งชื่อใหม่ที่มีความหมายเกี่ยวกับความงาม ความบริสุทธิ์ เช่น กานติม่า พิมพ์ลภัส ที่หมายถึงผู้หญิงที่ต้องมีความรู้ความสามารถพึ่งพาตนเองได้ จากการตั้งชื่อใหม่ด้วยความหมายเกี่ยวข้องกับผู้หญิงมีความรู้ความสามารถ เช่น ครุชญา ชญาณิน ผู้หญิงที่มีความมั่นใจในตัวเองทันสมัยกล้าแสดงออกจากการใช้ชื่อภาษาอังกฤษในการตั้งชื่อเล่นใหม่ของสาวประเภทสอง เช่น ครีม (cream) เจนนี่ (jenny) แอน (ant) สาวประเภท 2 ยึดถือบุคคลที่มีความก้าวหน้าทางอาชีพและชื่อเสียงเป็นแบบอย่างและต้องการประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นตั้งชื่อว่า ชิน มีที่มาชื่อนางแบบที่ชื่อซินดี้ เป็นต้น

อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2552) ศึกษาลักษณะไวยากรณ์ของคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ เพื่อเปรียบเทียบลักษณะและการใช้คำเรียกชื่อพืชระหว่างภาษาไทยมาตรฐานและภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือและระหว่างภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทด้วยกัน และเพื่อศึกษาระบบการจำแนกและมโนทัศน์พื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือจากคำเรียกชื่อพืช โดยมีพื้นที่ศึกษาครอบคลุม 20 กลุ่มชาติพันธุ์ไทในภาคเหนือ การวิเคราะห์ข้อมูลกระทำบนพื้นฐานของทฤษฎีภาษาศาสตร์แนวหน้าที่นิยมแบบลักษณะภาษาในการวิเคราะห์หาระบบไวยากรณ์ของคำเรียกชื่อพืชและภาษาศาสตร์ปริชานในการวิเคราะห์ด้านความหมาย ผลการวิจัยพบในด้าน

ระบบไวยากรณ์คำเรียกชื่อพืชนั้นประกอบด้วย 4 ส่วนในโครงสร้าง (คำบ่งกลุ่มพืช) – (หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช) – แก่นชื่อ – (คำขยายพืช) แก่นชื่อจะเป็นส่วนที่ต้องปรากฏเสมอเพื่อจำแนกชนิดพืช ส่วนคำบ่งกลุ่มพืช หน่วยคำบ่งกลุ่มพืช และคำขยายพืช จะปรากฏร่วมกับแก่นชื่อพืชหรือไม่ก็ได้ในการเปรียบเทียบการใช้คำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือ นั้น คำเรียกชื่อพืชในภาษาไทยมาตรฐานทุกคำปรากฏในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยทุกกลุ่ม แต่มีรายละเอียดแตกต่างกันคือปรากฏเหมือนกันทุกประการ ปรากฏโดยมีความแตกต่างใน 2 ประการหลัก ประการแรกเป็นความแตกต่างที่เกิดจากการแปรในคำเดียวกัน และประการที่สองเป็นความแตกต่างที่เป็นการใช้คำเรียกชื่อพืชคนละคำกับภาษาไทยมาตรฐาน และคนละคำกับภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยด้วยกันเอง การแปรในคำเรียกชื่อพืชเดียวกันพบอย่างน้อย 7 ลักษณะได้แก่ การแปรหน่วยเสียงพยัญชนะและสระของแก่นชื่อหรือคำขยาย การแปรพยางค์ของแก่นชื่อหรือคำขยายการแปรคำบ่งกลุ่มพืช การแปรหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช การแปรข้ามกลุ่มของคำบ่งกลุ่มพืชและหน่วยคำบ่งกลุ่มพืช การแปรปรากฏของแก่นชื่อ และการแปรปรากฏของคำขยาย ภาษาไทที่ใช้คำเรียกชื่อพืชคำเดียวกับภาษาไทยมาตรฐานเป็นจำนวนมากที่สุดกลุ่มแรกคือ ไทยโคราช ไทยกลาง ไทยโซ่ง และไทยสุโขทัย รองลงไปเป็นไทยอีสาน ไทยสุพรรณบุรี ไทยเลย ไทยนครไทย ไทยดี ไทยชิน ไทยแฉ่ว และลาวเวียง รองลงไปอีกเป็นไทยหล่มสัก ไทยพวน ไทยครั่ง ไทยใหญ่ และไทยหย่า และกลุ่มสุดท้ายได้แก่ ไทยยอง ไทยลื้อ และคำเมือง การจำแนกพื้นบ้านของคำเรียกชื่อพืชในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคเหนือของประเทศไทยนั้นพบมีความซับซ้อนโดยมีระดับชั้นทางชีวภาพชาติพันธุ์ ถึง 9 ระดับชั้น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่ฝังอยู่ในระบบคิด ส่วนมโนทัศน์พื้นบ้านศึกษาได้จากการจำแนกประเภทของการสื่อความหมายของหน่วยศัพท์คำบ่งชนิดพืช แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ การใช้ความหมายจำเพาะ การใช้ความหมายนามนัย และ การใช้ความหมายอุปลักษณ์

คันธรส วิทยาภิรมย์ (2554) การตั้งชื่อไม่ว่างของชนชาติใดล้วนเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นเพื่อใช้ในการระบุตัวตน แต่ละชนชาติอาจจะมีรูปแบบการตั้งชื่อต่าง ๆ กันไปตามบริบทของสังคมนั้น ในประเทศไทย มีกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่เรียกตนเองว่า ละเวือะ อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน และเชียงใหม่ (บุคคลทั่วไปจะรู้จักชนกลุ่มนี้ในนามของ “ละว้า”) งานวิจัยเรื่องนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะที่มา และภาษาที่ใช้ในการตั้งชื่อ รวมทั้งศึกษาสิ่งที่สะท้อนจากการตั้งชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์ละเวือะ (ละว้า) บ้านป่าแป๋ ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัด แม่ฮ่องสอน งานวิจัยนี้ใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ และการสังเกต และได้กำหนดกลุ่ม ตัวอย่างเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 อายุระหว่าง 1-20 ปี กลุ่มที่ 2 อายุระหว่าง 21-40 ปี และกลุ่ม ที่ 3 อายุระหว่าง 41-60 ปี จำนวน 96 คน ผลการศึกษาพบว่าที่มาของการตั้งชื่อมี 3 ลักษณะ คือ 1) ตั้งชื่อตามบรรพบุรุษ 2) ตั้งชื่อตามลักษณะเด่นของบุคคล 3) ตั้งชื่อตามบุคคลสำคัญ และจำนวนภาษาที่ใช้มี 5 ภาษา ได้แก่ ภาษาละเวือะ ภาษากะเหรี่ยง ภาษาคาเมือง ภาษาไทย มาตรฐาน และภาษาอังกฤษ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้

เห็นมโนทัศน์ของการตั้งชื่อของชาวละเวือะ ที่ยังคงให้ความสำคัญกับชื่อที่เป็นภาษาละเวือะซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ของกลุ่ม และใน ขณะเดียวกันก็ไม่ปฏิเสธสิ่งใหม่ที่เข้ามาสู่ชุมชนซึ่งมีการเลือกใช้ได้อย่างเหมาะสมตามยุคสมัย

ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์ (2555) ศึกษาคำเรียกสีในภาษาม้งขาว โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้บอกภาษาซึ่งเป็นคนม้งขาว จำนวน 6 คน ซึ่งอาศัยอยู่ในบ้านน้ำจวงใต้ หมู่ที่ 13 และบ้านน้ำจวง หมู่ที่ 16 ตำบลบ่อภาค อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อศึกษาคำเรียกสีพื้นฐาน คำเรียกสีไม่พื้นฐาน และวิธีการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานในภาษาม้งขาว ผลการศึกษาพบว่า คำเรียกสีพื้นฐาน ในภาษาม้งขาวมีจำนวน 10 สี คือ ขาว แดง เขียว เหลือง น้ำเงินดำ น้ำตาล ชมพู ส้ม และเทา ส่วนคำเรียกสีไม่พื้นฐานมีจำนวน 6 สี คือ ฟ่ำ ม่วง เนื้อ ทอง เงินและเลือดหมู โดยคำเรียกสีไม่พื้นฐาน มีวิธีการสร้างคำ 3 วิธี ได้แก่ คำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำบอกความเข้มสว่างของสี คำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีพื้นฐาน และคำเรียกวัตถุสิ่งของมาใช้ เป็นคำเรียกสี

นอกจากงานวิจัยคำเรียกสีในภาษาม้งขาวของ ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์ (2555) ที่กล่าวถึงวิธีการสร้างคำแล้ว ณรงค์กรรณ รอดทรัพย์ (2556) ยังได้ศึกษาคำเรียกสีในภาษาไทยซึ่งรวบรวมไว้ในพจนานุกรมฉบับมติชน ซึ่งสรุปได้ว่าระบบคำเรียกสีในภาษาไทยประกอบด้วยคำเรียกสีพื้นฐาน คำเรียกสีไม่พื้นฐาน และคำขยายคำเรียกสี เมื่อพิจารณาคำเรียกสีตามชนิด พบว่าพจนานุกรมฉบับมติชนรวบรวมคำเรียกสีแต่ละชนิดไว้ 2 ลักษณะ คือ การให้คำนิยามและการรวบรวมเป็นคำตั้งลูกคำหรือส่วนประกอบของคำตั้งและลูกคำ งานวิจัยนี้ได้สอดคล้องในเรื่องระบบความคิดของกลุ่มคนที่ถนัดในการเรียกชื่อสี ลักษณะการใช้คำและวิธีการเรียกที่ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาถิ่นไทยเหนือไว้

ชนิกานต์ วงศ์ปิยะ (2556) การศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับคนที่พบในสำนวนฝรั่งเศสและสำนวนไทยการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบการใช้อุปลักษณะที่เกี่ยวกับคนที่พบในสำนวนฝรั่งเศสและสำนวนไทย และ 2) เพื่อวิเคราะห์และเปรียบเทียบมโนทัศน์ที่เกี่ยวกับคนที่พบในสำนวนฝรั่งเศสและสำนวนไทย ในการศึกษาครั้งนี้เลือกศึกษาเฉพาะสำนวนฝรั่งเศสและสำนวนไทยที่มีความหมายเกี่ยวกับคน โดยใช้แนวคิดทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานของ เลคอฟและจอห์นสันในการวิเคราะห์ ผลการศึกษาประเภทอุปลักษณะไม่พบความแตกต่างของการจัดประเภทอุปลักษณะในสำนวนฝรั่งเศสและสำนวนไทย โดยแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่ 1) อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต และ 2) อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต ผลการศึกษาประเภทมโนทัศน์สรุปได้ว่า ผู้ใช้ภาษาของคนในสังคมฝรั่งเศสและสำนวนไทยมองคนในสังคม ดังนี้ 1) คนเป็นสิ่งมีชีวิต และ 2) คนเป็นสิ่งไม่มีชีวิต โดยสะท้อนให้เห็นจากรูปภาษาที่นำมาใช้เป็นอุปลักษณะและทำให้เห็นว่าสังคมฝรั่งเศสและสังคมไทยมองโลกคล้ายคลึงกันแต่เนื่องด้วยความแตกต่างทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ทำให้รูปภาษาที่นำมาใช้เปรียบเทียบมีความแตกต่างกัน

ปรภัทธ คงศรี, หงษ์หยก พันตน, และศิริพร ปัญญาเมธิกุล (2558) ศึกษาการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในนักการเมืองไทยที่ปรากฏในเครือข่ายสังคมออนไลน์เฟซบุ๊ก ผลจากการศึกษาพบว่ามีการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในนักการเมือง โดยมักพบร่วมกับคำนำหน้า 3 คำ ได้แก่ “ไอ้” “อี” และ “บัก” และพบการเรียกนักการเมืองโดยใช้ประเภทของสัตว์ต่าง ๆ ได้แก่ สัตว์ปีก สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สัตว์เลื้อยคลาน ปรสิต และแมลง/แมง ซึ่งการเรียกดังกล่าวสื่อความคิด ทศนคติในแง่ลบทั้งสิ้น การเลือกใช้คำเรียกแสดงมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษา โดยพบอุปลักษณสัตว์ [นักการเมือง คือ สัตว์] เป็นเครื่องมือสำคัญในการแสดงทศนคติเชิงลบต่อภาพลักษณ์ของนักการเมือง แสดงให้เห็นมุมมองของผู้ใช้ภาษาที่ไม่มีความนับถือในตัวนักการเมือง และการเรียกนักการเมืองในเชิงดูถูกเหยียดหยามสะท้อนให้เห็นระบบความคิดและค่านิยมของผู้ใช้ภาษาในการกล่าวโจมตีนักการเมืองให้เสียชื่อเสียงและลดความน่าเชื่อถือในตัวนักการเมือง

อรทัย ชินอักรพงศ์ (2558) ศึกษาวิเคราะห์คำคำในภาษาไทย โดยการจัดประเภทของคำตามความหมายแนวภาษาศาสตร์ปริชานและศึกษาความหมายอุปลักษณเชิงมโนทัศน์ของคำคำในภาษาไทย โดยเน้นศึกษาค่านิยมที่สะท้อนจากการใช้คำคำเหล่านั้น ผลการวิจัยพบว่า คำคำในภาษาไทยสามารถจัดประเภทตามกลุ่มความหมายได้ 13 กลุ่ม คือ คำคำที่ใช้อวัยวะในร่างกาย สัตว์ ลักษณะนิสัยหรือความประพฤติ ชาติพันธุ์หรือชาติกำเนิด ความเชื่อทางศาสนา ความผิดปกติของสมอง สิ่งสกปรกหรือของเสียที่ไม่ต้องการ เพศ/อวัยวะเพศ โรค หรืออาการของโรค พิษพรรณ บุคคล รูปลักษณและอาวุธ นอกจากนี้ยังพบว่า คำที่เกี่ยวกับรูปลักษณที่เห็นได้ชัด จากภายนอกเป็นรูปธรรมจะให้ความหมายตรงส่วนความหมายอุปลักษณมักใช้เปรียบเพื่อให้เห็นภาพที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยจะเปรียบกับอวัยวะในร่างกาย และสัตว์ และพบว่าคำคำในภาษาไทยได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนไทยในเรื่องความเชื่อทางศาสนา ความประพฤติและการปฏิบัติตน การให้ความสำคัญกับหน้าตา ความเจริญรุ่งเรือง การประกอบอาชีพ และการพูด งานวิจัยนี้มโนทัศน์สะท้อนถึงลักษณะการใช้คำที่แสดงถึงความคิดของมนุษย์ ที่แสดงออกทางพฤติกรรม นิสัยและยังรวมไปถึงชาติพันธุ์ของกลุ่มนั้น

ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ (2560) ศึกษาภาษาที่เป็นอุปลักษณแสดงเวลาในภาษาไทยถิ่นเหนือ จากวรรณกรรมคำวและวิเคราะห์ระบบมโนทัศน์เวลาของผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ ข้อมูลที่นำมาใช้ในการศึกษา ได้แก่ วรรณกรรมประเภทคำว ซึ่งถือว่าเป็นตัวแทนของภาษาไทยถิ่นเหนือ มีจำนวนทั้งสิ้น 35 เล่ม ตีพิมพ์ในระหว่างปี พ.ศ. 2325-2555 โดยพบว่า อุปลักษณเวลาในภาษาไทยถิ่นเหนือมี 6 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณธรรมชาติ อุปลักษณทรัพย์สิน อุปลักษณการเดินทาง อุปลักษณวัตถุ อุปลักษณสิ่งมีชีวิต อุปลักษณพื้นที่ ในด้านระบบมโนทัศน์เวลา ผู้วิจัยพบว่า ในภาษาไทยถิ่นเหนือมีระบบมโนทัศน์เวลา 2 ระบบ ได้แก่ มโนทัศน์เวลาเป็นทรัพย์สินและมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่ สำหรับประเภทแรก ระบบมโนทัศน์เวลาเป็นทรัพย์สินนั้น มีการใช้คำที่อยู่ในวงความหมายของ

ทรัพย์สินเงินทองมาอธิบาย มโนทัศน์เวลา ทำให้เข้าใจได้ว่า เวลานั้นเป็นของมีค่า สามารถเพิ่มลด หรือหายไปได้ ส่วนประเภทที่สอง ระบบมโนทัศน์เวลาเป็นการเคลื่อนที่นั้น เวลาเป็นสิ่งที่เคลื่อนที่ไปในพื้นที่ อธิบายเวลาด้วย วงความหมายของการเคลื่อนที่ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ ได้แก่ สิ่งที่เคลื่อนที่ ที่หมาย เส้นทาง และทิศทางของการเคลื่อนที่ อีกทั้งยังมีความสัมพันธ์ด้านมิติของการเคลื่อนที่ของเวลาที่ สัมพันธ์กับตัวผู้ใช้ภาษากล่าวคือ ผู้พูดเคลื่อนที่ผ่านเวลาหรือเวลาเคลื่อนที่มายังตัวผู้พูดซึ่งมีผลต่อการ รับรู้เวลา เหตุการณ์ และการกระทำที่เกิดขึ้นอีกด้วย อนึ่ง เราสามารถอธิบายได้ว่า คนไทยถิ่นเหนือมองตัวเอง ในฐานะผู้เคลื่อนที่ผ่านเวลา หรือการเคลื่อนผ่านของเวลามีความสัมพันธ์กับคนไทยถิ่นเหนือความคิดที่ว่าด้วย เรื่องพื้นที่ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเรื่องเวลาของมนุษย์ ผลการศึกษาเหล่านี้ชี้ให้เห็นชัดเจนถึงความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิดระหว่างมโนทัศน์ของคนไทยถิ่นเหนือ และความรู้เกี่ยวกับประสบการณ์พื้นฐานที่เป็นรูปธรรม

พิกุล ภูชมศรี (2561) คำเรียกสีในภาษาไทยถิ่นอีสาน คำเรียกสีพื้นฐานและกลวิธีสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐานในภาษาไทยถิ่นอีสานรวมถึงศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคำเรียกสีกับสิ่งแวดล้อม เก็บข้อมูลจากผู้บอกภาษาในพื้นที่หมู่บ้านโนนม่วง ตำบลศิลา อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น โดยการวิจัยนี้ใช้แนวคิดเรื่องคำเรียกสีพื้นฐาน (Basic Color Term) ของ Berlin, & Kay (1969) ผลการวิเคราะห์พบว่า คำเรียกสีพื้นฐานจำนวน 12 คำ ได้แก่ สีขาว สีดำ สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีน้ำเงินสีฟ้า สีน้ำตาล สีม่วง สีส้ม สีชมพู และสีเทา พบกลวิธีการสร้างคำเรียก สีไม่พื้นฐาน 7 วิธี ได้แก่ 1) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำขยายที่บอกความเข้มสว่างของสี 2) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีพื้นฐาน 3) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเรียกสีไม่พื้นฐาน 4) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับคำเชื่อมและคำเรียกสีพื้นฐาน 5) การนำคำเรียกสีพื้นฐานประสมกับชื่อเฉพาะ 6) การใช้คำเรียกชื่อเฉพาะ พืช สัตว์ สิ่งของ มาเป็นคำเรียกสี และ 7) การใช้คำในภาษาอื่นเป็นคำเรียกสี ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างสีกับสิ่งแวดล้อมพบในการสร้างคำเรียกสีไม่พื้นฐาน ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการเปรียบเทียบกับสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ สีของสิ่งที่มีในธรรมชาติ สีของพืช สีของอาหาร สีของสัตว์ สีของอัญมณี และการเปรียบเทียบกับสีของวัตถุสิ่งของในชีวิตประจำวัน

จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้อภิปรายสรุปไว้ว่า งานวิจัยนี้ได้เผยให้เห็นความสำคัญของการใช้ภาษา ด้วยการสื่อความหมาย การจินตนาการ การแสดงมโนทัศน์โดยเจตนาที่ตรงกันของทั้งภาษาไทยกลางและภาษาไทยถิ่นเหนือ การนำเสนอตัวอย่างงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในภาพรวมจะเห็นข้อแตกต่างและความสอดคล้องของงานวิจัยในแต่ละด้าน เช่น วัฒนธรรม ประสบการณ์ ค่านิยม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ถิ่นที่อยู่อาศัย หรือผู้บอกภาษา เป็นต้น เมื่อพิจารณาในส่วนงานวิจัยนั้น จะเห็นถึงจุดประสงค์ในการแสดงให้เห็นถึงรายละเอียดในการใช้ภาษาในวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มคนที่สะท้อนออกมาผ่านทางคำเรียกชื่อ เช่น ชื่อเล่น ชื่อสัตว์ ชื่อพืช และยังเชื่อมโยงไปถึงมุมมองของภาษาไทยถิ่นเหนือที่ผู้บอกภาษาใช้ในการถ่ายทอดภาษาที่มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มเหล่านี้ด้วย

ในส่วนองงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายนั้น ได้หยิบยกตัวอย่างทั้งงานที่ใช้แนวคิดทฤษฎีสำหรับงานวิจัยทางด้านความหมายและงานที่ใช้ทฤษฎีสำหรับวิเคราะห์การจัดจำแนกหมวดหมู่ประเภททางความหมายโดยเฉพาะ ซึ่งสามารถนำไปใช้วิเคราะห์ได้จริงในการสื่อความหมาย และมีโน้ตศัพท์ที่สะท้อนจากการใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ ทั้งนี้ในงานที่ใช้กลุ่มตัวอย่างคำเรียกชื่อไปจนถึงกลุ่มตัวอย่างที่แสดงมโนทัศน์ของภาษา ซึ่งเห็นได้จากผลการวิเคราะห์ตามกรอบทฤษฎีของ Lakoff (1987) และ Lakoff, & Johnson (1980) ในหลายงานโดยพบผลการวิจัยที่สอดคล้องกันทุกงาน ในการวิเคราะห์และให้ข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ในการศึกษา งานทางด้านนี้อันจะนำไปสู่การพัฒนางานวิจัยนี้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ทุกตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งที่หยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างและที่ไม่ได้นำมาเสนอในที่นี้ ล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นว่านักวิชาการตลอดจนนักวิจัยทั่วโลกให้ความสนใจในการใช้แนวคิดทางด้านภาษาศาสตร์ อรรถศาสตร์ปริชานไปพัฒนาศาสตร์ทางด้านความหมายและมโนทัศน์ที่สะท้อนออกมา อีกทั้งยังพยายามชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะทางความหมายที่แตกต่างไปจากระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาของคำเรียกชื่อ ซึ่งลักษณะเฉพาะทางความหมายสื่อให้เห็นถึงระบบความคิด ประสบการณ์ วัฒนธรรมของผู้บอกภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริบททางวัฒนธรรม สังคมที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ แต่ในขณะเดียวกัน ผู้ใช้ภาษาก็จำเป็นต้องถ่ายทอดความหมายให้ผู้รับฟังเข้าใจให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ภายใต้ระบบความคิด สภาพแวดล้อม ประสบการณ์ การสื่อสารที่สัมพันธ์กัน ดังนั้นการศึกษาอรรถศาสตร์ปริชานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายนี้นำไปสู่ความเข้าใจในการใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือให้มากขึ้นนี้จึงถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการสื่อสารภาษาไทยถิ่นในยุคปัจจุบัน

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย ตามแนว
อรรถศาสตร์ปริชาน ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิจัย โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังนี้ คือ
1. แหล่งข้อมูลและข้อมูล 2. เครื่องมือ และ 3. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

แหล่งข้อมูลและข้อมูล

1. แหล่งข้อมูล คือ ผู้บอกภาษาไทยถิ่นเหนือในเขตพื้นที่อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย
ซึ่งผู้วิจัยแบ่งผู้บอกภาษาออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1 ผู้บอกภาษาหลัก จำนวน 3 คน คือ

- 1) นางรำไพ ราวิชัย อายุ 57 ปี
- 2) นายบุญแฝง จัปใจนาย อายุ 65 ปี
- 3) นายสังวาล ปัญญาใหญ่ อายุ 68 ปี

1.2 ผู้บอกภาษาสมทบ จำนวน 4 คน เพื่อใช้ในกรณีไม่แน่ใจการให้ความหมายของคำ

คือ

- 4) พระครูประพัฒน์ธรรมโชติ ป.ธ.4 อายุ 78 พรรษา
- 5) นางจันทร์ฟอง คำจันตुक อายุ 68 ปี
- 6) นางสมศรี ราวิชัย อายุ 77 ปี
- 7) นายสมบุญ จัปใจนาย อายุ 62 ปี

เนื่องจากผู้บอกภาษาทั้งหมดเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่เกิดและไม่เคยย้ายถิ่น
ฐาน มีความรู้ทางภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นอย่างดี ซึ่งการกำหนดประชากรผู้วิจัยใช้เกณฑ์ตามวิธีการ
ทางภาษาศาสตร์ (ภาคสนาม) ของสุพัตรา จิรนนทนาภรณ์ (2541) ดังนี้

1. อายุ ผู้บอกภาษามีอายุไม่ต่ำกว่า 50 ปี เนื่องจากผู้บอกภาษาที่อยู่ในช่วงอายุ
ดังกล่าว มักจะเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทางภาษามากพอสมควร มีความรู้ทั้งภาษาเก่าและภาษา
ปัจจุบัน มักจะเคยชินกับการพูดภาษาถิ่นของตนเอง

2. เพศ ทั้งเพศชายและเพศหญิง

3. การตั้งถิ่นฐานเป็นคนในพื้นที่อยู่เขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย โดยกำเนิดและ
ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่นั่นตลอดเวลาจนถึงปัจจุบันโดยไม่เคยย้ายถิ่นที่อยู่

4. อาชีพ ผู้บอกภาษามีอาชีพทำนา ทำไร่ ทำสวน เพราะเป็นอาชีพที่ไม่ต้องเดินทางบ่อยจึงมีโอกาสที่จะติดต่อกับคนอื่นน้อย ภาษาที่ใช้จึงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก

5. ความรู้ความสามารถในการใช้ภาษา ผู้บอกภาษามีอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียงเป็นปกติและใช้ภาษาถิ่นเหนือเป็นปกติในชีวิตประจำวัน

6. คุณสมบัตพิเศษอื่น ๆ เช่น สุขภาพดี ความจำดี อารมณ์ดี ช่างพูด มีความเป็นครูโดยธรรมชาติ ไม่ขี้อาย

7. มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของตนเองเป็นอย่างดี สามารถเป็นแหล่งข้อมูลได้

8. มีเวลาให้การเก็บข้อมูลภาษา และมีความรับผิดชอบสูง ซึ่งจะช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลงด้วยดี

9. จำนวนผู้บอกภาษาขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บได้ ถ้าเป็นการศึกษาแบบพรรณนาหรือเชิงคุณภาพและผู้วิจัยสามารถหาผู้บอกที่มีคุณสมบัติเหมาะสมได้ ผู้บอกภาษาเพียง 1 คนก็ถือว่าเพียงพอ โดยผู้วิจัยอาจใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลจากผู้ใช้ภาษาคนอื่น ๆ ได้ตามความเหมาะสม

2. ข้อมูล คือ คำเรียกชื่อสัตว์ จำนวน 200 คำ จากจำนวนทั้งหมด 500 คำ โดยเกณฑ์การคัดเลือกนั้นคัดเลือกสัตว์ที่มีและปรากฏอยู่ในพื้นที่ในงานวิจัยจังหวัดเชียงราย และผู้บอกภาษารู้จักโดยอ้างอิงข้อมูลของหน่วยงานกรมประมงและเอกสารสารานุกรมไทย ฉบับเยาวชน (2557)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเก็บและวิเคราะห์ข้อมูล นำเสนอด้วยตารางข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาดังตัวอย่างตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงเครื่องมือในการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย

ลำดับ ที่	คำเรียกชื่อสัตว์		ผู้บอกภาษา					ความหมายโดยผู้บอกภาษา			ประเภททางความหมาย		
	ภาษาไทย มาตรฐาน	ภาษาไทยถิ่น เหนือ	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	เฉพาะ	นามนับ	อุปลักษณ		
1	ปลาปู่	ป่าสาลี	ป่าสาลี	ป่าสาลี	ป่าสาลี	เนื้อนุ่ม เนียนคล้าย สาลี	ผิวนุ่ม เนียนเหมือน สาลี	เนื้อนุ่มคล้ายสาลี			/		
2	งูมะพร้าว	งูป่า ป่า	งูป่า ป่า	งูป่า	งูป่า	ลักษณะเหมือน มะพร้าว	ลักษณะเหมือน มะพร้าว	ลักษณะเหมือน มะพร้าว	ลักษณะเหมือน มะพร้าว		/		
3	นกกะปูด	นกด้าแดง	นกด้า แดง	นกด้า	นกด้า แดง	สามารถนำมาสกัด เป็นยาแก้ปวดแผลง	ก้านมะพร้าว พลั่วไทย	ก้านมะพร้าว มีความ ยาว เรียว			/		
4	ตัวไร	แมงแดง	แมง แดง	แมงตัว แดง	แมง แดง	นกชนิดหนึ่งมีดวงตาสี แดงปูด	ดวงตาแดงปูด ใหญ่ เหมือนคนเป็นโรคตา แดง	ดวงตาแดงปูด ใหญ่ เหมือนคนเป็นโรคตา แดง			/		
5	เหา	แมงก้นดาก	แมงก้น ดาก	แมงก้น ดาก	แมงก้น ดาก	สัตว์ตัวเล็ก ๆ ลำตัวสี แดงส้ม	ตัวสีแดง เล็ก	ตัวเล็กลำตัวสีแดงอม ส้ม			/		
						ลักษณะหางคล้ายกับ แมลงมีก้นแหลม ต่ำ	ก้นของเหามีลักษณะ แหลม ยาวและแข็ง	ลักษณะหางคล้ายกับ แมลงมีก้นแหลม ต่ำ			/		
						ต่างไม่เรียบเนียน	ต่างไม่เรียบเนียน	ต่างไม่เรียบเนียน					

ขั้นตอนการวิจัย

1. การสำรวจข้อมูลบริบทพื้นที่ เข้าสังเกต สำรวจ ศึกษาสภาพบริบทสังคม พื้นที่ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มคนไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงราย และข้อมูลจากเว็บไซต์ งานวิจัย ตำราวิชาการ และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือดังกล่าว

2. สัมภาษณ์ผู้บอกภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงราย จำนวน 200 คำ จัดทำเป็นเครื่องมือแบบสอบถามตารางเก็บข้อมูล เพื่อหาค่าเฉลี่ยร้อยละของการแบ่งประเภททางความหมาย

3. การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research) ผู้ศึกษาวิจัยใช้การสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่าน อายุ 50 ขึ้นไปกับผู้บอกภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย โดยกลุ่มตัวอย่างใช้เกณฑ์ตามวิธีทางภาษาศาสตร์ (ภาคสนาม) และผู้บอกภาษาสมทบ จำนวน 4 ท่าน

5. การสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยทำการจัดจำแนกหมวดหมู่ แบ่งประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ เปรียบเทียบ วิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบาย ตีความ นำข้อมูลที่ได้แล้วมาอธิบายตามหลักการแนวคิด ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ปริชาน และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้บอกภาษา และศึกษาความรู้จากตำรา เอกสาร วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความหมายภาษาไทยถิ่น อุปลักษณะ นามนัย และมโนทัศน์ ระบบความคิด ความเชื่อ ประสบการณ์ สังคมและวัฒนธรรม

6. การวิเคราะห์มโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน และการจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้านไทย เพื่อหาค่าเฉลี่ยร้อยละของผลการวิจัยต่อไป

7. นำเสนอการวิเคราะห์แบบพรรณนาวิเคราะห์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

1.1 วิเคราะห์ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายของผู้บอกภาษา จำนวน 3 คน ตามแนวคิดและทฤษฎีของเลคอฟ (Lakoff, 1980) ที่อธิบายถึงระบบความคิดมโนทัศน์ ดังตัวอย่าง “อีตุ้งดอก”(จังหวัดขาว) คำว่า อี เป็นคำเรียกของสัตว์เพศเมีย หรือไม่มีเพศ คำว่า ตุง หมายถึงทุ่ง พื้นที่กว้าง โลงตุงนา และคำว่า ดอก หมายถึงดอกไม้สีขาว จะเห็นว่าผู้บอกภาษาแสดงมโนทัศน์ของสัตว์ชนิดนี้เปรียบเหมือนสถานที่ ที่อยู่อาศัยของจังหวัดขาว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเลคอฟแสดงถึงระบบความคิดและจินตนาการที่ถ่ายทอดออกมาด้วยจากประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษา

1.2 นำความหมายที่ได้จำนวน 200 คำมาจัดประเภททางความหมายหรือการจัดหมวดหมู่ทางความหมาย ซึ่งจะพิจารณาตามแนวคิด ทฤษฎีของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2557) ดังตัวอย่าง การแบ่งประเภทความหมาย 3 ประเภท คือ ความหมายเฉพาะ ความหมายเชิงนามนัย และความหมายเชิงอุปลักษณ์

2. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านสถิติ

ผู้วิจัยใช้สถิติประเภทสถิติพรรณนา คือการบรรยายลักษณะข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรหรือกลุ่มตัวอย่าง โดยแสดงผลในรูปค่าเฉลี่ย ร้อยละ เป็นต้น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 หาอัตราส่วนคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือและอัตราส่วนประเภททางความหมายทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ชื่อเฉพาะ ความหมายเชิงนามนัย ความหมายเชิงอุปลักษณ์และความหมายผสมโดยหาค่าเฉลี่ยและแสดงผลเป็นค่าร้อยละของแต่ละประเภททางความหมาย

2.2 รวบรวมผลการวิเคราะห์อัตราส่วนของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือและอัตราส่วนประเภททางความหมายทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ ชื่อเฉพาะ ความหมายเชิงนามนัย ความหมายเชิงอุปลักษณ์และความหมายผสมโดยแสดงผลเป็นค่าร้อยละ

บทที่ 4

ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ตามแนววรรณศาสตร์ปรีชา

บทนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายตามแนววรรณศาสตร์ปรีชานั้นได้มีการจำแนกหมวดหมู่ทางความหมาย โดยการนำเอาความหมายมาใช้ในเชิงการเปรียบเทียบกับคำเรียกชื่อสัตว์ต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงระบบความคิด และมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อคำเรียกชื่อสัตว์

ในการศึกษาคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย ผู้วิจัยศึกษาประเภททางความหมาย โดยใช้ทฤษฎีการจัดจำแนกหมวดหมู่ ประเภททางความหมาย การสื่อความหมาย สามารถแบ่งประเภททางความหมายเป็น 4 ประเภท คือ

1. ความหมายชื่อเฉพาะ
2. ความหมายเชิงนามนัย
3. ความหมายเชิงอุปลักษณ์
4. ความหมายผสม

ตาราง 3 แสดงความถี่ของประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายตามแนววรรณศาสตร์ปรีชา

ประเภทความหมาย	ความถี่	ร้อยละ
ความหมายชื่อเฉพาะ	98	49.00
ความหมายเชิงนามนัย	61	30.50
ความหมายเชิงอุปลักษณ์	37	18.50
ความหมายผสม	4	2.00
รวม	200	100

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่าประเภทความหมายชื่อเฉพาะพบการใช้มากที่สุด ร้อยละ 49.00 รองลงมาคือ ความหมายเชิงนามนัย ร้อยละ 30.50 ความหมายเชิงอุปลักษณ์ ร้อยละ 18.50 และความหมายผสม ร้อยละ 2.00 ตามลำดับ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายชื่อเฉพาะ

การศึกษาวิจัยนี้พบการปรากฏคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือประเภทความหมายชื่อเฉพาะ ยกตัวอย่างเช่น 1) ป่าซิว (ปลาซิว) ช่วงลำตัวเล็ก มีเกร็ดเล็ก ๆ รอบตัว 2) หนอน (หนอน) สัตว์ที่มีลำตัวอ่อน นิ่ม ยืดหยุ่น 3) อิเซ้ (จระเข้) ลำตัวยาว แข็ง กินเนื้อเป็นอาหาร 4) กว่าง (กวาง) สัตว์ที่มีลักษณะขนยาวหยาบสีน้ำตาล ขาเล็กยาว 5) แปะ (แพะ) สัตว์ที่มีขาสั้นกว่ากวาง ร้องเสียงแหลมเล็ก 6) หมู (หมู) ลำตัวอ้วน ขาสั้นระหว่างช่วงเข่าลงมาถึงช่วงเท้า 7) ม้า (ม้า) ขามีลักษณะยาว คล่องแคล่ว 8) จักก่า (กิ้งก่า) สัตว์ชนิดหนึ่งหางยาว แมงหางยาว 9) จักกะเหรอ (จิ้งเหลน) ลักษณะหางเรียวยาว เลื้อยตามการเคลื่อนไหว 10) จักปอม (กระปอม) สัตว์ที่คล้ายกับจิ้งเหลน หางสั้นกว่า 11) แมงคอยาว (เป็ด) สัตว์มีปีก คอยาว ชอบว่ายน้ำ 12) งัว (วัว) สัตว์เลี้ยงไว้ใช้งาน มีเขา ตัวใหญ่ 13) ควาย (ควาย) สัตว์ที่ใช้แรงงาน เลี้ยงไว้ไถนา 14) จ้าง (ช้าง) มีงวยาว มีงา ตัวใหญ่ 15) แปะป่า (เลียงผา) เป็นสัตว์ที่มีขนาดขาช่วงข้อเข่าเล็ก 16) แมวหนวดแข็ง (นาก) เป็นสัตว์ที่มีหนวดแข็ง ใช้ดมกลิ่น 17) ไก่ (ไก่) สัตว์ปีก มีหงอนไก่ 18) แมงขายาว (นกยางขาว) แมงขายาว ชอบกินข้าวในทุ่งนา 19) ป่ากระตี (ปลากระตี) ปลาชนิดหนึ่งมีลักษณะตัวเล็กกว่าย่น้ำคล่องแคล่ว 20) งูเหลือม (งูเหลือม) งูที่มีลำตัวใหญ่ล่า ฯลฯ

2. ความหมายเชิงนามนัย

เป็นการกล่าวถึงกระบวนการทางปริชานที่เชื่อมโยงส่วนสองส่วนที่อยู่ใกล้ชิดกันในวงมโนทัศน์เดียวกัน โดยแสดงถึงคุณสมบัติด้านใดด้านหนึ่งที่มีความเด่นชัดเป็นตัวแทนของสิ่ง ๆ นั้นเพื่ออ้างอิงไปยังอีกสิ่งหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันและอยู่ในมโนทัศน์เดียวกัน ซึ่งการสื่อความหมายเชิงนามนัยสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ การสื่อความหมายที่ใช้คุณสมบัติด้านใดด้านหนึ่งที่เด่น และการนำเอาส่วนประกอบที่มีลักษณะเด่นของสิ่งนั้น ๆ มากกล่าวแทนสิ่งนั้น เพื่อขยายความหมาย (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2557, น. 70) ตัวอย่างแสดงดังในตาราง 10

ตาราง 4 แสดงความหมายเชิงนามนัย

คำเรียกชื่อสัตว์ (ภาษาไทยมาตรฐาน)	คำเรียกชื่อสัตว์ (ภาษาไทยถิ่นเหนือ)	ความหมาย
นกขมิ้น	นกเหลือง	ลักษณะของลำตัวนกมีสีเหลือง คล้ายกับขมิ้นซึ่งเป็นพืชชนิดหนึ่ง
ผีเสื้อ	กำแบ้อ	ปีกของผีเสื้อเมื่อกางออกมามีลักษณะกว้างคือเหมือนการกำมือแล้วคลายมือออก
แมลงปอ	อี่บี่	เป็นสัตว์ตัวเล็กที่สามารถขยี้ หรือบี้งนผิวแตกละเอียด

ตาราง 5 แสดงอัตราส่วนการปรากฏคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ในคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายที่แสดงความหมายเชิงนามนัยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ความหมายเชิงนามนัย	จำนวนคำที่ปรากฏ	ร้อยละ
1	กริยาอาการและพฤติกรรม	12	19.70
2	รสชาติ	7	11.50
3	สี	6	9.85
4	สถานที่	5	8.21
5	สภาพผิว	4	6.55
6	ลวดลาย	4	6.55
7	การแข่งขัน	4	6.55
8	ความหลงใหล	3	4.92
9	จำนวน	3	4.92
10	กลิ่น	3	4.92
11	เพศสภาพ	2	3.27
12	ความกลัว	2	3.27
13	เสียง	2	3.27
14	น้ำหนัก	1	1.63
15	รูปทรง	1	1.63
16	อุณหภูมิ	1	1.63
17	วัย	1	1.63
	รวม	61	100

จากตาราง 5 แสดงให้เห็นอัตราการปรากฏความหมายเชิงนามนัยที่แสดงคุณสมบัติด้านต่าง ๆ จากมากที่สุดไปหาน้อยพบว่า คุณสมบัติทางด้านกริยาอาการและพฤติกรรม ปรากฏมากที่สุด ร้อยละ 19.70 รองลงมาคือ รสชาติ ร้อยละ 11.50 สี ร้อยละ 9.85 สถานที่ ร้อยละ 8.21 ตามลำดับ ส่วนสภาพผิว ลวดลาย การแข่งขัน ร้อยละ 6.55 ความหลงใหล จำนวน กลิ่น ร้อยละ 4.92 เพศสภาพ ความกลัว เสียง ร้อยละ 3.27 และน้ำหนัก รูปทรง อุณหภูมิ วัย ร้อยละ 1.63 น้อยที่สุดตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. กริยาอาการและพฤติกรรม

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะอาการ พฤติกรรมของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (1) แมงกุ้นจี้ ความหมายคือด้วงก้นกระดก ลักษณะส่วนท้ายตั้งตรงชูขึ้นฟ้า คำว่า “กุ้น” มากจากคำว่า “ก้น”
- (2) แมงขี้หวาย ความหมายคือแมลงหวี่ ลักษณะอาการในการบินของแมลงหวี่จะมีเสียงดัง ซึ่งเสียงของแมลงหวี่จะคล้ายกับเสียงคนที่กำลังวงแหงหวายนอน
- (3) แมงบ้า ความหมายคือแมลงดา เป็นลักษณะของพฤติกรรมคล้ายกับคนบ้าหรือคนหมดสติ เพราะแมงดามีกลิ่นเหม็นที่คล้ายกับคนสกปรก คนบ้าที่มีกลิ่นตัวแรง
- (4) แมงหมุน ความหมายคือแมลงสามง่าม ลักษณะของหนวดที่เป็นแฉกแยกออกคล้ายกับการหมุนไปมาของกิ่งไม้
- (5) ด้วงโหฮ้อน ความหมายคือด้วงไฟ ส่วนหัวของด้วงไฟเมื่อสัมผัสจะเกิดอาการแพ้แสบเป็นผื่นตามผิวหนัง ร้อน คัน คำว่า “โห” มาจากคำว่า หัว ศีรษะ เป็นต้น
- (6) แมงขี้วอก ความหมายคือลิง ลักษณะพฤติกรรมของลิงจะคล่องแคล่วคล้ายกับคนที่ชอบโกหก ปลิ้นปล้อน คำว่า “ขี้วอก” คือโกหก หลอกลวง เป็นต้น
- (7) ป่าสะเด็ด ความหมายคือปลาหมอ คำว่า “สะเด็ด” เป็นอาการตื่น กระตุกของปลาหมอเมื่อออกมาจากน้ำคล้ายกับเราล้างทำความสะอาดผิวแล้วซับให้แห้ง
- (8) นกขี้หลง ความหมายคือนกกระยาง ลักษณะของการสื่อสาร การบินลงไม่ตรงตำแหน่งคล้ายกับคนหลงทาง ขี้หลงขี้ลืม
- (9) แมงขี้หลับ ความหมายคือปลาทอง มีลักษณะอาการของปลาทองที่ชอบอยู่นิ่ง ๆ เหมือนการนอนหลับ
- (10) ป่าขี้หนัก ความหมายคือปลาหมอ กินอาหารเยอะแล้วถ่ายเยอะ
- (11) แมงตีนเบา ความหมายคือแมว มีลักษณะการเดินหรือเคลื่อนไหวเบา ๆ ซ้ำ ๆ ของแมว

2. รสชาติ

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะรสของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(12) จ๊กฝาด ความหมายคือกระแต มักนำเอาหางไปตากแห้งแล้วนำมาผสมกับว่านหางจระเข้ ซึ่งรสชาติจะฝาด ขม

(13) แมงกั้ม ความหมายคือหนอนรถด่วน เมื่อนำไปทอดและรับประทานรสชาติจะออกเค็มผสมมันของสารอาหารในตัวหนอนรถด่วน คำว่า “กั้ม” คือรสชาติเค็ม

(14) อีเผ็ด ความหมายคือนกเงือก ส่วนของขนนำไปต้มไม่มีรสชาติ มักนำมาทำเป็นยาบำรุงร่างกาย คำว่า “เผ็ด” คือ รสชาติจืดชืด

(15) อีจืด ความหมายคือปลาบึกยักษ์ ส่วนเนื้อที่ติดกับครีบและหางไม่มีรสชาติ จืด

(16) อีกิม ความหมายคือจิ้งจก ลักษณะหางนำไปตากให้แห้งแล้วนำมารับประทานมีรสชาติเค็ม คำว่า “กิม” คือรสชาติเค็ม

(17) ตั้วป่าเลอะป่าเก้อ ความหมายคือแมงมันเพื่อตัวเมีย ลักษณะส่วนลำตัวจะป่องและมีรสชาติเค็ม ๆ มัน ๆ คำว่า “ป่าเลอะป่าเก้อ” ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายหมายถึงรสชาติออกเค็ม ๆ มัน ๆ

(18) ตั้วป่าฟาด ความหมายคือลักษณะลำตัวเมื่อสัมผัสจะคล้ายกับอาหารที่มีรสชาติขม

3. สี

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะสีของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(19) นกตำแดง ความหมายคือนกกะปูด ดวงตาของนกชนิดนี้มีสีแดง ลักษณะคล้ายโรคตาแดง

(20) แมงพู ความหมายคือนกขมพู เป็นนกที่หายาก ตัวเล็ก สีขนสีชมพู ที่เรียกว่า แมงเพราะลักษณะตัวเล็ก

(21) นกเหลือง ความหมายคือนกขมิ้น ลักษณะขนลำตัวมีสีเหลืองคล้ายพืชชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ขมิ้น

(22) แมงแดง ความหมายคือตัวไรชนิดหนึ่งที่มีลักษณะตัวเล็ก ๆ สีแดงส้ม

(23) ตั้วลายขิมมีม ความหมายคืองูลายเสือ ลักษณะลำตัวมีลวดลายสีต่าง ๆ ที่เข้มนำกลัว คำว่า “ขิมมีม” ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายหมายถึงสีดำสนิท ที่เปรียบลวดลายเข้มสนิท

4. สถานที่

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะสถานที่ของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(24) แมงหัวหนอง ความหมายคือแมงดา ชอบอาศัยอยู่ตามต้นไม้ในหนองน้ำ

(25) อีตุ้งดอก ความหมายคือจิ้งหรีดขาว ลักษณะช่วงท้องคล้ายกับลายดอกไม้ในทุ่งสวน

(26) อีผาน้อย ความหมายคือตั๊กแตน ลักษณะชอบอาศัยอยู่ตามทุ่ง หน้าผาตามยอดเขา

(27) แมงแขวนตุ้ง ความหมายคือด้วงอ้อย ลักษณะการบิน เคลื่อนไหวจะชอบอยู่ในสถานที่โล่ง เช่นทุ่งนา ในป่า คำว่า “ตุ้ง” หมายถึงทุ่งนา ทุ่งหญ้าในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงราย

(28) แมงปากเหว ความหมายคือปลวกหัวแข็ง ลักษณะของปากที่ใหญ่ที่ขอบกัดของแข็งโดยเฉพาะไม้เปรียบกับความลึกของเหว

5. สภาพผิว

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะสภาพผิวของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(29) แมงตาก ความหมายคือเห็บ ส่วนของท้องที่เต็มไปด้วยเลือด คล้ายกับผิวหนังของคนที่ด้าน กระด้าง

(30) อีปี้ ความหมายคือแมลงปอ คำว่า “ปี้” คือละเอียด ปั้นปี้ เป็นลักษณะการกระทำโดยใช้มือขยี้ จนผิวแตกละเอียด ซึ่งคล้ายกับลักษณะรูปร่างอันบอบบาง ผิวแห้งกรอบ

(31) ป่าหนังด้าน ความหมายคือปลาบึก หนังของปลาบึกคล้ายกับผิวหนังที่หยาบด้าน กระด้าง

(32) แมงก้นตาก ความหมายคือเหา ลักษณะหางหรือส่วนท้ายของเหาคคล้ายกับแมลงที่มีก้นแหลมผิวดำตากไม่เนียน

6. ลวดลาย

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะลวดลายของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(33) แมงพ้อย ความหมายคือแมงมุมขนลาย ลักษณะลำตัวมีขนเยอะทำให้ดูแล้วไม่เรียบร้อย รกรุงรัง สกปรก คำว่า “พ้อย” ในภาษาไทยถิ่นเหนือ หมายถึง ลาย รกรุงรัง สกปรก

(34) แมงต่าง ความหมายคือลาตัวเมีย ลักษณะขนและหางเป็นรอบลายต่างไม่เรียบร้อย

(35) อีเหลี่ยมพ้อย ความหมายคือกระรอก ลักษณะหูเล็ก ๆ เป็นรูปสามเหลี่ยมมีลวดลายสวยงามของขนสลับกันไปมา

(36) ป่าต่าง ความหมายคือปลาตุ๊กตา ลักษณะลำตัวลายต่าง

7. การแข่งขัน

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะการแข่งขันของสัตว์แต่ละชนิดที่พบ และนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(37) ป่าชัย ความหมายคือปลาปักเป้า ลักษณะลำตัวจะพองใหญ่เมื่อเจอกับสิ่งที่มารบกวน เพื่อเป็นการแข่งขันต่อสู้ในการป้องกันตัวเอง

(38) แมงแป้ ความหมายคือแมงเฒ่า คำว่า “แป้” มาจากคำว่า “แพ้” ลักษณะปีกจะร่วงหล่นเมื่อตกลงพื้นหรือเมื่อเจอแมลงอื่นสัมผัส

(39) ตัวชัย ความหมายคือแมลงทับ ลักษณะของปีกสามารถพับหรือปิดบังสิ่งเล็ก ๆ เพื่อต่อสู้และปกป้องร่างกาย

(40) แมงว่อง ความหมายคือตัวเงินตัวทอง ลักษณะการเคลื่อนไหวคล่องแคล่ว เร็วเมื่อเจอกับศัตรูที่เข้ามาใกล้ คำว่า “ว่อง” หมายถึงว่องไว คล่องแคล่ว

8. ความหลงใหล

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะความหลงใหล พิสมัย ความเสนาหาแต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(41) แมงอีตำฮัก ความหมายคือกระต่าย ขนสีขาวน่ารักเหมือนตุ๊กตา

(42) จ๊กม๊ก ความหมายคือแมลงวันหัวเขียวปีกแข็ง ชอบบินตอมอาหารหรือของอร่อย คำว่า “ม๊ก” ในภาษาไทยถิ่นเหนือหมายถึงชอบ

(43) นกเอ้อย ความหมายคือนกเอี้ยง เสียงดังน่ารัก คำว่า “เอ้อย” หมายถึงชอบพอประทับใจ

9. จำนวน

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะจำนวนที่เกี่ยวกับสัตว์แต่ละชนิดที่พบ และนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(44) นกก่าเดียว ความหมายคือนกแก้ว มีลักษณะการส่งเสียงร้องออกมาทีละคำ เพื่อใช้สื่อสารหรือเลียนแบบเสียงคน

(45) นกหัวพวง ความหมายคือนกหัวขวาน ลักษณะหัวจะมีรอยหยักและขึ้นเนื้อที่หงอกออกมาซึ่งคล้ายกับมีหัวติดกันมากกว่าสองหัวหรือมีลักษณะเป็นพวง

(46) แมงแสนต้น ความหมายคือกิ้งกือ ลักษณะมีเท้าเยอะเปรียบเหมือนจำนวนหลักแสนของเท้าที่ใช้ในการเคลื่อนไหว

นอกจากนี้ยังพบว่า คำเรียกชื่อสัตว์คำว่า “แมงแสนต้น” หรือกิ้งกือ นอกจากจะให้ความหมายเชิงนามนัยที่แสดงจำนวนของเท้าแล้ว ยังให้ความหมายถึงสัญลักษณ์ของพระเจ้า ที่คำว่าแสน หมายถึง ขนหรือเส้นขนบนร่างกายของพระเจ้า ตามมโนทัศน์ความหมายเปรียบเทียบในมุมมอง

ความคิดของผู้ใช้ภาษาที่มาจากคำว่า แสนยานุภาพ ผู้ทรงอิทธิฤทธิ์ ผู้มีอำนาจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) และงานวิจัยนี้พบว่าสามารถอธิบายองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องคุณค่าทางวัฒนธรรม ความเป็นอัตลักษณ์ของรูปภาพที่สะท้อนระบบความคิด ความหมายของรูปภาพไทยถิ่นเหนือ ค่านิยมแนวคิดของสังคมและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นที่ในอดีตมีการใช้สัตว์เพื่อเป็นยานพาหนะในการเดินทาง การนำสิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาปรับประยุกต์ใช้ตามแบบฉบับของวิถีคนพื้นบ้าน รวมทั้งวัฒนธรรมที่หล่อหลอมให้คนในท้องถิ่นรู้จักการอนุรักษ์ภาษาถิ่นและเห็นคุณค่าของภาษาถิ่นของตนเอง ซึ่งนับเป็นภาพลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษ ธรรมชาติ แนวคิดดั้งเดิมที่หมายถึงการอนุรักษ์ ส่งเสริมและพัฒนาให้เห็นคุณค่าของภาษาถิ่น อีกทั้งยังเป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นใหม่ไม่ลืมภาษาถิ่นของตนเอง

10. กลิ่น

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะกลิ่นของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(47) จี๊ดหอม ความหมายคือแมลงเต่าทอง เมื่อมีการปล่อยน้ำลายหรือปล่อยน้ำออกมาจากร่างกายจะมีกลิ่นหอม

(48) แมงตัวเหม็น ความหมายคือแมงกระแทก ส่วนหัวมีกลิ่นเหม็นเน่าคล้ายของสกปรก หมดอายุ

(49) ตัวหอม ความหมายคือแมลงทับ ลักษณะลำตัวมีกลิ่นหอมเมื่อเราสัมผัสและรวมทั้งปีก

11. เพศสภาพ

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะเพศสภาพของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(50) แมงแม่ขาว ความหมายคือนกกกระทา ลักษณะรูปร่างเล็กและไข่ของนกกกระทา มีลักษณะสีขาวหม่นปนดำต่าง ซึ่งเปรียบกับเพศหญิงที่มีรูปร่างเล็ก ผิวขาว

(51) แมงจ๊กอีนาง ความหมายคือไก่ฟ้า เนื่องจากลักษณะของลำตัว รูปร่างและความสวยงามของไก่ฟ้าคล้ายกับเพศหญิง ที่ดูแลความสวยงาม มีความจริงจกร้าน คำว่า “อีนาง” คือชื่อเรียกผู้หญิง

12. ความกลัว

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะความกลัวของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(52) แมงน่ากลัว ความหมายคือเหยี่ยว มีลักษณะหน้าตารูปร่าง ความดุร้าย

(53) นกนาลู๊ ความหมายคือนกกาสา ที่มีผิวหน้าขรุขระ น่าเกลียดน่ากลัว คำว่า “ลู๊” คือกลัว

13. เสียง

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะเสียงของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(54) ป่าวังเวง ความหมายคือปลากด มีลักษณะการว่ายน้ำหรือเคลื่อนไหวแบบซ้า ๆ ในที่เงียบ ๆ ไม่ชอบอยู่กับปลาตัวอื่น ๆ

(55) ป่าแซบ ความหมายคือปลานิลดำ มีลักษณะการเคลื่อนไหว การหายใจแบบเงียบ ๆ ไม่มีเสียงร้อง

14. น้ำหนัก

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะน้ำหนัก ความหนัก-เบาขนาดของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(56) ป่าโหลงเหลง ความหมายคือปลาสร้อยชนิดหนึ่งที่เหงือกใหญ่เป็นโพรงไม่มีอะไรอยู่ข้างใน

15. รูปทรง

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะรูปทรงของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ ดังนี้

(57) แมงบุด ความหมายคือตัวหนอนชนิดหนึ่งที่รูปร่างบุดเบี้ยว ไม่ปกติ น่ากลัว

16. อุณภูมิ

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ดังนี้

(58) มดส้ม/มดส้ม ความหมายคือลักษณะลำตัวคล้ายเปลวไฟที่มีสีแดง ความร้อน

17. วัย

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับวัยของสัตว์ ดังนี้

(59) นกละอ่อน ความหมายคือนกแลตัวเมียเล็ก ลักษณะของนกแลตัวเล็ก น่ารักส่งเสียงร้องเจื้อยแจ้วคล้ายกับเด็กน้อยผู้หญิง คำว่า “ละอ่อน” คือเด็กเล็ก ๆ ทารก

3. ความหมายเชิงอุปลักษณ์

ความหมายเชิงอุปลักษณ์เป็นมโนทัศน์หรือแนวความคิดที่สะท้อนระบบความคิดของคนในสังคมผ่านการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน โดยที่มนุษย์ไม่รู้ตัวว่าภาษาที่ใช้เป็นการเปรียบเทียบที่มีมุมมองต่อรูปภาพภายใต้กรอบทางสังคมและวัฒนธรรมจึงทำให้เข้าใจว่าอุปลักษณ์กับรูปภาพอื่น ๆ

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การทำให้เข้าใจรูปภาษาที่เป็นนามธรรมด้วยการนำไปใช้เปรียบเทียบกับรูปภาษาที่เป็นรูปธรรม เพื่อช่วยให้ผู้คนเข้าใจความหมายได้ดียิ่งขึ้น ยกตัวอย่างในคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ เช่น มดส้ม/มดส้ม (มดไฟ) เป็นสัตว์ที่มีลักษณะผิวสีส้มแดงเหมือนไฟที่มีสีแดง และเนื่องจากมดไฟเป็นสัตว์ที่มีขนาดเล็กจึงเปรียบเทียบกับสีของเปลวไฟ ความร้อน และสัตว์ชนิดนี้พบทั่วไปในประเทศไทยและคนไทยในจังหวัดเชียงรายจึงนำคำว่า มดไฟ มาตั้งเป็นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ เพื่อสื่อความหมายถึงสัตว์ชนิดนี้

จากผลการวิเคราะห์ความหมายเชิงอุปลักษณ์ แสดงให้เห็นถึงความถี่ของการปรากฏคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายในแต่ละด้านตามคุณสมบัติของความหมายเชิงอุปลักษณ์ ดังตาราง 6 นี้

ตาราง 6 แสดงอัตราส่วนการปรากฏคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายที่แสดงความหมายเชิงอุปลักษณ์โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย

ลำดับ	ความหมายเชิงอุปลักษณ์	จำนวนคำที่ปรากฏ	ร้อยละ
1	สิ่งของ	24	64.87
2	โรค	8	21.63
3	พฤติกรรม กิริยาอาการของคนหรือสัตว์	2	5.40
4	พืช	2	5.40
5	ญาติ สิ่งที่ต้องหรือสัมผัสไม่ได้	1	2.70
	รวม	37	100

จากตาราง 6 แสดงให้เห็นว่าคุณสมบัติด้านต่าง ๆ ของความหมายเชิงอุปลักษณ์ สิ่งของมากที่สุด ร้อยละ 64.87 รองลงมาคือ โรค ร้อยละ 21.63 พฤติกรรม กิริยาอาการของคนหรือสัตว์ และ พืช ปรากฏเท่ากัน ร้อยละ 5.40 และญาติ สิ่งที่ต้องหรือสัมผัสไม่ได้ ร้อยละ 2.70 น้อยที่สุดตามลำดับ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. สิ่งของ

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะที่คล้ายกับวัตถุสิ่งของ วัตถุสิ่งของ เช่น ธนู หม้อ ร่ม ไม้แขวนเสื้อ เป็นต้น ดังตัวอย่าง ป่าสำลี (ปลาบู่) อีบั้ง (ค่างขาว) แหลมอีหม้อ (มดดำ) ลูกกุ่มพญาอินทร์ (ตัวงตัวอ่อนในดิน) แมงลายเสื้อ (ตัวต่อหัวเสื้อ) แมงขาหยั่ง (เพลี้ยหอย) แมงผ้าลาย (ผึ้งหลวง) อีเสื้อปุด (ผีเสื้อยักษ์) แมงเหือนไฟ (แมลงวันหัวหนา) ตัวฟ้าพัน

(แมลงปอปีกแข็ง) นกหัวเตี้ย (นกกาเหว่า) แมงจ๋อนเขียว (แมลงวันหัวบุบ) แมงจ๋อนแดง (แมลงวันก้นขน) นกสบู (นกเป็ด) อีปากดำ (นกเขาพม่า) แมงตะไบบัด (นกเขาไฟ) ตัวโยผ้า (ตัวไหม) ตัวผ้าจี (ตัวไรไก่) อีก๊อบ (นกเงือก) อีสุนผ้า (ดักแด้) แมงอีแหลมถั่ว (นกยางควาย) จ๊กโกมเขียว (แมลงทับปีกแข็ง) จ๊กสีข้าว (นกเปลือกไม้) และแมงเตาถ่าน (ตัวอ่อนด้วงไฟ) เป็นต้น ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) อีบึง ความหมายคือปีกของค้างคาวมีลักษณะเหมือนร่ม/ผ้าหรือไม้แขวนเสื้อที่กางออก เพื่อสามารถตากสิ่งของได้

(2) แหลมอีหม้อ ความหมายคือมีลักษณะหางหรือช่วงท้ายของมดดำเหมือนหม้อที่ใช้แล้ว ก้นของหม้อจะมีสีดำ

(3) ลูกกุ้งพญาอินทรี ความหมายคือเมื่อด้วงเกิดการหดตัวหรือมีวันลักษณะรูปของด้วงเปรียบเหมือนลูกธนูที่ชี้ยิงต่อสู่คล้ายกับความเร็วของนกพญาอินทรี

(7) อีเสื้อปูด ความหมายคือผีเสื้อยักษ์ ลักษณะของปีกที่กางออกและมีลวดลายคล้ายเสื้ออย่างที่ใส่ปู ซึ่งเสื้อยังมีลวดลายสีสันทคล้ายกับปีกของผีเสื้อยักษ์

(8) แมงเหือนไฟ ความหมายคือแมลงวันหัวหนา เนื่องจากลักษณะพฤติกรรมของแมลงวันหัวหนาจะชอบมาตอมและวนเวียนกับอาหาร ชอบอาศัยอยู่ในห้องครัว คำว่า “เหือนไฟ” คือห้องครัว ห้องทำอาหาร เป็นต้น

(9) ตัวฟ้าฟัน ความหมายคือแมลงปอปีกแข็ง ลักษณะของปีกที่แข็งคล้ายกับมีดที่มีความแหลมคม คำว่า “ฟ้าฟัน” คืออุปกรณ์ที่ใช้ตัด เช่น มีดใช้ฟัน ฟัน ฉือน เป็นต้น

(10) อีสุนผ้า ความหมายคือดักแด้ ลักษณะของการฝึกตัวอ่อนคล้ายกับถุงผ้าที่ห่อของ

(11) จ๊กโกมเขียว ความหมายคือแมลงทับปีกแข็ง ลักษณะของปีกและความโค้งงอของลำตัวคล้ายกับโคมไฟ ด้วยลักษณะของแมลงทับปีกแข็งมีสีเขียว จึงเปรียบกับโคมไฟสีเขียว

(12) ป่าสำลี ความหมายคือปลานู๋ ส่วนเนื้อของปลานู๋มีความนุ่มคล้ายผิวที่เนียนและสำลีที่นุ่ม

(13) จ๊กสีข้าว ความหมายคือนกเปลือกไม้ ลักษณะของปากนกจะคล้ายกับเครื่องสีข้าวที่บดข้าว ซึ่งนกเปลือกไม้เป็นนกที่อาศัยอยู่ในโพรงเปลือกไม้และลักษณะการจิกคล้ายกับลักษณะเครื่องสีข้าว

2. โรค

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะโรคของสัตว์ เช่น ไข้พิษ ไข้หวัด เป็นต้น ดังตัวอย่าง ป่าไข้เปีย (ปลาตุกรัสเซีย) ป่าไข้เมื่อย (ปลาชีวาขาว) อีออนซอน (นกยูง) แมงเจือโรค (นกพิราบ) แมงเมา (แมงมูมย์ดำ) ป่าแก้ว (ปลาหางนกยูง) ป่าทับทิม (ปลาทับทิม) และตัวขี้ลู้ต้อ (นกกระจอก) เป็นต้น ดังนี้

(14) ปาไข้เบื่อ ความหมายคือปลาตุกรัสเซีย โดยช่วงลำตัวจะมีครีบยาวเวลาโดนที่มักจะทำให้เกิดอาการข้างเคียงบางคนเป็นไข้สูง เบื่ออาหาร อาเจียน

(15) ปาไข้เมื่อย ความหมายคือปลาชิวขาว ลักษณะลำตัวจะอ่อนเหมือนคนป่วยที่เมื่อยล้าเป็นไข้ ไม่มีแรงในการว่ายน้ำ

(16) อีล้ำ ความหมายคือนกยูง ลักษณะอาการที่เมื่อยล้าเหมือนจะป่วย ไม่ชอบเคลื่อนไหวมาก

(17) แมงเจ็โรค ความหมายคือนกพิราบ เนื่องจากนกชนิดนี้มีเชื้อโรคเยอะและบางคนสัมผัสจะเกิดอาการแพ้ ไม่สบาย เช่น คั้น เป็นผื่นขึ้น เพราะขนและฝุ่นที่อยู่ตามร่างกาย

(18) แมงเมา ความหมายคือแมงมุกยักษ์ดำ ลักษณะของลำตัวอ้วนดำ การเคลื่อนไหวคล้ายกับวงเวียนศรชะ อาทิ แมคลิ้น เมารถ เป็นต้น

(19) ป่าเก้า ความหมายคือปลาหางนกยูง ลักษณะของหางปลาก็ดมีสรรพคุณบรรเทาอาการโรคเก๊า ปวดข้อกระดูก โดยมีความเชื่อในเรื่องยาอายุรกรรม ความสวยงามของหางจะช่วยบรรเทาอาการปวดได้

(20) ป่าทับทิม ความหมายคือปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งในวงศ์ปลาหมอสี มีสีตามลำตัว นิยมนำมาทำแกงมาตากแดด เพื่อใช้ต้มดื่มรักษาร้อนใน

(21) ตัวขี้ลู้ต้อง ความหมายคือนกกระจอก ด้วยลักษณะการบินและความคล่องตัวของนกกระจอก ประกอบกับนกกระจอกชอบถ่ายอุจจาระเลอะเทอะ คล้ายกับอาการของคนท้องเสีย คำว่า “ลู้ต้อง” คือปวดท้อง ท้องเสีย เป็นต้น

3. พฤติกรรม กิริยาอาการของคนหรือสัตว์

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของพฤติกรรม กิริยาอาการของคนหรือสัตว์ เช่น คลิ้นใส่อาเจียน เป็นต้น ดังตัวอย่าง แมงโคฮ้ำก (แมงแกง) เป็นต้น ดังนี้

(22) แมงโคฮ้ำก ความหมายคือลักษณะของหัวของแมงแกงคล้ายพฤติกรรมอาการเหมือนคนอาเจียน เพราะมีกลิ่นเหม็น

(23) นกย่าง ความหมายคือลักษณะช่วงขาในการเคลื่อนไหวคล้ายการเดินอย่างช้าและมีจังหวะ

4. ฟิช

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของฟิช ดังนี้

(24) แมงบ่าป้าว ความหมายคือลักษณะลำตัวช่วงท้ายคล้ายลูกมะพร้าว

(25) นกเผือก ความหมายคือนกทรงหัวจุก เนื่องจากลักษณะลำตัว ขนสีขาวจึงนำมาเปรียบเทียบกับเผือก ฟิชชนิดหนึ่งที่ไม่มีสี

5. ญาติ สิ่งที่ต้องหรือสัมผัสไม่ได้

คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของญาติสิ่งที่จะต้องหรือสัมผัสไม่ได้ ดังนี้

(26) นกผีบ้า (นกแสก) ความหมายคือลักษณะรูปร่างหน้าตาคล้ายผี น่ากลัว

4. ความหมายผสม

เป็นความหมายทับซ้อนที่ปรากฏในคำเรียกชื่อสัตว์ทั้งสองความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีต้นแบบ การจัดหมวดหมู่ความหมายของ Givón (2001) สามารถแสดงความหมายได้ทั้งสองความหมาย คือ ความหมายที่เป็นทั้ง อุปลักษณ์+นามนัย และ นามนัย+อุปลักษณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

อุปลักษณ์+นามนัย และ นามนัย+อุปลักษณ์

1) แมงแกงปู ความหมายคือเต่าทอง ลักษณะลำตัวและกลิ่นของตัวเต่าทองตัวผู้จะมีกลิ่นฉุนกว่าตัวเมีย กลิ่นคล้ายอาหารประเภทซूप น้ำแกงที่มีส่วนผสมของปลาร้า กะปิ กลิ่นคาว

คำว่า “แกง” หมายถึง น้ำแกงหรือซूपที่มีส่วนผสมของปลาร้า กะปิ น้ำปลา ซึ่งเป็นการแสดงถึงความหมายเชิงอุปลักษณ์

คำว่า “ปู” หมายถึง คุณสมบัติที่แสดงเพศตัวผู้ โดยลำตัวมีกลิ่นฉุนกว่าตัวเมีย ซึ่งเป็นการแสดงถึงความหมายเชิงนามนัย

2) แมงทีแอะ ความหมายคือนกอีมู เนื่องจากนกอีมูเป็นนกที่หายากชนิดหนึ่ง ลักษณะของอวัยวะเพศที่เล็กของนกชนิดนี้มีน้ำไหลออกมาและเป็นเพศเมียคล้ายกับอวัยวะเพศหญิงที่เปียก

คำว่า “ที” หมายถึง คุณสมบัติที่แสดงถึงอวัยวะเพศของสัตว์เพศเมีย ที่แสดงถึงความหมายเชิงนามนัย

คำว่า “แอะ” หมายถึง เฉอะแฉะ เปียก คล้ายน้ำตก ซึ่งแสดงถึงความหมายเชิงอุปลักษณ์

3) แมงแม่ขาว ความหมายคือนกกระทา ลักษณะรูปร่างเล็กและไข่ของนกกระทามีลักษณะสีขาวหม่นปนดำต่าง ซึ่งเปรียบกับเพศหญิงที่มีรูปร่างเล็ก ผิวขาว

คำว่า “แม่” หมายถึง การบอกเพศสภาพ เพศหญิง ซึ่งแสดงถึงความหมายเชิงนามนัย

คำว่า “ขาว” หมายถึง ผิวสีขาว ซึ่งแสดงถึงความหมายเชิงอุปลักษณ์

4) มดคันไฟ (มดแดง) เมื่อโดนกัดจะมีอาการคันเป็นผื่นแดงคล้ายกับไฟที่มีลักษณะสีแดง ความร้อน

คำว่า “คัน” หมายถึงการแสดงอาการคัน เกา เป็นคุณสมบัติเด่นที่แสดงถึงความหมายเชิงนามนัย

คำว่า “ไฟ” หมายถึง การเปรียบเทียบแดงหรืออาการที่ผิวมีผื่นสีแดงที่เกิดขึ้นคล้ายเปลวไฟ หรือไฟที่หมายถึงความร้อน เป็นการแสดงถึงความหมายเชิงอุปลักษณ์

ความหมายชื่อเฉพาะ ปรากฏมากกว่าความหมายเชิงนามนัย ความหมายเชิงอุปลักษณ์ และความหมายผสม (อุปลักษณ์+นามนัย และ นามนัย+อุปลักษณ์) ถึงร้อยละ 50.50 และเป็นการปรากฏมากที่สุดเมื่อเทียบกับทั้งสามประเภททางความหมาย

ความหมายเชิงนามนัย ร้อยละ 29.50 ปรากฏอัตราคุณสมบัติเด่นด้านต่าง ๆ จำนวน 17 ด้าน คือ คุณสมบัติทางด้านกริยาอาการและพฤติกรรม ปรากฏมากที่สุดถึงร้อยละ 18.65 รองลงมาคือ รสชาติ ร้อยละ 11.86 สี สถานที่ ปรากฏอัตราเท่ากัน ร้อยละ 8.47 ตามลำดับ ส่วนสภาพผิว ลวดลาย การแข่งขัน ร้อยละ 6.77 ความหลงใหล จำนวน กลิ่น ร้อยละ 5.10 เพศสภาพ ความกลัว เสียง ร้อยละ 3.38 และน้ำหนัก รูปทรง อุณหภูมิ วัย ร้อยละ 1.70 น้อยที่สุด

ความหมายเชิงอุปลักษณ์ ร้อยละ 18.00 ปรากฏอัตราคุณสมบัติด้านต่าง ๆ จำนวน 7 ด้าน คือ ด้านเครื่องใช้ไม้สอยมากที่สุด ร้อยละ 63.89 รองลงมาคือ โรค ร้อยละ 19.44 พฤติกรรม กริยาอาการของคนหรือสัตว์ ร้อยละ 5.55 และ พิษ ญาติ สิ่งที่ต้องหรือสัมผัสไม่ได้ สภาพผิวและ สี ร้อยละ 2.78 น้อยที่สุด

ความหมายผสม ร้อยละ 2.00 ปรากฏการแบ่งกลุ่มทางความหมาย คือ อุปลักษณ์+นามนัย และ นามนัย+อุปลักษณ์ ซึ่งปรากฏน้อยที่สุด

อย่างไรก็ตามความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือไม่ว่าจะเป็นความหมายเชิงนามนัย และความหมายเชิงอุปลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการสื่อความหมายของผู้บอกภาษาด้วยระบบความคิดที่สะท้อนด้านมโนทัศน์จากประสบการณ์ วัฒนธรรม ค่านิยม สังคม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ แล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงการใช้ภาษาไทยถิ่นที่มีความซับซ้อนในระบบความคิดของผู้บอกภาษา ซึ่งรายละเอียดประเด็นสำคัญจะนำเสนอในส่วนบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5

มโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ในบทนี้ ผู้วิจัยกล่าวถึงการวิเคราะห์มโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย จากรูปภาษาที่เป็นอุปักษ์ณ์ที่เกิดจากกระบวนการถ่ายโยงความหมายระหว่างวงความหมายต้นทางไปยังวงความหมายปลายทาง ซึ่ง Lakoff (1987) ได้แบ่งความสัมพันธ์ของการถ่ายโยงความหมายออกเป็น 2 แบบ คือ การถ่ายโยงความหมายแบบ “หนึ่งต่อหนึ่ง” ระหว่างองค์ประกอบของสิ่งหนึ่งในวงความหมายต้นทางและองค์ประกอบของสิ่งหนึ่งในวงความหมายปลายทาง และการถ่ายโยงความหมายแบบความสัมพันธ์ระหว่างสภาวะต่าง ๆ ภายในวงความหมายเดียวกันก่อนแล้วจึงถ่ายโยงไปสู่อีกวงความหมายหนึ่งในลักษณะของธรรมชาติของสิ่งหนึ่งไปเป็นธรรมชาติของอีกสิ่งหนึ่ง และ Lakoff & Johnson (1980) ได้กล่าวถึงอุปักษ์ณ์ยังเป็นตัวแทนของการอธิบายเรื่องระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้อย่างเป็นระบบ

และการวิเคราะห์คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ พบว่ามโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ แบ่งประเด็นสำคัญออกเป็น 2 ประเด็น คือ อุปักษ์ณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ และการจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้าน (Folk Taxonomy) ดังที่จะกล่าวต่อไปนี้

1. อุปักษ์ณ์เชิงมโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ผลการศึกษา พบว่าผู้บอกภาษามีมโนทัศน์จากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ 8 มโนทัศน์ ได้แก่

- 1.1 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอวัยวะ
- 1.2 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นพืช
- 1.3 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นการเคลื่อนไหว
- 1.4 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นสิ่งของ
- 1.5 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอาหาร
- 1.6 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นความเชื่อ
- 1.7 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นธรรมชาติ
- 1.8 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นโรค

มีรายละเอียดดังนี้

1.1 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอวัยวะ

อวัยวะ หมายถึง ชิ้น ส่วน ส่วนของร่างกาย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มนทัศน์อวัยวะ หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของอวัยวะไม่ว่าจะเป็นส่วนต่าง ๆ ในร่างกายมนุษย์ เช่น คอ ก้น เท้า หัว ลำตัว ขา แขน หาง หัวไหล่

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณอวัยวะ” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะร่างกาย ส่วนของร่างกายและสีของอวัยวะร่างกาย ความผิดปกติของอวัยวะในร่างกาย ลักษณะของอวัยวะในร่างกาย ซึ่งเกิดจากการแสดงออกทางรูปร่างอวัยวะของสัตว์ ดังนั้นเมื่อผู้บอกภาษาใช้คำเรียกชื่อสัตว์ และต้องการถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกออกมาจึงเกิดการโยงความสัมพันธ์ระหว่างอวัยวะหรือส่วนของร่างกายกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสัตว์ เพื่อแสดงถึงคำเรียกชื่อสัตว์นั้น เพราะฉะนั้นจึงทำให้เห็นได้ว่ามนทัศน์จากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือกับอุปลักษณอวัยวะสอดคล้องและสัมพันธ์กันอันแสดงให้เห็นมนทัศน์ของผู้บอกภาษาว่าคำเรียกชื่อสัตว์เป็นอวัยวะ

1.2 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นพืช

พืช หมายถึง สิ่งมีชีวิตที่โดยทั่วไปสร้างอาหารเองโดยการสังเคราะห์แสง เมล็ดพันธุ์ไม่สิ่งที่จะเป็นพันธุ์ต่อไป พืชพันธุ์ก็ใช้; พรรณไม้ที่งอกอยู่ตามที่ต่าง ๆ พืชพรรณก็ใช้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มนทัศน์พืช หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของพืช

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณพืช” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึงผู้บอกภาษาได้นำเอาประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมมาช่วยอธิบายทางความหมายเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการใช้ภาษามากขึ้น มนทัศน์พืชถือว่าเป็นองค์ความรู้หรือประสบการณ์พื้นฐานของผู้บอกภาษา ดังนั้น เมื่อเรียกชื่อสัตว์จึงมีการโยงความสัมพันธ์ระหว่าง พืช กับ สัตว์ เพื่อนำมาใช้ในการอธิบายและสร้างความเข้าใจทางภาษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น มะพร้าวและเผือก คือการนำเอามะพร้าวมาเปรียบกับลักษณะของสัตว์ที่สูง ยาว กลิ่นหอม และสัตว์ประเภทนี้มีลักษณะชอบเกาะอยู่ตามต้นไม้ โดยไม่ทำประโยชน์อะไรเพื่อตอบแทนธรรมชาติ นอกจากนี้ผู้บอกภาษาได้โยงความสัมพันธ์ของพืชที่มีการผลิบานเหมือนดอกไม้ โดยการนำการผลิดอกออกผลของต้นไม้มาเปรียบกับลักษณะขนาดและการเกิดของสัตว์ที่กำลังเข้าสู่ช่วงเจริญเติบโต

1.3 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหว หมายถึง ขยับ ไหวตัว ไม่อยู่นิ่ง ไม่คงที่ แสดงกิริยาหรือปฏิกริยาอย่างใดอย่างหนึ่งหรือเคลื่อนไหว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มโนทัศน์การเคลื่อนไหว หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของการเคลื่อนไหว

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณะการเคลื่อนไหว” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้บอกภาษา โดยมโนทัศน์การเคลื่อนไหวจะมีลักษณะการปรากฏ เคลื่อนที่ไปมา ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากเหตุการณ์ ประสบการณ์ที่ผ่านมาที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคลที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวของสภาพร่างกาย จิตใจ อารมณ์และความรู้สึก โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ การได้ยิน การได้กลิ่น การสัมผัส การรู้สึกถึงการเคลื่อนไหวและการรับรู้รส เช่น การนอน การเดิน ซึ่งอยู่ในระบบความคิดของผู้บอกภาษา จะสังเกตได้ว่าลักษณะการเคลื่อนไหว หรือการเคลื่อนที่เป็นคุณสมบัติและลักษณะของการเคลื่อนไหวที่ผู้บอกภาษาเข้าใจและเกิดการเรียนรู้มาจากประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวข้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่าผู้บอกภาษามีมโนทัศน์เกี่ยวกับคำเรียกชื่อสัตว์กับการเคลื่อนไหวเป็นสัตว์ที่สามารถแสดงความหมายอุปลักษณะได้

1.4 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นสิ่งของ

สิ่งของ หมายถึง วัตถุต่าง ๆ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มโนทัศน์สิ่งของ หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของสิ่งของ

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณะสิ่งของ” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึงผู้บอกภาษาที่มีการโยงความหมายระหว่างสิ่งของและคำเรียกชื่อสัตว์ ที่แสดงถึงการใช้มือจับ ถือ หรือยึดสิ่งของเอาไว้ การนำเอาอุปกรณ์ต่าง ๆ มาโยงความสัมพันธ์ของสิ่งของและคำเรียกชื่อสัตว์ ซึ่งถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกระหว่างการใช้สิ่งของต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น ผ้า โต๊ะ หอง ธนู หม้อ กาน้ำ กำไล แวนตา ร่ม กระดุม ไม้แขวนเสื้อ เครื่องคิดเลข พัดลม ไม้จิ้มฟัน และมโนทัศน์จากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่สะท้อนเป็นอุปลักษณะสิ่งของ ผู้บอกภาษาได้นำเอาประสบการณ์ในการใช้สิ่งของ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่คุ้นเคยที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือที่ได้จากสิ่งแวดล้อมและอุปกรณ์ต่าง ๆ หรือวัตถุสิ่งของมีคุณสมบัติที่สอดคล้องกับคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ผู้บอกจึงเลือกใช้รูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของเพื่อแสดงถึงคำเรียกชื่อสัตว์ จึงจะสามารถทำให้เห็นได้ว่าคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือกับสิ่งของสอดคล้องและสัมพันธ์กันอันแสดงให้เห็นถึงมโนทัศน์ของผู้บอกภาษาว่าคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นอุปลักษณะสิ่งของ

1.5 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอาหาร

อาหาร หมายถึง ของกิน เครื่องค้ำจุนชีวิต เครื่องหล่อเลี้ยงชีวิต (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มนทัศน์อาหาร หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของอาหาร

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณอาหาร” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึงผู้บอกภาษาต้องการถ่ายทอดความคิดและความรู้สึกจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์จึงโยงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพของอาหารไปยังสภาพของสัตว์และมีการใช้ภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับสภาพของอาหารที่บูดเน่า มีกลิ่นหอม หรือประเภทของอาหารต่าง ๆ เช่น อาหารคาว อาหารหวาน อาหารเค็ม ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาข้างต้นเกี่ยวกับมนทัศน์อาหารที่ปรากฏจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจะเห็นได้ว่า ผู้บอกภาษานำเอาประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพของอาหารมาใช้เป็นอุปลักษณแสดงคำเรียกชื่อสัตว์ โดยการนำเอาสภาพของอาหารที่มีการเปลี่ยนแปลงจากอาหารที่เสีย บูดเน่า หรืออาหารที่มีกลิ่นหอมไปจนถึงประเภทของอาหารต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือได้เป็นอย่างดี

1.6 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง เห็นตามด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มนทัศน์ความเชื่อ หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของความเชื่อต่าง ๆ สิ่งเหนือความเป็นจริงตามธรรมชาติ

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณความเชื่อ” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึงผู้บอกภาษาได้นำเอาประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางสังคมและวัฒนธรรมที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมมาช่วยอธิบายทางความหมายกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ความเป็นจริงและความเชื่อต่าง ๆ ที่มีในสมัยบรรพบุรุษแล้วถูกถ่ายทอดสู่รุ่นลูกหลาน เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อการใช้ภาษามากขึ้น มนทัศน์ความเชื่อถือว่าเป็นประสบการณ์พื้นฐานที่ผู้บอกภาษาค้นเคยและด้วยความความเชื่อจากคนในครอบครัวจึงเป็นนับเป็นต้นกำเนิดของมนทัศน์ความเชื่อ ดังนั้น เมื่อเรียกคำเรียกชื่อสัตว์จึงมีการโยงความสัมพันธ์ระหว่าง ความเชื่อ กับ สัตว์ เพื่อนำมาใช้ในการอธิบายและสร้างความเข้าใจทางภาษาให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

1.7 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นธรรมชาติ

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ ภาพภูมิประเทศที่เป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง เช่น ฝนตก ฟ่ำร้อง เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มนทัศน์ธรรมชาติ หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณัธรรมชาต” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็น ธรรมชาติและแสดงสภาพความเป็นธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ลมและไฟ เพื่อแสดงถึงคำเรียกชื่อสัตว์ใน ภาษาไทยถิ่นเหนือที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงสภาพของธรรมชาติ ความร้อนที่เกิดจากการโดนสัตว์ กัด ต่อย หรือลักษณะคุณสมบัติของสัตว์ เช่น รูปร่างลักษณะของสัตว์ที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติ โดยที่ ผู้บอกภาษาได้นำเอาประสบการณ์ที่คุ้นเคย เช่น ไฟ ซึ่งมีอุณหภูมิที่ร้อน และคุณสมบัติของไฟคือ อุณหภูมิที่ร้อน ดังนั้น ผู้บอกภาษาจึงนำเอาประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอุณหภูมิที่ร้อนมาใช้แสดงคำ เรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือด้วยภาษาที่เป็นอุปลักษณั เพื่อสร้างความเข้าใจในการสื่อสารและ อธิบายคำเรียกชื่อสัตว์อย่างเป็นรูปธรรม

1.8 คำเรียกชื่อสัตว์เป็นโรค

โรค หมายถึง ภาวะที่ร่างกายทำงานได้ไม่เป็นปกติเนื่องจากเชื้อโรคเป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

มโนทัศน์โรค หมายถึง ความคิดที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับคุณลักษณะหรือคุณสมบัติ ของโรค

ผลการวิเคราะห์พบว่า “อุปลักษณัโรค” กับ “คำเรียกชื่อสัตว์” สะท้อนให้เห็นถึง อวัยวะร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลง หรือได้รับอันตราย เจ็บป่วย ไม่สบาย จึงมีการถ่ายโยง ความหมายที่แสดงถึงอาการหรือโรคที่ได้รับ และผู้บอกภาษาต้องการถ่ายทอดความคิดและความรู้สึก จากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ จึงโยงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนของร่างกายกับอาการของโรคไปยังอาการ หรือลักษณะของสัตว์และเลือกใช้ภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับโรคเพื่อแสดงถึงลักษณะของสัตว์ เพราะฉะนั้นจึงสามารถทำให้เห็นว่าคำเรียกชื่อสัตว์กับโรคสอดคล้องและสัมพันธ์กันอันแสดงให้เห็น มโนทัศน์ของผู้บอกภาษาว่าคำเรียกชื่อสัตว์เป็นอุปลักษณัโรค

สรุป มโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ สามารถสรุป มโนทัศน์อุปลักษณัได้ดังแผนภูมิที่ 1 ดังนี้

ภาพ 4 แสดงมโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย

ผลที่ได้จากการวิเคราะห์พบว่าผู้บอกภาษามีมโนทัศน์ที่สะท้อนในการเรียกชื่อคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย ทั้งสิ้น 8 อุปลักษณะ ซึ่งมโนทัศน์ทั้งหมดที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือนี้มาจากประสบการณ์ทางร่างกาย ประสบการณ์จากการรับรู้สัมผัส ประสบการณ์จากสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ตลอดจนประสบการณ์จากการเรียนรู้ทางสังคม วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ถิ่นที่อยู่อาศัยของผู้บอกภาษา ซึ่งมโนทัศน์นี้เป็นความคิดที่อยู่ในใจ ความรู้สึกนึกคิด การนึกคิด โดยหนึ่งมโนทัศน์จะมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น แต่หนึ่งมโนทัศน์อาจจะประกอบไปด้วยหลาย ๆ เหตุการณ์ หลาย ๆ คำ หรือหลาย ๆ ปริบท ที่สำคัญมโนทัศน์เป็นเพียงแผนภูมิภาพ หรือที่เรียกว่า Image schemes เท่านั้นไม่ได้เป็นภาคที่ปรากฏอย่างชัดเจน โดยที่มนุษย์เราสามารถที่จะเข้าใจมโนทัศน์นั้น ๆ ได้ เช่น มโนทัศน์ที่สะท้อนอุปลักษณะอวัยวะ มนุษย์จะมีแผนภูมิ

ภาพอยู่ข้างในจิตใจ ซึ่งแผนภูมิภาพนี้จะไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นภาพในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แต่เป็นแผนภูมิภาพที่เกิดขึ้นในใจที่ผู้บอกภาษาสามารถเข้าใจได้

จากการศึกษาวิจัยข้างต้นสรุปได้ว่ามโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงรายมีอุปลักษณะดังต่อไปนี้ คืออุปลักษณะอวัยวะ อุปลักษณะพืช อุปลักษณะการเคลื่อนไหว อุปลักษณะสิ่งของ อุปลักษณะอาหาร อุปลักษณะความเชื่อ อุปลักษณะธรรมชาติ และอุปลักษณะโรค และนอกจากนั้นแล้วยังมีการจัดจำแนกมโนทัศน์ที่นอกเหนือไปจากการจัดแบบที่มองเป็นอุปลักษณะก็คือการจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้าน (Folk Taxonomy) คือการจัดจำแนกหมวดหมู่สัตว์แบบพื้นบ้านที่มองความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในมโนทัศน์ที่แตกต่างกันออกไปและยังเป็นวิธีการที่สำคัญของการจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้าน ซึ่งการวิจัยนี้จะกล่าวถึงการจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้าน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2. การจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้าน (Folk Taxonomy)

ผลการวิจัยคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนวอรรถศาสตร์ปริชาน ดังกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจำแนกและจัดหมวดหมู่สัตว์แบบอนุกรมวิธานพื้นบ้านไทย (Folk Taxonomy) ซึ่งมีความซับซ้อนแสดงให้เห็นได้ถึงความสามารถในการแยกแยะความแตกต่างระหว่างสรรพสิ่งและเหตุการณ์ที่แวดล้อมอย่างเป็นเหตุเป็นผล มีระบบเป็นขั้นตอน

การศึกษาวินิจฉัยคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือได้จัดจำแนกหมวดหมู่สัตว์แบบพื้นบ้านตามโครงสร้างภาษาของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย และพบว่ามีการสื่อความหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจำแนกและจัดจำพวกสัตว์แบบอนุกรมวิธานพื้นบ้านไทยแบ่งตามคำขึ้นต้นของคำเรียกชื่อสัตว์ 4 ประเภท คือ **จ๊ก** **แมง** **ตัว** และ**อี/อิ** ซึ่งแบ่งตามโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ ได้ 2 ประเภท คือ แบ่งตาม **คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์สัตว์** และ **คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์ + ส่วนขยาย** ซึ่ง ส่วนขยาย ได้แก่ สี รูปร่าง กริยาอาการ พฤติกรรม ลวดลาย เพศ ฯลฯ ของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ดังรายละเอียดนี้

2.1 สัตว์หมวดหมู่ “จ๊ก” คำว่า “จ๊ก” มาจากคำว่า “จักร” หมายถึงรูปเป็นวงกลมและมีแฉก ๆ โดยรอบ สิ่งที่มีลักษณะเป็นวงกลมอย่างล้อรถ สิ่งที่มีรูปเป็นวงกลมมีฟันเฟืองหมุนด้วยพลังงานต่าง ๆ เช่น จักรนาฬิกา เรียกเครื่องกลบางชนิด เช่น เครื่องจักร รถจักร เรียกเครื่องเย็บผ้าที่ใช้เดินด้วยพลังงานหรือใช้เท้าถีบหรือใช้มือ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) “จ๊ก” ยังเป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์จากการใช้ภาษาของผู้บอกภาษาว่าหมายถึงระบบกลไก การทำงาน การเคลื่อนที่ด้วยความเร็วของสัตว์ ซึ่งปรากฏคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ คือ เช่น **จ๊กก่า** **จ๊กกะหะ**หรือ **จ๊กแต่น** **จ๊กปอม** **จ๊กฝาด** **จ๊กม๊ก** ฯลฯ โดยอธิบายโครงสร้างส่วนประกอบของคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ คำว่า “จ๊ก” ดังนี้

2.1.1 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์

จ๊ก + ก่า (กิ่งก่า)

จ๊ก + กะเหว่อ (จิ้งเหลน)

จ๊ก + แต้่น (ต๊กแต่น)

จ๊ก + ปอม (กระปอม)

จ๊ก + ผาด (กระแต)

จ๊ก + มัก (แมลงวันหัวเขียวปีกแข็ง) เป็นต้น

2.1.2 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์ + ส่วนขยาย

จ๊ก + โกม + เขียว (แมลงทับปีกแข็ง)

จ๊ก + สี่ + ข้าว (นกเปลือกไม้)

จ๊ก + ซี้ + หอม (แมลงเต่าทอง) เป็นต้น

2.2 สัตว์หมวดหมู่ “แมง” หมายถึงสัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง เมื่อเจริญเติบโตเต็มที่มีร่างกายแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนหัวเชื่อมอก และส่วนท้อง มีขา 8 หรือ 10 ขา ไม่มีหนวด ไม่มีปีก เช่น แมงมุม แมงดาทะเล แมงป่อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) “แมง” ยังเป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์จากการใช้ภาษาของผู้บอกภาษานอกจากจะใช้เรียกชื่อสัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลังแล้ว คำว่า “แมง” ยังรวมไปถึงสัตว์บก สัตว์มีปีกทุกชนิด โดยอธิบายโครงสร้างส่วนประกอบของคำขึ้นต้น คำเรียกชื่อสัตว์ คำว่า “แมง” ดังนี้

2.2.1 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์

แมง + บุ้ง (หนอนบุ้ง)

แมง + ขบ (ปลวก)

แมง + เวา (แมงป่อง)

แมง + บ้ำ (แมลงดา)

แมง + หมุน (แมลงสามง่าม)

แมง + เมว (แมงมุมยักษ์ดำ) เป็นต้น

2.2.2 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์ + ส่วนขยาย

แมง + หาง + ปู้ (กระรอก)

แมง + กู้่น + จี้ (ด้วงก้นกระดก)

แมง + ซี้ + หาว (แมลงหวี่)

แมง + ต้อง + ป่อง (แมงป่องข้าง)

แมง + เฮือน + ไฟ (แมลงวันหัวหนา) เป็นต้น

2.3 สัตว์หมวดหมู่ “ตัว” มาจากคำว่า “ตัว” หมายถึง รูป ตน ตนเอง คำใช้เรียกแทนคน สัตว์ และสิ่งของบางอย่าง ลักษณะนามใช้เรียกสัตว์และสิ่งของบางอย่าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) “ตัว” ยังเป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงมโนทัศน์จากการใช้ภาษาของผู้บอกภาษาว่าหมายถึงการเรียกชื่อ สัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังแล้ว คำว่า “ตัว” ยังหมายถึงขนาดใหญ่ที่มาจากคำว่า “โต” โดยอธิบายโครงสร้างส่วนประกอบของคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ คำว่า “ตัว” ดังนี้

2.3.1 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์

ตัว + ชัย (แมลงทับปีกอ่อน)

ตัว + หอม (แมลงทับ) เป็นต้น

2.3.2 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์ + ส่วนขยาย

ตัว + ฟ้า + พัน (แมลงปอปีกแข็ง)

ตัว + ไย + ผัว (ตัวไหม)

ตัว + ผัว + จี (ตัวไรไก่)

ตัว + บ่าเลอะ + บ่าเกอ (แมงมันเพื่อตัวเมีย)

ตัว + ลาย + ซิมมีม (งูลายเสือ)

ตัว + บ่า + ผาด (ตัวหนอนดิน) เป็นต้น

2.4 สัตว์หมวดหมู่ “อี/อิ” คำว่า “อี หรือ อิ” หมายถึง คำประกอบคำอื่นบอกให้รู้ว่าเป็น เพศหญิงหรือสัตว์ตัวเมีย เช่น อีสาว อีเหมียว คำประกอบหน้าชื่อผู้หญิงที่มีฐานะต่ำกว่า คำใช้ ประกอบหน้าชื่อผู้หญิงแสดงความดูหมิ่นเหยียดหยาม คำประกอบคำบางคำที่ผู้ใหญ่ใช้เรียกเด็กผู้หญิง หรือผู้หญิงที่อายุน้อยกว่ามากด้วยความเอ็นดูหรือสนิทสนมเป็นกันเอง เช่น อีหนู คำประกอบหน้าคำ บางคำเพื่อเน้น คำประกอบหน้าคำบางคำเพื่อเน้นในเชิงบริภาษ เช่น อีบ้า อีจั่ง อีควาย คำใช้แทนสิ่งที่ กล่าวถึงและเป็นที่น่าสนใจ คำนำหน้าชื่อผู้หญิงสามัญชนทั่วไป คำประกอบหน้าชื่อการเล่นบางอย่าง เช่น อีตัก อีจิดอีเจียน คำประกอบหน้าชื่อทำในการเล่นบางอย่าง เช่น อีจุ่ม อีเข้าในการเล่นสบบ้า อีรวบ อีกาเข้ารัง ในการเล่นหมากเก็บ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) “อี/อิ” ยังเป็นคำที่สะท้อนให้เห็น ถึงมโนทัศน์จากการใช้ภาษาของผู้บอกภาษาว่าหมายถึงการเรียกชื่อสัตว์บก สัตว์เลื้อยคลาน สัตว์ไม่มี กระดูกสันหลังแล้วเช่นเดียวกับประเภทของ ตัว และยังรวมไปถึงการมองว่าสัตว์ที่ขึ้นต้นด้วย “อี/อิ” นั้นไม่ใช่แค่เพศเมียอย่างเดียว แต่สามารถเป็นเพศผู้หรือไม่มีเพศก็ได้ โดยอธิบายโครงสร้าง ส่วนประกอบของคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ คำว่า “อี/อิ” ดังนี้

2.4.1 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์

อี + ห้อย (ด้วงเต่าลาย)

อี + บี (แมลงปอ)

อี + ก๊อบ (นกเงือก) เป็นต้น

2.4.2 คำขึ้นต้น + ชื่อพันธุ์ + ส่วนขยาย

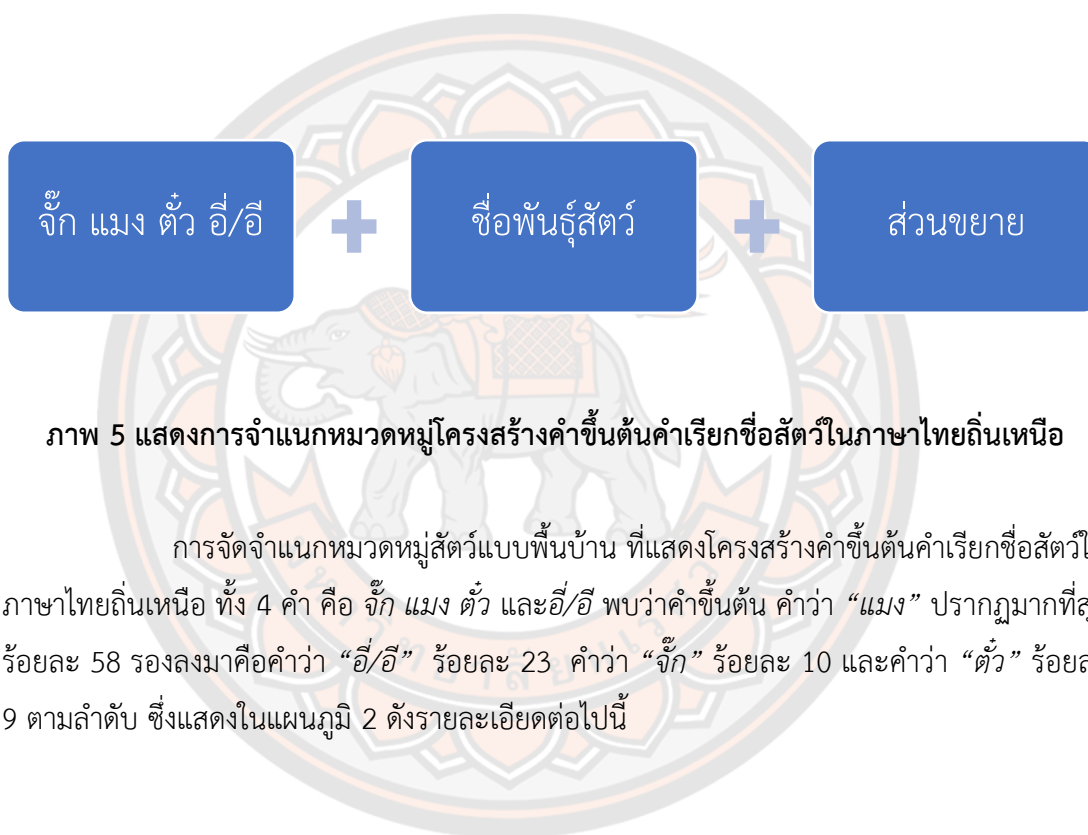
อี + สุน + ผัว (ดักแด้)

อี + ออน + ซอน (นกยูง)

อี + เหลี่ยม + พ้อย (กระรอก)

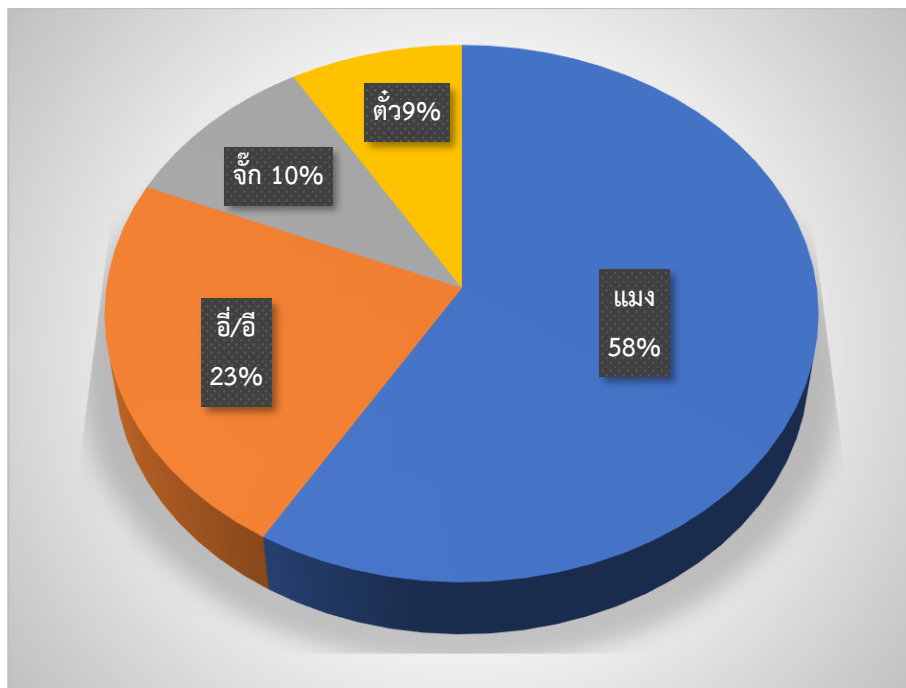
อี + หน้า + พ้อย (พังพอน) เป็นต้น

จากการจัดจำแนกหมวดหมู่ตามโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ 4 ดังนี้

ภาพ 5 แสดงการจำแนกหมวดหมู่โครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

การจัดจำแนกหมวดหมู่สัตว์แบบพื้นบ้าน ที่แสดงโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ทั้ง 4 คำ คือ อี แมง ตัว และอี/อี่ พบว่าคำขึ้นต้น คำว่า “แมง” ปรากฏมากที่สุด ร้อยละ 58 รองลงมาคือคำว่า “อี/อี่” ร้อยละ 23 คำว่า “จ๊ก” ร้อยละ 10 และคำว่า “ตัว” ร้อยละ 9 ตามลำดับ ซึ่งแสดงในแผนภูมิ 2 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพ 6 แสดงความถี่การปรากฏการใช้คำขึ้นต้นของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

การวิเคราะห์การจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้านไทย พบว่ามีการใช้คำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย จำนวน 4 คำ ได้แก่ คำว่า “จัก” “แมง” “ตัว” และ “อี/อี” โดยมีโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ คำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ + ชื่อพันธุ์สัตว์ และ คำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ + ชื่อพันธุ์สัตว์ + ส่วนขยาย ซึ่งการอธิบายของส่วนขยายสามารถแสดงถึง สี รูปร่าง ลักษณะ กริยา พฤติกรรม ลวดลาย ฯลฯ ที่ให้เห็นถึงโครงสร้างในการจัดจำแนกหมวดหมู่ของคำเรียกชื่อสัตว์แบบพื้นบ้านไทยได้อย่างชัดเจนขึ้น และการจัดจำแนกสัตว์ เป็นเรื่องที่สามารถอธิบายถึงเรื่องการนำความหมายหรือลักษณะบางประการที่มีร่วมกันมาอธิบาย รวมถึงการเรียกชื่อก็เช่นเดียวกันที่อธิบายได้ว่า การเรียกชื่อสัตว์โดยอ้างอิงกับคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งใหม่ที่มีร่วมกันกับสิ่งที่มีอยู่ ดังผลการศึกษาที่กล่าวข้างต้น

บทที่ 6

บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายและศึกษามโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งผลการศึกษาพบประเภททางความหมาย 4 ประเภทหลัก ได้แก่ ความหมายชื่อเฉพาะ ความหมายเชิงนามนัย ความหมายเชิงอุปลักษณ์และความหมายผสม ดังสรุปภาพรวมได้ดังต่อไปนี้

สรุปผลการวิจัย

ประเภททางความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนววรรณศาสตร์ปริชาน

1. ผลการศึกษาพบอัตราการปรากฏประเภทความหมายชื่อเฉพาะมากที่สุด ร้อยละ 49.00
2. ผลการศึกษาพบอัตราการปรากฏความหมายเชิงนามนัย ร้อยละ 30.50 ซึ่งแสดงคุณสมบัติด้านต่าง ๆ จำนวน 17 ด้าน จากมากที่สุดไปหาน้อย คือ
 - 2.1 กิริยาอาการและพฤติกรรม คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะอาการ พฤติกรรมของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 12 คำ คิดเป็นร้อยละ 19.70
 - 2.2 รสชาติ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะรสของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 7 คำ คิดเป็นร้อยละ 11.50
 - 2.3 สี คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะสีของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 6 คำ คิดเป็นร้อยละ 9.85
 - 2.4 สถานที่ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะสถานที่ของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 5 คำ คิดเป็นร้อยละ 8.21
 - 2.5 สภาพผิว คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะสภาพผิวของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 6.55
 - 2.6 ลวดลาย คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะลวดลายของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 6.55

2.7 การแข่งขัน คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะการแข่งขันของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 6.55

2.8 ความหลงใหล คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะความหลงใหลพิสมัย ความสนใจแต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 4.92

2.9 จำนวน คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะจำนวนที่เกี่ยวกับสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 4.92

2.10 กลิ่น คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะกลิ่นของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 3 คำ คิดเป็นร้อยละ 4.92

2.11 เพศสภาพ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะเพศสภาพของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 3.27

2.12 ความกลัว คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะความกลัวของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 3.27

2.13 เสียง คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะเสียงของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 3.27

2.14 น้ำหนัก คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะน้ำหนัก ความหนักเบา ขนาดของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.63

2.15 รูปทรง คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะรูปทรงของสัตว์แต่ละชนิดที่พบและนำมาใช้เรียกสัตว์ จำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.63

2.16 อุณภูมิ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของปรากฏการณ์ธรรมชาติ จำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.63

2.17 วัย คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งเกี่ยวกับวัยของสัตว์ จำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 1.63

3. ผลการศึกษาพบอัตราการปรากฏความหมายเชิงอุปลักษณ์ ร้อยละ 18.50 ซึ่งแสดงคุณสมบัติด้านต่าง ๆ จำนวน 5 ด้าน จากมากที่สุดไปหาน้อย คือ

3.1 สิ่งของ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะที่คล้ายกับวัตถุสิ่งของวัตถุสิ่งของ จำนวน 24 คำ คิดเป็นร้อยละ 64.87

3.2 โรค คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามลักษณะโรคของสัตว์ จำนวน 8 คำ คิดเป็นร้อยละ 21.63

3.3 พฤติกรรมกิริยาอาการของคนหรือสัตว์ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของพฤติกรรม กิริยาอาการของคนหรือสัตว์ จำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 5.40

3.4. พืช คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของพืช จำนวน 2 คำ คิดเป็นร้อยละ 5.40

3.5 ญาติ สิ่งที่จับต้องหรือสัมผัสไม่ได้ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจำนวนหนึ่งตามลักษณะประเภทของญาติสิ่งจับต้องหรือสัมผัสไม่ได้ จำนวน 1 คำ คิดเป็นร้อยละ 2.70

4. ผลการศึกษาพบอัตราการปรากฏความหมายผสมน้อยที่สุด จำนวน 4 คำ คิดเป็นร้อยละ 2.00

มโนทัศน์ที่สะท้อนจากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายตามแนววรรณศาสตร์ปริชาน

ผลการศึกษาพบ ระบบมโนทัศน์ที่สะท้อนการใช้ภาษาในรูปความหมายอุปลักษณะของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย คือ 1) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอวัยวะ 2) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นพืช 3) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นการเคลื่อนไหว 4) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นสิ่งของ 5) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอาหาร 6) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นความเชื่อ 7) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นธรรมชาติและ 8) คำเรียกชื่อสัตว์เป็นโรค

1. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอวัยวะ เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะมาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งพบว่ามีทั้งการใช้รูปภาษาของสิ่งนำมาเปรียบที่เหมือนกัน การใช้สิ่งนำมาเปรียบที่เหมือนกันบางประการ และการใช้สิ่งนำมาเปรียบแตกต่างกัน เช่น เท้า ท้ายทอย หัวเข่า ตา คอ ปาก ไหล่ เป็นต้น ความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์มาเปรียบเทียบกับอวัยวะเพื่อสื่อความหมายถึงสัตว์ชนิดนั้นให้มองเห็นเป็นภาพลักษณะที่ปรากฏตามความคิดของตนเอง

2. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นพืช เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพืชหรือต้นไม้ มาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งพบการใช้รูปภาษาของสิ่งนำมาเปรียบ ยกตัวอย่างเช่น คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้ประเภทของพืชมาเป็นแบบอย่างทางความหมายเชิงอุปลักษณะ เช่น ถั่ว เห็ด มะพร้าว มะนาว มะกรูด เป็นต้น เพื่อสื่อความหมายที่มีการผลิบานเหมือนดอกไม้ โดยการนำการผลิดอกออกผลของต้นไม้มาเปรียบกับลักษณะขนาดและการเกิดของสัตว์ที่กำลังเข้าสู่ช่วงเจริญเติบโต

3. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นการเคลื่อนไหว เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งที่แสดงอาการการเคลื่อนที่ พฤติกรรมเคลื่อนไหวต่าง ๆ ทั้งของคนและสัตว์มาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือพบการใช้สิ่งนำมาเปรียบ ยกตัวอย่าง คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้ตามลักษณะประเภทของการเคลื่อนไหวที่พบเห็นและนำมาเป็นแบบอย่างทางความหมายเชิงอุปลักษณะ เช่น เดิน นอน เป็นต้น เพื่อสื่อความ

หมายถึงสิ่งที่เคลื่อนไหวต่าง ๆ กับลักษณะการกระทำของมนุษย์ที่ผู้ใช้ภาษามองว่าเป็นภาพลักษณ์ที่สะท้อนการเต้นรำ การแสดง หรือการเคลื่อนย้ายเพื่อเอาตัวรอด

4. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นสิ่งของ เป็นอุปลักษณณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของต่าง ๆ มาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งพบการใช้รูปภาษาของสิ่งทีนำมาเปรียบที่ใช้ตามลักษณะที่คล้ายกับวัตถุสิ่งของเช่น ผ้า โต๊ะ ทอง ธนู หม้อ กาน้ำ กำไล แวนตา ร่ม กระดุม ไม้แขวนเสื้อ เครื่องคิดเลข พัดลม ไม้จิ้มฟัน เป็นต้น เพื่อสื่อความหมายถึงสิ่งของที่มีอยู่และใช้ในชีวิตประจำวันที่แสดงถึงสิ่งที่ปรากฏในมุมมองของผู้ใช้ภาษาที่มีต่อคำเรียกชื่อสัตว์นั้น ๆ

5. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นอาหาร เป็นอุปลักษณณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับกลิ่น รสชาติ และลักษณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับอาหารมาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ในอุปลักษณณ์อาหารพบเพียงรูปภาษาของสิ่งทีนำมาเปรียบ ยกตัวอย่าง คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้ตามลักษณะประเภทของอาหารและรสชาติอาหารและนำมาเป็นแบบอย่างทางความหมายเชิงอุปลักษณณ์ เช่น ไข่ เค็ม ขม ข้าวเหนียว ต้นหอม เป็นต้น เพื่อสื่อความหมายถึงสิ่งทีสามารถดม สัมผัสและรับประทานได้ มีหลายรสชาติ

6. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นความเชื่อ เป็นอุปลักษณณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือความเป็นจริงตามธรรมชาติและความเชื่อต่าง ๆ มาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ พบการใช้สิ่งทีนำมาเปรียบ ยกตัวอย่าง อุปลักษณณ์ประเภทภูตผี สิ่งทีจับต้องหรือสัมผัสไม่ได้ คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้ตามลักษณะประเภทของภูตผีสิ่งทีจับต้องหรือสัมผัสไม่ได้ และนำมาเปรียบด้วยการใช้อุปลักษณณ์ เช่น ผี กลิ่นเหม็น เป็นต้น เพื่อสื่อความหมายถึงมุมมองความคิด ความรู้สึกที่อยู่ภายใต้กรอบความคิดของวัฒนธรรมในท้องถิ่น

7. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นธรรมชาติ เป็นอุปลักษณณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ดิน น้ำ ลมและไฟ มาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ พบการใช้สิ่งทีนำมาเปรียบ ยกตัวอย่าง ปรากฏการณ์ธรรมชาติทีนำมาใช้เป็นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือที่ใช้ตามลักษณะประเภทของปรากฏการณ์ธรรมชาติและนำมาเป็นแบบอย่างทางความหมายเชิงอุปลักษณณ์ เช่น ลม ไฟ หิน เป็นต้น เพื่อสื่อความหมายสิ่งทีเกิดขึ้นจากธรรมชาติแล้วสะท้อนให้เห็นถึงความคิดการใช้ภาษาตามสถานการณ์การเกิดปรากฏการณ์ธรรมชาติต่อผู้ใช้ภาษา

8. คำเรียกชื่อสัตว์เป็นโรค เป็นอุปลักษณณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับลักษณะโรคต่าง ๆ หรืออาการไม่สบายมาใช้กล่าวในเชิงเปรียบเทียบถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือสะท้อนให้เห็นถึงอวัยวะร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลง การเจ็บป่วย ร่างกายอ่อนแอไม่สบาย

เพื่อแสดงถึงลักษณะของสัตว์ เพราะฉะนั้นจึงสามารถทำให้เห็นว่าคำเรียกชื่อสัตว์กับโรคสอดคล้อง และสัมพันธ์กันอันแสดงให้เห็นมโนทัศน์ของผู้บอกรักษาว่าคำเรียกชื่อสัตว์เป็นอุปลักษณะโรค

นอกจากการจัดจำแนกสัตว์แบบพื้นบ้านไทยเป็นการแสดงโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ทั้ง 4 คำ คือ *จ๊ก แมง ตัว และอี/อี* พบว่าคำขึ้นต้น คำว่า “แมง” ปรากฏมากที่สุดร้อยละ 58 รองลงมาคือคำว่า “อี/อี” ร้อยละ 23 คำว่า “จ๊ก” ร้อยละ 10 และคำว่า “ตัว” ร้อยละ 9 ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนการวิเคราะห์มโนทัศน์จากการใช้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ด้วยการจัดจำแนกหมวดหมู่สัตว์แบบพื้นบ้าน ตามโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ 4 คำ คือ *จ๊ก แมง ตัว และอี/อี* โดย แบ่งโครงสร้างคำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ ออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ *คำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ + ชื่อพันธุ์สัตว์* และกลุ่มที่สอง คือ *คำขึ้นต้นคำเรียกชื่อสัตว์ + ชื่อพันธุ์สัตว์ + ส่วนขยาย* ซึ่งในส่วนขยายสามารถอธิบายถึงลักษณะต่าง ๆ ของคำ เช่น สี รูปร่าง กิริยาอาการ พฤติกรรม ลวดลาย เพศ ฯลฯ ของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดของ อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2557) การจัดจำแนกหมวดหมู่แบบพื้นบ้านไทย

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ แบ่งประเภททางความหมายได้เป็น 4 ประเภทคือ ความหมายชื่อเฉพาะ ความหมายเชิงนามนัยความหมายเชิงอุปลักษณ์และความหมายผสม ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยคำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทยของ (Singnoi, 2014) ที่ปรากฏความหมายเชิงนามนัยมากกว่าความหมายเชิงอุปลักษณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความหมายทั้งสองประเภทนี้สะท้อนถึงภูมิปัญญาระบบความคิดที่เกิดจากความเชื่อ สังคม วัฒนธรรม การถ่ายทอดความคิดจากบรรพบุรุษเข้ามา นอกจากนี้ยังแสดงถึงคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ คำว่า *จ๊ก* ที่ใช้เรียกจำพวกประเภทแมลงหรือสัตว์ที่มีปีกไม่มีกระดูกสันหลังแล้ว เช่น *จ๊กก่า (กิ้งก่า) จ๊กแตน (ตั๊กแตน) จ๊กกะเหรอด (จิ้งเหลน)* เป็นต้นแล้วยังเป็นการสื่อให้เห็นถึงระบบกลไก การทำงานของอุปกรณ์ที่ใช้ทำมาหากินที่ถูกพัฒนามาตั้งแต่บรรพบุรุษสู่รุ่นปัจจุบัน เช่น *รถจักร เครื่องจักรกล หัวรถไถ เป็นต้น* และยังพบว่า *แมง* ที่เป็นคำบ่งสัตว์ทุกชนิดที่มีกลิ่นฉุน ไม่ว่าจะขนาดรูปร่างเล็กหรือใหญ่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทใหญ่ภาคเหนือตอนล่างของ (Wongwattana, 2016)

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า มโนทัศน์ในการใช้ภาษาของคำเรียกชื่อสัตว์ มีพัฒนาการมาจากความเชื่อ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต ประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ โดยความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์นั้นเป็นความหมายที่อธิบายรูปภาพที่แสดงถึงระบบความคิดที่มีต่อผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตและวัฒนธรรมกับสภาพทางสังคม กลุ่มความหมายเกี่ยวกับภาษาชาติพันธุ์ ลักษณะทางวัฒนธรรมในด้านความเป็นเอกลักษณ์และ

การทำนุบำรุงภาษาถิ่น ซึ่งผู้บอกภาษานั้นยังคงยึดหลักการคำสอนที่ส่งเสริมรูปแบบการคิดด้วย ภูมิปัญญา รวมถึงมนต์ศน์ที่สะท้อนออกมาสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการเรียนการสอนให้ครู อาจารย์และผู้เรียนในโรงเรียนท้องถิ่นที่ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือในการสื่อสารเข้าใจ ความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในด้านการเป็นแหล่งค้นคว้าและแหล่งอ้างอิงข้อมูลสำหรับการจัดทำ คลังข้อมูลหรือสารานุกรมคำเรียกชื่อสัตว์นั้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผลการวิจัยได้สอดคล้องกับงานวิจัย ภูมิปัญญาภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่างกระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทใหญ่ ภาคเหนือตอนล่าง (Wongwattana, 2018) ในด้านอัตลักษณ์และภูมิปัญญาภาษาชาติพันธุ์ ด้านการคงอยู่ของภาษาของตนเอง การธำรงและสืบสานภาษาของตนเองให้เป็นอัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรม การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้กับชุมชน และการกระตุ้นและส่งเสริม การเรียนรู้ภูมิปัญญาภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างยั่งยืน เช่นการรวมพล รักสามัคคี เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน กิจกรรมการชุมนุมทางประเพณีต่าง ๆ และสื่อออนไลน์ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการรณรงค์และเผยแพร่แนวทางการสร้างความร่วมมือกับชุมชนและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยทางด้านภาษาและวัฒนธรรมเพื่อยกย่องความเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของ ภาษาชาติพันธุ์ต่อไป

และนอกจากนี้การศึกษาประเภททางความหมาย ความหมายชื่อเฉพาะ ความหมายเชิง นามนัย ความหมายเชิงอุปลักษณ์และความหมายผสม ที่แบ่งเป็นความหมายอุปลักษณ์+นามนัย และ นามนัย+อุปลักษณ์ นั้นมีการปรากฏการใช้คำเรียก คำว่า “จ๊ก” “แมง” “ตัว” และ “อี่/อี” ที่มีความ แตกต่างในการบ่งทางความหมายของสัตว์ประเภทสัตว์มีปีก สัตว์ที่มีกระดูกสันหลังและสัตว์ไม่มี กระดูกสันหลัง ที่มักแสดงถึงธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของผู้บอกภาษาในพื้นที่มีการใช้คำและให้ ความหมายอย่างเข้าใจมากขึ้นด้วยระบบความคิด กระบวนการเชื่อมโยงระหว่างธรรมชาติ วัฒนธรรม และประสบการณ์ของผู้ใช้ภาษาอย่างลงตัวแล้ว งานวิจัยยังพบการใช้คำเรียกสัตว์ที่ขึ้นต้นด้วย จ๊ก แมง ตัว และอี่/อี ที่สะท้อนมุมมองของผู้บอกภาษาได้อย่างเข้าใจเพิ่มมากขึ้น อภิปรายได้ดังนี้

คำว่า “จ๊ก” นอกจากจะเป็นคำเรียกชื่อสัตว์ที่ใช้เรียกประเภทแมลง หรือสัตว์ที่มีปีกไม่มี กระดูกสันหลังแล้ว เช่น จ๊กก่า (กิ้งก่า) จ๊กแตน (ตั๊กแตน) จ๊กกะเทร่อ (จิ้งเหลน) การศึกษาวิจัยพบว่า จ๊ก ยังเป็นคำบ่งไวยากรณ์ กล่าวคือ จ๊ก ซึ่งมาจากคำว่า “จักร” คำบ่งกริยาที่ให้ความหมายถึงระบบ กลไก การทำงานของเครื่องจักร กลไกการทำงานของเครื่องกลต่าง ๆ และเป็นคำบ่งนามสิ่งของหรือ อุปกรณ์ เช่น รถจักร เครื่องจักรกล ทวีรถไถ เป็นต้น อีกทั้งคำนี้ยังเป็นคำบอกคุณลักษณะของความ เรียบร้อย เป็นแบบแผน มีระบบระเบียบ การจัดการที่ดี เป็นต้น และเมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยเรื่อง งานวิจัยอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทใหญ่ภาคเหนือตอนล่างของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2561, น. 146-154) ในหัวข้อการกลายเป็นคำไวยากรณ์ในคำประสมที่มี

ขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงหมวดหมู่จากหมวดหมู่คำนามไปสู่หน่วยคำไวยากรณ์ต่าง ๆ ได้แก่ คำบ่งกลุ่มนาม และคำบ่งกริยา คำว่า *จึก* เป็นคำบ่งกริยาและคำบ่งนาม หมายถึงการประสมคำในภาษาไทยถิ่นเหนือที่แสดงความสัมพันธ์ทางความหมายระหว่างคำหลักและส่วนขยาย เช่น คำว่า *จึกกว่า* (*กิ่งกว่า*) *จึกชี้หอม* (*แมลงเต่าทอง*) เป็นต้น

คำว่า “*แมง*” เป็นคำบ่งสัตว์ทุกชนิดที่มีกลิ่นฉุน ไม่ว่าจะขนาดรูปร่างเล็กหรือใหญ่ ซึ่งแตกต่างกับงานวิจัยอัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทใหญ่ภาคเหนือตอนล่างของอัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา (2561, น. 147-148) ที่กล่าวถึงการกลายเป็นคำไวยากรณ์ของคำว่า *แมง* จากคำนามเป็นคำบ่งกลุ่มนาม และขยายหมวดหมู่ไปบ่งสัตว์ประเภทอื่น ๆ ได้แก่ คำบ่งสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังและคำบ่งสัตว์เลื้อยคลาน แต่การศึกษาการวิจัยนี้ พบคำว่า *แมง* ยังเป็นคำบ่งถึงสิ่งไม่มีชีวิต เช่น วัตถุสิ่งของต่าง ๆ และอีกทั้งความหมายของคำว่า *แมง* ยังหมายถึงความสวยงามและความอ่อนโยนของสัตว์ รวมถึงกลิ่นของสัตว์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า *แมง* เป็นคำบ่งกลิ่น เช่น *แมงตัวเหม็น* (*แมงกระแทก*) และบ่งสิ่งของ เช่น *แมงแหลมอีหม้อ* (*มดดำ*) ที่ผู้บอกภาษาสะท้อนให้เห็นความคิดที่เกิดจากสภาพแวดล้อม ธรรมชาติที่อาศัยอยู่

คำว่า “*ตัว*” (*ตัว*) นอกจากจะเป็นคำเรียกชื่อที่ใช้เรียกลักษณะของสัตว์แล้ว การวิจัยนี้ยังพบว่าคำว่า *ตัวหรือตัว* ยังเป็นคำที่แสดงถึงความกล้าหาญ และความเชื่อที่ว่าวิญญาณของบรรพบุรุษลงมาเกิดเป็นสัตว์ชนิดนั้น เช่น *ตัวชัย* (*แมลงทับ*) ซึ่งอธิบายได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อและวัฒนธรรมของคนที่อยู่ในพื้นที่ที่สะท้อนถึงความคิดและวิถีชีวิตที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่ดั้งเดิม นอกจากนี้ คำว่า *ตัว* (*ตัว*) ผู้บอกภาษายังให้ความหมายถึง สิ่งของมีค่า การเก็บรักษา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงชีวิตที่ไม่ประมาทและการรักษาชีวิตไว้ให้ยืนยาว แสดงถึงความหมายทางมนต์เสน่ห์ที่มีความซับซ้อน เป็นนามธรรม มีระบบความคิดเชิงเปรียบเทียบ เพื่ออธิบายความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือได้อย่างเข้าใจง่ายด้วยความคิดเชิงเปรียบเทียบดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิกุล ภูชมศรี (2561) กล่าวคือคำเรียกชื่อในภาษาไทยถิ่นอีสาน มีความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของคำกับความหมายของธรรมชาติ เช่น คำว่า *สีเขี้ยวหัวเป็ด* มาจากหัวของเป็ด คือเปรียบเทียบสีเขี้ยวธรรมชาติกับสัตว์หรืออวัยวะของสัตว์ และสีเขี้ยวมาจากสีปีกของแมลงทับ จะเห็นว่าสัตว์ที่สามารถพบได้ในชุมชน เพราะคนในชุมชนใช้สัตว์เป็นพาหนะในการเดินทางที่มีอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้บอกภาษา

ทั้งนี้ผู้วิจัยยังพบว่าคำเรียกชื่อสัตว์นอกจากความหมายของคำเกิดจากความหมายของธรรมชาติแล้วยังเกิดจากความหมายที่ได้จากองค์ความรู้ ประสบการณ์ อายุของผู้บอกภาษาที่สะท้อนความสัมพันธ์ทางความหมายด้วยระบบความคิด และแนวทางในการดำเนินชีวิตตามวิถีชุมชนท้องถิ่นของคนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติ จึงทำให้การเรียกชื่อสัตว์นั้นมีความหมายชัดเจน รวมถึงกระบวนการทำความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรมผ่านการใช้ภาษาเปรียบเทียบหรือ

อุปลักษณณ์ที่ให้ความหมายสะท้อนความคิดของผู้บอกภาษาหรือผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนืออย่างลึกซึ้งชัดเจน

ส่วนคำว่า “อี” หรือ “อิ” ปกติแล้วในภาษาไทยถิ่นเหนือใช้เป็นคำเรียกชื่อเพศหญิงและตามด้วยชื่อเล่น เป็นคำเรียกที่ไม่สุภาพหรือใช้เรียกบุคคลที่มีความสัมพันธ์สนิทสนมกัน แต่ในงานวิจัยนี้พบว่า อีหรืออิ ที่เรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือนี้ หมายถึงใช้เรียกสัตว์ที่เป็นทั้งเพศผู้และเพศเมีย และสัตว์ที่ไม่สามารถแยกเพศได้ เพราะว่าเป็นคำที่ใช้เรียกตามสภาพรูปร่าง และลักษณะเด่นของสัตว์แต่ละประเภท ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Ukosakul (1999) ในเรื่องมโนอุปลักษณณ์ ซึ่งเป็นที่มาของการใช้คำว่า ‘หน้า’ ในภาษาไทยอธิบายว่าสิ่งที่ เป็นที่มาของความสัมพันธ์ระหว่างความหมายตามตัวอักษรกับความหมายของสำนวนและส่วนหนึ่งเป็นเพราะมโนอุปลักษณณ์ (Conceptual metaphor) และอีกทั้งงานวิจัยนี้ยังมีความโดดเด่นในเรื่องการอธิบายวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงรากฐานภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์ของผู้บอกภาษาในถิ่นนี้ว่าภาษาและความคิดมีความสัมพันธ์กัน เช่น ความเชื่อ สังคมและสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย เป็นต้น

การศึกษาอรรถศาสตร์ปริชานของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ จังหวัดเชียงราย แสดงให้เห็นว่า คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือตามแนวคิดและทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานพบว่าข้อมูลความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือทั้งความหมายเชิงนามนัย ความหมายเชิงอุปลักษณณ์และความหมายผสม (อุปลักษณณ์+นามนัย และ นามนัย+อุปลักษณณ์) ต่างแสดงให้เห็นประเด็นเกี่ยวกับรูปภาษาที่แสดงระบบความคิดที่มีต่อคำเรียกชื่อสัตว์ของผู้พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ รวมถึงระบบมโนทัศน์ที่สะท้อนการใช้ภาษาในรูปความหมายอุปลักษณณ์ของคำเรียกชื่อสัตว์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชนิกานต์ วงศ์ปิยะ (2556) และจากข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้คำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือยังทำให้ผู้ใช้ภาษาเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของภาษาของตัวเองสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างทางมโนทัศน์หรือแนวคิดของผู้ใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือ ไม่ว่าจะด้านดีหรือด้านไม่ดีก็ตาม ซึ่งทำให้เห็นถึงมโนทัศน์ในรูปแบบของแนวทางในการเชื่อมโยงความหมายกับวิถีชีวิตในสังคม การดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็นภาษาชาติพันธุ์ ธรรมชาติ ค่านิยม วิถีชีวิต ความเชื่อ อัตลักษณณ์ความเป็นเจ้าของภาษา วัฒนธรรมและสังคมเพื่อจะนำไปสู่การปรับประยุกต์ใช้ที่ทำให้เห็นถึงคนในท้องถิ่นเกิดความหวงแหนและรู้จักความรักสามัคคีในหมู่คณะต่อภาษาที่ใช้ในชุมชนและสังคมในจังหวัดเชียงราย

ข้อเสนอแนะ

1. นำการวิจัยไปพัฒนาองค์ความรู้จากคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือในด้านความหมายมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนในรูปแบบของสื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือการสร้างแอปพลิเคชันของคำศัพท์การเรียกชื่อสัตว์ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการจัดทำสารานุกรมคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ และการจัดคลังข้อมูลให้เป็นแหล่งค้นคว้าและเป็นแหล่งอ้างอิงข้อมูล เพื่อให้ผู้เรียนและผู้สอนเข้าใจความหมายของภาษาไทยถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. นำวิธีการวิเคราะห์ความหมายของรูปภาพที่แสดงถึงคำเรียกชื่อสัตว์หรือรูปภาพที่แสดงอุปลักษณสัตว์ตามแนวคิดทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชานที่นำเสนอไว้ในงานวิจัยนี้ไปประยุกต์กับการจัดจำแนกจำพวกสัตว์เชิงอนุกรมวิธานแบบพื้นบ้านไทย เพื่อจะทำให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของรูปภาพที่แสดงความหมายของคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กาจบัณฑิต วงศ์ศรี. (2547). *เครือข่ายความหมายของคำว่า “ออก” ในภาษาไทย: การศึกษาตามแนว
อรรถศาสตร์ปริชาน* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- กฤษดาวรรณ หงส์ดารมภ์, และธีรณัฐ โชคสุวณิช. (2551). *วิจัยปฏิบัติการศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โครงการ
เผยแพร่ผลงาน วิชาการ คณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2549). *การคิดเชิงวิเคราะห์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ชัคเซสมิเดีย.
- คันทรส วิทยาภิรมย์. (2554). *การตั้งชื่อกับชาติพันธุ์ละเวอะ บ้านป่าแป๋ อำเภอมะละเรียง
จังหวัดแม่ฮ่องสอน* (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล
- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, และบาหยัน อิมสำราญ. (2548). *ภาษากับการสื่อสาร*. กรุงเทพฯ: คณะอักษร
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิตติมา จารยะพันธุ์. (2539). *อุปลักษณะสงครามในข่าวกีฬาในหนังสือพิมพ์ภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์
ปริญญามหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จรัลวิไล จรูญโรจน์. 2552. *ภาษาศาสตร์เบื้องต้น (Introduction to linguistics)*. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชนิกานต์ วงศ์ปิยะ. (2556). การศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ที่เกี่ยวกับคนที่พบใน
สำนวนฝรั่งเศสและสำนวนไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*,
20(1), 133 - 152.
- ชัชวดี ศรีลัมภ์. (2538). *การศึกษามโนทัศน์ของคำว่าเข้า* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทปริชาน).
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชวดี ศรีลัมภ์. (2548). อุปลักษณะตามแนวคิดของทฤษฎีภาษาศาสตร์ปริชาน. *วารสารศิลปศาสตร์*,
5(1), 1-16.
- เชิดชัย อุดมพันธ์. (2556). มุมมองเกี่ยวกับโรคที่สะท้อนจากถ้อยคำอุปลักษณะในปริจเฉทตำรายาและ
ตำราการแพทย์ภาษาไทยถิ่นใต้. *วารสารสงขลานครินทร์*, 19(1), 73-113.
- ดิยุ ศรีนราวัฒน์. (2553). *ภาษากับวัฒนธรรม: ภาษาศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์กรธรณ รอดทรัพย์. (2555). คำเรียกสีในภาษาม้งขาว. *วารสาร มจร. วิชาการ มหาวิทยาลัย
หัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ*, 16(31), 77-88.

- ทรงธรรม อินทจักร. (2553). *ภาษากับการสื่อสาร: ภาษาศาสตร์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธนานันท์ ตรงดี. (2552). *วัฒนธรรมการใช้ภาษา*. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นันทน์ภัส อยู่ประยงค์. (2555). *เปรียบเทียบอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ของความสุข ความโกรธและความเศร้าในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2552). *อุปลักษณ์ประสาทมัลลิสต์ในภาษาไทย: การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2552). *อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ เกี่ยวกับความตายในภาษาไทย*. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*, 31(1), 43-64. 2338
- นิโลบล ภูระยา. (2556). *การศึกษาคำบอกเวลาในภาษาไทยถิ่นอีสานในพื้นที่ภาคอีสานตอนบน* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นววรรณ พันธุมธธา. (2553). *ไวยากรณ์ไทย*. กรุงเทพฯ: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิยภรณ์ อบแพทย. (2552). *อุปลักษณ์เกี่ยวกับชีวิตในหนังสือธรรมะ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรภัทร คงศรี, หงส์หยก พันต้น, และศิริพร ปัญญาเมธิกุล. (2558). *คำเรียกชื่อสัตว์ในนันทนาการเมืองไทยที่ปรากฏบนอินเทอร์เน็ต*. *วารสารวิจัย*, 3, 2.
- ปิ่นอนงค์ อ่ำปะละ. (2560). *อุปลักษณ์ธรรมชาติแสดงเวลาในภาษาไทยถิ่นเหนือ*. *วารสารรวมคำแห่งฉบับมนุษยศาสตร์*, 36, 1.
- มิรินต้า บุรุงโรจน์. (2548). *อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัชนิญญา กลิ่นน้ำหอม. (2551). *อุปลักษณ์ที่นันทนาการเมืองไทยใช้: การศึกษาตามแนววรรณคดีปริชานและวัจนปฏิบัติศาสตร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์.

- วรวรรณา เพ็ชรกิจ. (2551). *การศึกษาอุปถัมภ์เกี่ยวกับโรคมะเร็งในภาษาไทยตามแนวปรัชญา ศาสตร์และวัจนปฏิบัติศาสตร์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวรรณา ชินวิทย์. (2546). *ความหมายเปรียบเทียบ "หน้า" เปรียบเทียบภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิภา กงกะนันท์. (2537). *วรรณคดีศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- วุฒินันท์ แก้วจันทร์เกตุ. (2555). กิเลส: การศึกษาอุปถัมภ์เชิงมนทัศน์ในภาษาไทย. *วารสาร มนุษยศาสตร์*, 19(2), 24-41.
- วศริศา โกรทินธาคม. (ม.ป.ป.). *การวิเคราะห์ภาษาในเพลงไทยสากลที่สะท้อนวัฒนธรรมไทย. บทความภาษาไทยและวัฒนธรรม*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- วิรัช ศิริวัฒนนะนาวิน. (2544). *การศึกษาการตั้งชื่อของคนไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพียรศิริ วงศ์วิภาณนท์. (2539). *ความสัมพันธ์ทางไวยากรณ์ 3 ชนิดกับการวางตำแหน่งวลีในประโยค ภาษาไทยไวยากรณ์ไทยในภาษาศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิกุล ภูษมศรี. (2561). คำเรียกสีในภาษาไทยอีสาน. *วารสารภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม*, 7, 1.
- พินทิพย์ ทวยเจริญ. (2544). *ภาพรวมของการศึกษาภาษาและภาษาศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศุภชัย ต๊ะวิชัย. (2549). *อุปถัมภ์เชิงมนทัศน์แสดงอารมณ์โกรธในภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สารานุกรมไทย. (2557). *หนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชันส์.
- สง่า กาญจนาคพันธ์. (2538). *สำนวนไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ส. เอเซียเพรส (1989).
- สุริยา รัตนกุล. (2544). *อรรถศาสตร์เบื้องต้น*. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สุกัญญา รุ่งแจ้ง. (2548). *อุปถัมภ์เชิงมนทัศน์ของการใช้คำว่า "ใจ" ในภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพัตรา จิรนนทนาภรณ์, และอัญชลี สิงห์น้อย. (2552). *คำเรียกรสของกลุ่มชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือตอนล่าง: กรณีศึกษาในแนวอรรถศาสตร์ชาติพันธุ์*. พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สุวิไล เปรมศรีรัตน์. (2547). *แผนที่ภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

- สุรางคณา แก้วน้ำดี. (2536). *การแปรของคำเรียกชื่อพืชกับความสัมพันธ์ระหว่างภาษาไทยถิ่นและภาษาไทยถิ่นย่อย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรทัย ชินอัครพงศ์. (2557). อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ของคำตำในภาษาไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 11(2), 57-76.
- อุษา พฤตชัยวิบูลย์. (2544). *การศึกษาอุปลักษณะเรื่องการเมืองในภาษาไทยตามแนววรรณคดี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2556). *ภาษาศาสตร์สังคม* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี สิงห์น้อย, และสุพัตรา จิรนนทนาภรณ์. (2552). การแปรของคำเรียกชื่อพืชในเขตพื้นที่รอยต่อ 9 จังหวัด ภาคเหนือตอนล่าง. *วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*, 6, 2.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2559). *อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทดำภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2560). *อัตลักษณ์ ภูมิปัญญา และการสืบสานภาษาชาติพันธุ์ไทครั้งภาคเหนือตอนล่าง*. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, ขมนาด อินทจามรรักษ์, และแก้วตา สาลีโกชน. (2560ก). *โครงการวิจัย ภูมิปัญญาทางภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่าง: กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น* (รายงานผลการวิจัย). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, อรทัย ชินอัครพงศ์, และอัจฉรา อังตระกุล. (2560ข). *โครงการวิจัย ภูมิปัญญาทางภาษาและการสืบสานภาษากลุ่มชาติพันธุ์ไทภาคเหนือตอนล่าง: กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาภาษาและวรรณกรรมท้องถิ่น* (รายงานผลการวิจัย). ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2555). *การศึกษาคำเรียกชื่อพืชในกลุ่มภาษาชาติพันธุ์ไทในเขตภาคเหนือ*. พิษณุโลก: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา. (2557). *คำเรียกชื่อพืชแบบพื้นบ้านไทย การศึกษาเชิงภาษาศาสตร์ พฤษศาสตร์ชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทุมพร มีเจริญ. (2542). *การศึกษาความหมายเปรียบเทียบของคำศัพท์อวัยวะร่างกายในภาษาไทย* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Frake, C. O. (1961). *The Diagnosis of Disease among the Subanun of Mindanao* (Volume. 63. Issue 1). Wiley: Standford University:
- Givón, T. (2001). *Syntax volume I*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.
- Givón, T. (2001). *Syntax volume II*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.

- Haser, V. (2003). *Metaphor in semantic change in BARCELONA*, A. (ed.) (2003): *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*, Berlin/New York, Mouton de Gruyter.
- Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kvalheim, D. (2000). *Conceptual metaphors of time in Thai and English* (Thesis' s Master). Bangkok: Chulalongkorn University.
- Kövecses, Z. (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Thing: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: Chicago Press.
- Lakoff, G., & Mark, J. (1980). *Metaphor We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. (1995). "Women, fire, and dangerous things" *The Importance of Categorization*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ngamjitwongsakul, P. (2003). *A Study Of Love Metaphors in Modern Thai Songs* (Thesis' s Master). Bangkok: Mahidol University.
- Rosch, Eleanor, Simpson, Charles and Miller, Robert C. (1976). Structural Bases of Typicality Effects. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 2, 491-502.
- Rosch, Eleanor. (1973). Natural Categories. *Cognitive Psychology*, 4, 328-350.
- Rosch, Eleanor. (1977). Human categorization. In Warren, N. (ed.), *Studies in Cross-cultural Psychology*, (pp. 1-49). London: Academic.
- Rosch, Eleanor. (1978). Principles of categorization. In Rosch and Lloyd (eds.), *Cognition and Categorization*, (pp. 27-48). N.P.: n.p.
- Ryder, Mary Ellen. (1999). Complex -er nominals: Where grammaticalization and lexicalization meet? In Ellen Contini-Morava and Yishai Tobin, (eds.), *Between Grammar and Lexicon*, (pp. 291-147). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Saeed, J. I. (2003). *Semantics (Introducing Linguistics)*. N.P.: Blackwell Publishing.

- Saralamba, C. (2005). "Semantics of Motion Verbs in Thai". Paper presented at the International Conference on Advanced Studies in Semantics. October 22-25, 2005. Delmenhurst, Germany.
- Saralamba, C. (2004). "Emotion Metaphors in Thai". Paper presented at SEALS 14, Siam City Hotel, Bangkok, Thailand. (May 19-21, 2004).
- Talmy, L. (2000). *Toward a Cognitive Semantics*. Cambridge: Mass MIT Press.
- Ukosakul, M. (1999). *Conceptual metaphors motivating the use of Thai 'face'* (Thesis' s Master). Changmai: Payap University.
- Ungerer, F., & Schmid, H. J. (1996). *An Introduction to Cognitive Linguistics*. London, & New York: Longman.
- Ullmann, S. (1962). *Semantics: An Introduction to The Science of Meaning*. Oxford: Basil Blackwell.
- Wongwattana, Unchalee S. (2011). A reflection of Thai culture in Thai plant names. *Manusya: Journal of Humanities*, 14(1), 79-97.
- Wongwattana, Unchalee S. (2016). Word Compounding in Tai Dam: A Reflection of People World View and Culture. *Journal of Mekong Societies*, 12(2), 103-136.

ภาคผนวก

ตาราง 7 แสดงรายชื่อคำเรียกชื่อสัตว์ในภาษาไทยถิ่นเหนือ

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
1	ปลาชิว	ป่าชิว	ช่วงลำตัวเล็ก มีเกร็ดเล็ก ๆ รอบตัว
2	หนอน	หนอน	สัตว์ที่มีลำตัวอ่อน นิม ยืดหยุ่น
3	หนอนบุง	แมงบุง	ลำตัวนิ่ม มีขนยาว
4	จระเข้	จระเข้	ลำตัวยาว แข็ง กินเนื้อเป็นอาหาร
5	แมว	แมว	รูปร่างส่วนลำตัวยาวและเชิงง่า
6	กวาง	กวาง	สัตว์ที่มีลักษณะขนยาวหยาบสีน้ำตาล ขาเล็กยาว
7	แพะ	แปะ	สัตว์ที่มีขาสั้นกว่ากวาง ร้องเสียงแหลมเล็ก
8	เสียงผา	แปะป่า	ขนาดขาช่วงข้อเข่ามีลักษณะเล็ก
9	หมู	หมู	ลำตัวอ้วน ขาสั้นระหว่างช่วงเข่าลงมาถึงช่วงเท้า
10	ม้า	ม้า	ขามีลักษณะยาว คล่องแคล่ว
11	กระรอก	แมงหางปู้	เป็นสัตว์ที่หางมีลักษณะเป็นพวงสวยงาม
12	จิ้งก่า	จ๊กก่า	สัตว์ชนิดหนึ่งหางยาว แมงหางยาว
13	จิ้งเหลน	จ๊กกะเหร่อ	ลักษณะหางเรียวยาว เลื้อยตามการเคลื่อนไหว
14	กระปอม	จ๊กปอม	สัตว์ที่คล้ายกับจิ้งเหลน หางสั้นกว่า
15	หนูนา	หนูหางตึก	ลักษณะหางสั้น ตัดไปมา
16	นาก	แมวหนวดแข็ง	มีหนวดแข็ง ใช้ดมกลิ่น
17	แมวดำ	แมวโพง	มีหนวดสีขาวยาวตรงกันข้ามกับสีของลำตัว
18	ปลาทับทิม	ป่าทับทิม	ปลาน้ำจืดชนิดหนึ่งในวงศ์ปลาหมอสี มีสีตามลำตัว นิยมนำมาแกงมาตากแดด เพื่อใช้ต้มดื่มรักษาร้อนใน
19	ปลาดุก	ป่าตุ๊ก	นิยมนำมารักษาแก้ลมพิษในร่างกาย
20	ปลากระดี่	ป่ากะดี่	ปลาชนิดหนึ่งมีลักษณะตัวเล็ก ว่ายน้ำคล่องแคล่ว
21	งูมะพร้าว	งูป่าว	นำมาต้ม โดยผสมกับบรakraงจืด เพื่อใช้ฉีดกำจัด แมลงศัตรูพืช
22	นกขมิ้น	นกเหลือง	ลักษณะของลำตัวนกมีสีเหลือง คล้ายกับขมิ้นซึ่งเป็น พืชชนิดหนึ่ง
23	นกแสก	นกผีบ้า	รูปร่างหน้าตาของนก น่าเกลียดน่ากลัวเหมือนคนที่ ตายไปแล้ว
24	มดแดง	มดคันไฟ	เมื่อโดนกัดจะมีอาการคันเป็นผื่นแดงคล้ายกับไฟที่มี ลักษณะสีแดง ความร้อน

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
25	ผีเสื้อ	กำเข้อ	ปีกของผีเสื้อเมื่อกางออกมามีลักษณะกว้างคือเหมือน การกำมือแล้วคลายมือออก
26	แมลงปอ	อีบี้	เป็นสัตว์ตัวเล็กที่สามารถขยี้ หรือบีจันผิวแตก ละเอียด
27	ปลวก	แมงขบ	สัตว์ที่ใช้ฟัน เขี้ยว กัดแทะไม้
28	ด้วงเต่าลาย	อีห้อย	ลักษณะลำตัวมีลวดลายคล้ายกับหิ่งห้อย
29	ด้วงก้นกระดก	แมงกุ้นจี้	ด้วงก้นกระดก ลักษณะส่วนท้ายตั้งตรงชูขึ้นฟ้า คำว่า “กุ้น” มากจากคำว่า “ก้น”
30	แมงป่อง	แมงเวา	ส่วนหางเป็นรูปเว้านูน
31	ด้วงเสื่อ	แมงอิงับ	ตัวด้วงเพศเมีย ลักษณะละตัวมีการยืดหยุ่น หดเข้า ออกเหมือนการงับ
32	แมลงหิว	แมงขี้หวา	ลักษณะอาการในการบินของแมลงหิวจะมีเสียงดัง ซึ่ง เสียงของแมลงหิวจะคล้ายกับเสียงคนที่กำลังวงแหง หวานอน
33	แมลงดา	แมงบ้า	เป็นลักษณะของพฤติกรรมคล้ายกับคนบ้าหรือคน หมดสติ เพราะแมงดามีกลิ่นเหม็นที่คล้ายกับคน สกปรก คนบ้าที่มีกลิ่นตัวแรง
34	กว้างชน	กว้างลิวก	ลักษณะความว่องไว เฉลียวฉลาดในการต่อสู้
35	นกปากงอน	แมงปากงาม	ลักษณะปากโค้งสวย ลำตัวสูง ผอม
36	ปลาสร้อยขาว	ป่าสร้อย	ลำตัวส่วนท้องสีขาว เกลือกเล็กรอบตัว
37	ปลาใบไม้	ป่าใบไม้	ลักษณะลำตัว หาง เคลื่อนไหวคล้ายใบไม้ที่ปลิวไปมา
38	จิ้งหรีด	อีฮีดน้อย	ลักษณะลำตัวเหยียดตรง ตัวเล็ก กระโดดเร็ว
39	แมงมุมชักใย	กำปุง	ลักษณะการชักใยคล้ายกับกำปั่น เป็นวงแหวน
40	อึ่งอ่าง	กบกะตุ	สัตว์ชนิดหนึ่งชอบอาศัยอยู่ในกะลา คำว่า กะตุ มา จากคำว่า ประตุ ที่มีการเปิดและปิดได้
41	แมลงสามง่าม	แมงหมุน	ลักษณะของหนวดที่เป็นแฉกแยกออกคล้ายกับการ หมุนไปมาของกิ่งไม้
42	ปลานู๋	ป่าอิตู	ลักษณะลำตัวอวบอ้วน คำว่า อิตู คือน่าสงสาร
43	แมงป่องข้าง	แมงต่องปอง	สัตว์ที่ลักษณะท้องโต นูนป่องออกมา
44	แมลงสาบ	แมงซาก	ปีกแข็ง ชอบอาศัยอยู่ในซอก คำว่า ซาก มาจากคำว่า ซอก มุมต่าง ๆ ที่อับชื้น
45	แมงกระซอน	แมงก้นแขวน	ลักษณะก้น ห้อยแขวนอยู่บนที่สูง

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
46	ด้วงไฟ	ด้วงโห้อ้น	ส่วนหัวของด้วงไฟเมื่อสัมผัสจะเกิดอาการแพ้ แสบ เป็นผื่นตามผิวหนัง ร้อน คัน คำว่า “โห” มาจากคำว่า หัว ศีรษะ เป็นต้น
47	ลิง	แมงซั่วอก	ลักษณะพฤติกรรมของลิงจะคล่องแคล่วคล้ายกับคนที่ชอบโกหก ปลิ้นปล้อน คำว่า “ซั่วอก” คือโกหก หลอกลวง เป็นต้น
48	ตัวต่อหัวเสือ	แมงลายเสือ	ลักษณะลำตัวมีลายคล้ายกับลายผิวของพื้นเสือที่นำมาปูผนัง
49	เพี้ยหยอย	แมงขาหยั่ง	ลักษณะขา ที่มีการติด เหยียดยาว คล้ายกับการหยั่งขา หย่อนขานั่งเล่น
50	ผิ้งหลวง	แมงผ้าลาย	ลักษณะลวดลายบนผืนผ้า
51	ผีเสื้อยักษ์	อีเสื้อปุด	ลักษณะของปีกที่กางออกและมีลวดลายคล้ายเสื้อผ้างที่ใช้ปู ซึ่งเสื้ออย่างมีลวดลายสีสันทคล้ายกับปีกของผีเสื้อยักษ์
52	แมลงวันหัวหนา	แมงเหือนไฟ	ลักษณะพฤติกรรมของแมลงวันหัวหนาจะชอบมาตอมและวนเวียนกับอาหาร ชอบอาศัยอยู่ในห้องครัว คำว่า “เหือนไฟ” คือห้องครัว ห้องทำอาหาร เป็นต้น
53	แมลงปอปีกแข็ง	ตัวฟ้าฟัน	ลักษณะของปีกที่แข็งคล้ายกับมีดที่มีความแหลมคม คำว่า “ฟ้าฟัน” คืออุปกรณ์ที่ใช้ตัด เช่น มีดใช้ฟันฟัน เลื่อน เป็นต้น
54	นกกาเหว่า	นกหัวเตียง	หัวของนกมีจงอยยื่นออกมาเหมือนหัวเตียงนอน
55	แมลงวันหัวบุบ	แมงจ้อนเขียว	คำว่า จ้อน คือ ซ้อน คำว่าเขียว คือสีเขียว ลักษณะของแมลงวันหัวบุบจะมีสีเขียว บินและมีเสียงดัง
56	แมลงวันก้นขน	แมงจ้อนแดง	ลักษณะก้นเป็นสีแดง คำว่า จ้อน คือซ้อน
57	นกเป็ด	นกสบู	สัตว์ที่ลำตัวใหญ่ ปีกใช้ไว้ถูกสบู เพื่อทำความสะอาด
58	นกเขาพม่า	อีปากดำ	นกชนิดหนึ่งมีปากสีดำ
59	นกเขาไฟ	แมงตะใบปิด	จงอยปากแหลมคล้ายตะใบปิดเล็บ
60	ตัวไหม	ตัวใยผ้า	แมงที่ใช้น้ำลายทำเส้นด้าย เพื่อใช้ถักทอผ้า
61	ตัวไรไก่	ตัวผ้าจี	ตัวที่ชอบกัด จี ทำให้เกิดอาการแพ้ คัน เป็นผื่นได้
62	นกเงือก	อีก๊อบ	คำว่า ก๊อบ คือที่นั่ง ปากของนกเงือกจะขยับเหมือนตั้งที่นั่งเล่นมีเสียงดัง ก๊อบ ก๊อบ
63	ดักแด้	อีสูนผ้า	ลักษณะของการฝึกตัวอ่อนคล้ายกับถุงผ้าที่ห่อของ

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
64	นยกวางควาย	แมงอีแหลมถั่ว	ลักษณะเป็นเพศเมีย ขนที่หางบาน เมื่อคล้อยออกมาจะคล้ายกับถั่วภาษาชนที่ใส่อาหาร
65	แมลงทับปีกแข็ง	จ๊กโกมเขียว	ลักษณะของปีกและความโค้งนูนของลำตัวคล้ายกับโคมไฟ ด้วยลักษณะของแมลงทับปีกแข็งมีสีเขียว จึงเปรียบกับโคมไฟสีเขียว
66	นกเปลือกไม้	จ๊กสีข้าว	ลักษณะของปากนกจะคล้ายกับเครื่องสีข้าวที่บดข้าว ซึ่งนกเปลือกไม้เป็นนกที่อาศัยอยู่ในโพรงเปลือกไม้ และลักษณะการจิกคล้ายกับลักษณะเครื่องสีข้าว
67	ตัวอ่อนตัวงไฟ	แมงเตาถ่าน	ตัวที่ขอบมุดและอาศัยในเตาถ่าน เพื่อรักษาอุณหภูมิในร่างกาย
68	เห็บ	แมงดาก	ส่วนของท้องที่เต็มไปด้วยเลือด คล้ายกับผิวหนังของคนในด้าน กระด้าง
69	จ๊กจั่น	จ๊กอ่อน	ลักษณะลำตัวภายในอ่อน มีเสียงร้องและมิกลิ้น
70	นกกางนวล	นกกนวล	ขนของนกอ่อน นุ่ม
71	ปลาบู่ใหญ่	ป่าสำลี	ส่วนเนื้อของปลาบู่มีความนุ่มคล้ายผิวที่เนียนและสำลีที่นุ่ม
72	ปลาแรด	ป่ากะดี	ลักษณะอาการของหางที่มีการตีต หรือยกสะบัดไปมา
73	ตัวไรข้าว	แมงนึม	ลำตัวนุ่มนึม ไม่แข็ง ตัวเล็ก
74	เพี้ยแปง	ตัวนึม	แมลงที่ผิวบริเวณท้องจะอ่อนและนึม
75	ปลาบึก	ป่าหนังด้าน	หนังของปลาบึกคล้ายกับผิวหนังที่หยาบด้าน กระด้าง
76	เหา	แมงกันดาก	ลักษณะหางหรือส่วนท้ายของเหาคคล้ายกับแมลงที่มีกันแหลมผิวดำดากไม่เนียน
77	กบ	แมงจิ้นอ่อน	สัตว์ที่อาศัยอยู่ในทุ่งนา เนื้อนุ่มรับประทานอร่อย
78	ตัวเพี้ย	ตัวผิวต่าง	ลำตัวหยาบกระด้าง ปีกแข็ง
79	หนอนผีเสื้อ	ตัวกะยุ่ม	สัตว์ที่ลำตัวขดไปมา คำว่า กะยุ่ม คือการห่อ ม้วนลำตัว
80	ปลาหมอ	ป่าสะเต็ด	ลักษณะของการเคลื่อนไหวที่คล้ายกับการสะบัด เพื่อให้หน้าออกไปจากร่างกาย คำว่าสะเต็ด คือ ปัดไม่เหลือ
81	ตัวมัม	หนอนอ่อน	ตัวบาง ส่วนท้องนูน อ่อน

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
82	เต่าทอง	แมงแกงปู่	ลักษณะลำตัวและกลิ่นของตัวเต่าทองตัวผู้จะมีกลิ่น ฉุนกว่าตัวเมีย กลิ่นคล้ายอาหารประเภทซूप น้ำแกงที่มี มีส่วนผสมของปลาร้า กะปิ กลิ่นคาว
83	นกกระจอกเทศ	แมงอีแม่	เพศเมีย มีลักษณะที่คล้ายกับผู้หญิง การเคลื่อนไหว รวดเร็ว
84	ปลาพะพงขาว	ป่าป่าปู่	ปลาที่ไม่มีเพศ ไม่ใช่เพศผู้
85	นกอีมู	แมงทีแฉ๊ะ	เนื่องจากนกอีมูเป็นนกที่หายากชนิดหนึ่ง ลักษณะ ของอวัยวะเพศที่เล็กของนกชนิดนี้มีน้ำไหลออกมา และเป็นเพศเมียคล้ายกับอวัยวะเพศหญิงที่เปียก
86	นกเค้าแมว	นกเค้าปู่	นกชนิดหนึ่งมีอายุยืนยาว คำว่า เค้า คือนาน อยู่นาน คำว่า ปู่ เพศผู้
87	นกแลตัวเมียเล็ก	นกละอ่อน	ลักษณะของนกแลตัวเล็ก น่ารักส่งเสียงร้องเจี๊ยงแจ้ว คล้ายกับเด็กน้อยผู้หญิง คำว่า “ละอ่อน” คือเด็กเล็ก ๆ ทารก
88	นกปรอดหัวโขน	นกป่าวเฒ่า	นกที่มีลักษณะชอบร้องเพลง ไม่ชอบตัวเมีย ทำให้ไม่ มีคู่ รอคู่จนแก่
89	นกกระทา	แมงแม่ขาว	ลักษณะรูปร่างเล็กและไซ้ของนกกระทา มีลักษณะสี ขาวหม่นปนดำต่าง ซึ่งเปรียบกับเพศหญิงที่มีรูปร่าง เล็ก ผิวขาว
90	ปลาการ์ตูน	ป่าละอ่อนน้อย	ปลาน่ารัก คล้ายเด็กเล็ก
91	ไก่ฟ้า	แมงจ๊กอีนาง	ลักษณะของลำตัว รูปร่างและความสวยงามของไก่ฟ้า คล้ายกับเพศหญิง ที่ดูแล้วความสวยงาม มีความจืด จกร้าน คำว่า “อีนาง” คือชื่อเรียกผู้หญิง
92	นกกรงหัวจุก	นกเผือก	ลักษณะลำตัว ขนสีขาวจึงนำมาเปรียบเทียบกับเผือก พืชชนิดหนึ่งที่ไม่มีสี
93	นกกะปูด	นกตำแดง	ดวงตาของนกชนิดนี้มีสีแดง ลักษณะคล้ายโรคตาแดง
94	ปลาพญานาค	ป่าสีฟ้า	ปลาชนิดหนึ่ง อาศัยอยู่ในน้ำจืด ตัวสีฟ้าอมขาว
95	นกขมพู	แมงพู	เป็นนกที่หายาก ตัวเล็ก สีขนสีขมพู ที่เรียกว่า แมง เพราะลักษณะตัวเล็ก
96	นกขมิ้นน้อย	นกเหลือง	ลักษณะขนลำตัวมีสีเหลืองคล้ายพืชชนิดหนึ่ง ที่เรียกว่า ขมิ้น
97	นกเขน	นกหางแดง	นกชนิดหนึ่งมีหางสีแดง

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
98	นกเขา	นกหัวดำ	นกชนิดหนึ่งหัวสีจะงอยสีดำ บ้างก็ออกสีเทา
99	ปลาขาว	ป่าขาว	ปลาน้ำจืดลำตัวสีขาว
100	ปลาจรมีต	ป่าเผือก	ปลาน้ำจืด ลำตัวสีขาวใส มีเกล็ดเยอะ คำว่า เผือก คือ ไม่มีสี คล้ายกับมันเผือกที่มีลักษณะขาวขุ่นเป็นบางจุด
101	ตัวไรไก่	แมงแดง	ตัวไรชนิดหนึ่งที่มีลักษณะตัวเล็ก ๆ สีแดงส้ม
102	ปลาตุกรัสเซีย	ป่าไข่เป็อ	ช่วงลำตัวจะมีครีบยาวเวลาโดนที่มจะทำให้เกิดอาการข้างเคียงบางคนเป็นไข้สูง เพื่้ออาหาร อาเจียน
103	ปลาชิวขาว	ป่าไข่เมื่อย	ลักษณะลำตัวจะอ่อนเหมือนคนป่วยที่เมื่อยล้าเป็นไข้ ไม่มีแรงในการว่ายน้ำ
104	นกยูง	อื้ออนซอน	ลักษณะอาการที่เมื่อยล้าเหมือนจะป่วย ไม่ชอบเคลื่อนไหวมาก
105	นกพิราบ	แมงเจือโรค	นกชนิดนี้มีเชื้อโรคเยอะและบางคนสัมผัสจะเกิดอาการแพ้ ไม่สบาย เช่น คัน เป็นผื่นขึ้น เพราะขนและฝุ่นที่อยู่ตามร่างกาย
106	แมงมุ่มย์กัษดำ	แมงเมา	ลักษณะของลำตัวอ้วนดำ การเคลื่อนไหวคล้ายกับวิงเวียนศีรษะ อาทึ เมาคลิ้น เมารถ เป็นต้น
107	ปลาหางนกยูง	ป่าเก๊า	ลักษณะของหางปลากัดมีสรรพคุณบรรเทาอาการโรคเก๊า ปวดข้อกระดูก โดยมีความเชื่อในเรื่องยาอายุรกรรม ความสวยงามของหางจะช่วยบรรเทาอาการปวดได้
108	นกกระจอก	ตัวขี้ลู้ต้อง	ลักษณะการบินและความคล่องตัวของนกกระจอก ประกอบกับนกกระจอกชอบถ่ายอุจจาระเลอะเทอะ คล้ายกับอาการของคนท้องเสีย คำว่า “ลู้ต้อง” คือ ปวดท้อง ท้องเสีย เป็นต้น
109	กระแต	จี้กฝาด	มักนำเอาหางไปตากแห้งแล้วนำมาผสมกับว่านหางจระเข้ ซึ่งรสชาติจะฝาด ขม
110	หนอนรดคว่น	แมงเก้ม	หนอนรดคว่น เมื่อนำไปทอดและรับประทานรสชาติจะออกเค็มผสมมันของสารอาหารในตัวหนอนรดคว่น
111	นกเงือก	อี้เผ็ด	ส่วนของขนนำไปต้มไม่มีรสชาติ มักนำมาทำเป็นยาบำรุงร่างกาย
112	ปลาบึกยักษ์	อี้จืด	ส่วนเนื้อที่ติดกับครีบและหางไม่มีรสชาติ จืด

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
113	จิ้งจก	อีกิม	ลักษณะทางนำไปตากให้แห้งแล้วนำมารับประทานมีรสชาติเค็ม
114	แมงมันเพื่อตัวเมีย	ตัวป่าเลอะป่าเก้อ	ลักษณะส่วนลำตัวจะป่องและมีรสชาติเค็ม ๆ มัน ๆ คำว่า “ป่าเลอะป่าเก้อ ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายหมายถึงรสชาติออกเค็ม ๆ มัน ๆ
115	แมงมุมขนลาย	แมงพ้อย	ลักษณะลำตัวมีขนเยอะทำให้ดูแล้วไม่เรียบร้อย รกรุ่งรัง สกปรก
116	ลาตัวเมีย	แมงต่าง	ลักษณะขนและหางเป็นรอบต่างไม่เรียบร้อย
117	กระรอก	อีเหลี่ยมพ้อย	ลักษณะหูเล็ก ๆ เป็นรูปสามเหลี่ยมมีลวดลายสวยงามของขนสลับกันไปมา
118	พังพอน	อีหน้าพ้อย	หน้าตาจิ้มลิ้มขนเป็นลวดลาย คำว่า “พ้อย” ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายหมายถึงลวดลายไม่เรียบร้อย สกปรก
119	งูลายเสือ	ตัวลายขิมมิม	ลักษณะลำตัวมีลวดลายสีต่าง ๆ ที่เข้มน่ากลัว คำว่า “ขิมมิม” ในภาษาไทยถิ่นเหนือจังหวัดเชียงรายหมายถึงสีดำสนิท ที่เปรียบลวดลายเข้มสนิท
120	ปลาตุกนา	ป่าต่าง	ลักษณะลำตัวลายต่าง
121	งูเห่า	งูเปือยคอก	คำว่า เปือย คือการกระพือ ขยาย งูที่มีการกระพือคือพร้อมที่จะต่อสู้
122	งูจงอาง	งูหวงไซ่	งูชนิดหนึ่งที่พองวงไซ่แล้วมีใครไปจับ พอได้กลิ่นก็จะตามไป อากการหวงไซ่
123	งูเขียวหางไหม้	งูเขียว	งูลำตัวตัวยาว เรียว สีเขียว
124	งูเหลือม	งูเหลือม	งูที่มีลำตัวใหญ่ลำ
125	แมงดาตัวเมีย	แมงดาแม่	แมงที่ปรากฏออกมาหากินช่วงตอนกลางคืน พร้อมกับแสงนีออนของหลอดไฟ
126	จิ้งหรีดขาว	จิ้งหรีดเผ็ด	แมงตัวเล็ก ลำตัวเหยียด ไม่มีสี คำว่า เผ็ด คือ ไม่มีสี หรือผิวขาวจนซีด
127	ต๊กแตนตำข้าว	จ๊กแตนหน่อข้าว	แมลงที่อาศัยอยู่ในต้นข้าว รับประทานได้
128	ด้วงอ้อย	แมงอ้อยขาว	ด้วงตัวอ่อนที่อาศัยในต้นอ้อย
129	ปลวกหัวแข็ง	ตัวปากแข็ง	ปลวกที่ส่วนหัวจะมีเขี้ยวแข็ง ใช้กัดไม้
130	ปลาปักเป้า	ปลาบ่าเป้า	ปลาที่รับประทานแล้วอาจทำให้เสียชีวิตได้

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
131	แมงเม่า	แมงข้าวเม่า	แมงตัวหนึ่งที่ชอบบินและอาศัยอยู่ในข้าวที่ข้างคั้น คำว่า เม่า คือบุด ค้างคั้น เม่าเสียว
132	แมลงทับปีกอ่อน	แมงปีกอ่อน	แมงที่มีปีกอ่อน
133	ตัวเงินตัวทอง	ตัวเฮ	สัตว์เลื้อยคลาน คล้ายจระเข้ รูปร่างน่าเกลียด คำว่า เฮ มาจากคำว่า เหี้ย ที่เป็นคำหยาบ ไม่สุภาพ
134	กระต่าย	แมงต่าฮัก	สัตว์ที่มีรูปร่างน่ารัก ขนเยอะสีขา
135	แมลงวันหัวเขียวปีก แข็ง	แมงหัวเขียว	แมลงที่มีหัวมีสีเขียว
136	นกกระยางขาว	นกยาง	นกชนิดหนึ่งที่คล้ายกับหุ่นยาง สีขาว
137	นกเอี้ยง	นกเอี้ยง	คำว่า เอี้ยง คือท่าทางกริยาเอนเอียง นกที่มีลักษณะ ชอบเอนหัวเอียงไปเอียงมา
138	นกแก้ว	นกแล	คำว่า แล คือพูด นกที่พูดมาก
139	นกหัวขวาน	นกหัวงอย	ลักษณะของหัวมีงอยงอนขึ้นมา
140	นกอินทรี	นกใหญ่	ลักษณะตัวใหญ่ กินเนื้อเป็นอาหาร
141	ห่าน	แมงคอยาว	ลักษณะคอยาว คล้ายเป็ด
142	แมงกระแทก	แมงแต้	แมลงปีกแข็ง มีกลิ่นฉุน
143	แมลงทับเขียว	แมงทับ	คล้ายกับแมลงเต่าทอง ตัวยาว ปีกแข็ง
144	ปลากด	ปากด	ปลาสีขาว ลำตัวยาว มีขนที่ปาก
145	ปลานิลดำ	ปานิล	ปลาน้ำจืด สีดำ ปนเทา
146	ปลานิลขาว	ปานิลเผือก	ปลาน้ำจืด เนื้อนุ่ม สีคล้ายกับเผือกพีชนิดหนึ่ง
147	ปลาทอง	ป่าทอง	ปลาน้ำจืด ไว้ดูสวยงาม ผ่อนคลาย
148	นกแขกเต้า	นกเต้า	ลักษณะลำตัวกลม คำว่า เต้าคือ เท่ากัน พอดี ไม่เล็ก ไม่ใหญ่
149	นกกาเหว่า	จ๊กก่า	ลักษณะลำตัวเล็ก เท่าก่าป็น
150	ปลาสวาย	ป่าหนังแข็ง	ลักษณะหนังของปลาแข็ง ไม่สามารถจับประทานได้
151	ไก่อ้นวล	อีละออ	ปีกอ่อน ไม่สามารถบินได้ มีเท้าสีแดงส้ม คำว่าลออ คือ งาม
152	หมาจิ้งจอก	หมาแซ่บ	สัตว์ที่คล่องแคล่ว อันตราย ชอบกัดกินไก่ อยู่ในป่า ตามภูเขา
153	หมาโน	หมาดำ	สัตว์ที่ออกหากินตอนคืน อยู่ในป่าตามซอกเขา มีตาสีดำ วิ่งเร็ว
154	หมูป่า	หมูดำ	สัตว์ที่เลี้ยงตามซอกเขา เตี้ย สีดำ

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
155	เสื่อโคร่ง	ตัวโก่ง	สัตว์ดุร้าย ตัวใหญ่ ลำตัวโก่ง นากลัว
156	เสือดาว	ตัวลายดาว	สัตว์ที่มีลักษณะลำตัวมีลวดลาย เป็นจุด ๆ คล้าย ดวงดาว
157	ด้วงปีกแข็งหางอ่อน	ด้วงแล่น	ด้วงปีกแข็ง หางแหลม ลำตัวอ่อนนุ่ม
158	ตุ๊กแกบ้าน	แมงตีนเหนียว	เป็นสัตว์ที่เท้าสามารถยึดเกาะสิ่งต่าง ๆ ได้มั่นคง คล้ายกาวเหนียว คำว่า ตีน คือเท้า
159	งูหลาม	งูกระบอก	งูที่ลักษณะลำตัวคล้ายกระบอกไม้ไผ่
160	คางคกบ้าน	แมงน้ำยาง	ลำตัวมีผิวหยาบ ปากจะมีน้ำลาย ยืดออกมาเหมือน ยางเหนียว ๆ
161	แมวป่า	แมวซา	ลักษณะดุร้าย คำว่า ซา คือไม่มีความรู้ เฉื่อยชา การเคลื่อนไหวช้า พร้อมทั้งจะตะครุบเหยื่อ
162	ไก่ดำ	ไก่ดำ	ลักษณะสีดำ ใช้รับประทานเพื่อบำรุงสุขภาพ
163	นกกระเรียน	นกเหลือขอ	นกชนิดหนึ่งที่มีเสียงร้องโหยหวน คล้ายลักษณะอด อยาก ไม่มีอาหาร
164	งูกะปะ	งูผ้าใบ	งูมีพิษ ลักษณะผิวหนังคล้ายผ้าพลาสติกที่ใช้คลุมกันแดด
165	เต่า	แมงหลังตุ้ง	สัตว์ชนิดหนึ่งเคลื่อนไหวช้า หายาก กินผักบุ้งเป็น อาหาร
166	ตุ๊กแต่น	อีมาน้อย	ลักษณะชอบอาศัยอยู่ตามทุ่ง หน้าตามียอดเขา
167	วัว	จัว	สัตว์เลี้ยงไว้ใช้งาน มีเขา ตัวใหญ่
168	ควาย	ควาย	สัตว์ที่ใช้แรงงาน เลี้ยงไว้เฝ้านา
169	ช้าง	จ้าง	มีงวงยาว มีงา ตัวใหญ่
170	ลา	แมงฮา	คล้ายม้า ตัวเล็ก คำว่า ฮา คือมาจากร่างกายไม่ เจริญเติบโต ไม่สูง
171	ชะนี	อีวอก	ลิงชนิดหนึ่งตัวเล็ก กั้นแดง ชอบร้องเสียงดัง
172	ปลาทราย	ปานางฟ้า	ปลาชนิดหนึ่งลำตัวมีเกล็ดเล็ก ด้านท้องสีขาว
173	ปู	อีปู	ปูนา ตัวเล็ก อาศัยในร่องน้ำ สีดำคล้ำ
174	นกยางขาว	แมงขายาว	แมงขายาว ชอบกินข้าวในทุ่งนา
175	ไก่	ไก่	สัตว์ปีก มีหงอนไก่
176	เป็ด	แมงคอยาว	สัตว์มีปีก คอยาว ชอบว่ายน้ำ
177	หอยขม	หอยจูป	สัตว์ที่สืบชาติหวน ต้องใช้ปากและลิ้นในการเคาะ เนื้อหอยออกจากเปลือก คล้ายกับการจูป
178	หอยเชอร์รี่	หอยขมพู	ลักษณะไข่มีสีชมพู เกาะตามต้นข้าว

ลำดับ ที่	คำศัพท์		ความหมายจากผู้บอกภาษา
	ภาษาไทยกลาง	ภาษาไทยถิ่นเหนือ	
179	หอยตาก	หอยตาก	สัตว์ชนิดหนึ่งชอบเกาะตามฝา ประตูบ้าน คำว่า ตาก คือ ตากแดด
180	ลูกอ๊อด	อีฮวกใหญ่	สัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ ใช้เป็นอาหารให้กับปลา
181	ปลาขาว	ปลาขาว	ปลาน้ำจืดสีขา
182	ปลาช่อน	ปลาหลิม	ปลาน้ำจืด ลำตัวเป็นปล้อง คำว่าหลิม คือลำสัน
183	ปูนา	ปูนา	ปูที่อาศัยอยู่ในท้องนา
184	นกกระทา	นกทา	นกตัวเล็ก ออกไข่ใบเล็ก บินไม่ได้
185	นกฮูก	นกเก้าแมว	หน้าตามีลักษณะคล้ายแมว
186	นกฮูก	นกกาแก่	นกที่ส่งเสียงร้องในตอนกลางคืน คำว่า กาแก่ คือ ความตาย น่ากลัว
187	ไส้เดือน	แมงขี้เดือน	ตัวหนอนยาว ลำตัวยาว เลื้อยไปมา
188	ลูกน้ำ	อีฮวกน้อย	ลูกของยุง
189	หมี	หมี	สัตว์สี่ขา ขาหน้าสองขาหลังสอง ดูร้าย อาศัยอยู่ในป่า
190	เสื่อ	เสื่อ	สัตว์ดูร้าย สีขนสีส้ม กินเนื้อเป็นอาหาร
191	กวาง	กวาง	สัตว์ที่อาศัยอยู่ในป่า มีเขายาว
192	เขียด	เขียด	สัตว์ที่ตัวเล็กคล้ายกบ
193	หนู	หนูน้อย	สัตว์ตัวเล็ก วิ่งกระโดดเร็ว
194	ปลาหมึก	ป่าน้ำหมึก	ปลาที่มีน้ำสีดำพ่นออกมา รับประทาน อร่อย
195	กิ้ง	กิ้ง	แมงชนิดหนึ่งตัวเล็ก ลำตัวสีใส นิยมนำมาทำยา พล่า รสชาติจัดจ้าน
196	สุนัข	หมาน้อย	สัตว์ที่มีสี่ขา เป็นมิตร ขี้เล่น
197	ตะขาบ	แมงว้าง	ลำตัวใหญ่ มีพิษ ใช้หางต่อยเพื่อป้องกันศัตรูที่เข้ามา ใกล้
198	มดง่าม	มดง่าม	มดชนิดหนึ่ง กัดเจ็บ
199	มดแดง	มดแดง	มดชนิดหนึ่งกัดแล้วปล่อยหนิ ลำตัวสีส้มแดง
200	ยุง	ยุง	สัตว์ที่บินได้ ตัวเล็ก ชอบดูดเลือด

ประวัติผู้วิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	ธีรรัตน์ จับใจนาย
วัน เดือน ปี เกิด	
ที่อยู่ปัจจุบัน	
ที่ทำงานปัจจุบัน	Shanghai University, People's Republic Of China
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำ สังกัดภาควิชาภาษาต่างประเทศ
ประสบการณ์การทำงาน	พ.ศ. 2563 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2564 ศศ.ด. (ภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
	พ.ศ. 2554 ศศ.ม. (ภาษาศาสตร์) มหาวิทยาลัยนเรศวร
ผลงานตีพิมพ์	Jabjainai, Teerarat. (2014). An Analysis of Syntactic Errors in Thai Writing: Chuxiong Normal University. Yunna: People's Republic Of China.

